

ATATÜRK İLKELERİ:

MİLLİYETÇİLİK

Serkan HOŞGELDİ

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2008**

ATATÜRK İLKELERİ:

MİLLİYETÇİLİK

Serkan HOŞGELDİ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir
2008

T.C

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Serkan HOŞGELDİ tarafından hazırlanan “Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik” başlıklı bu çalışma 18.03.2008 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim/T.C Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet ŐİŐMAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYIRAN

(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Osman KÖKSAL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÖNDER

Üye: Yrd. Doç. Dr. Muharrem DAYANÇ

ONAY

.../.../2008

Prof. Dr. Münevver YILANCI

Enstitü Müdürü

ÖZET

ATATÜRK İLKELERİ: MİLLİYETÇİLİK

Serkan HOŞGELDİ
Yüksek Lisans, 2008
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYIRAN

Bu tezin amacı, “Atatürk İlkeleri” arasında son derece önemli bir ilke olan Milliyetçilik İlkesini incelemektir.

Milliyetçilik fikri, 1789 Fransız İhtilali ile dünyayı etkisi altına almıştır. Fransız İhtilali sonucu milliyetçilik akımı ile birlikte, ihtilalin getirdiği özgürlük, eşitlik, kardeşlik, cumhuriyet ve laiklik gibi kavramlar bütün Avrupa’ya yayılmıştır. XIX. yüzyılın mukadderatı millî devlet ve milliyetçi ideolojiler tarafından belirlenmiştir.

Çalışma sırasında, sağlıklı değerlendirme yapabilmek için konuyla ilgili arşiv belgelerinden, o dönemde yayınlanmış gazetelerden, yerli yabancı araştırma ve kaynak kitaplarından yararlanılmıştır.

Çalışma sonucunda, Kurtuluş Savaşı’nın çıkış noktasını oluşturan ve tüm tutsak ulusların kurtuluş hareketlerine ışık tutan Milliyetçilik İlkesi’nin önemi ortaya konulmuştur. Milliyetçilik; akılcılık, gerçekçilik, barışçılık ve cumhuriyetçilik ilkeleriyle bütünleşen ve bu ilkelerle çelişen yorumlara kapalı bir ilkedir. Millî Mücadele boyunca birleştirici ve itici bir güç görevini üstlenmiştir. İşgalci emperyalist güçleri dize getiren, Türklük gururunu, “Ne mutlu Türküm diyene” ve “Bir Türk dünyaya bedeldir” deyimleriyle dile getiren Atatürk, Milliyetçilik İlkesi ile Türk ulusunun “bütün bireylerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde ulusal bilinç ve ülküler çevresinde toplamak” inancındadır.

ABSTRACT**ATATÜRK'S PRINCIPLES: NATIONALISM**

Serkan HOŞGELDİ
Graduate Study
Türkiye Republic's History

Adviser: Assistant Professor Mehmet KAYIRAN

This thesis's aim is to investigate Nationalism Principle, which is very important among "Atatürk's Principles".

Nationalism idea has widely spreaded over the world, by French Revolution in 1789. After the French Revolution, with the nationalism, some concepts like freedom, equality, fraternity, republic, secularism which were brought by revolution, has span over Europe. Fate of XIXth century was assigned by nation states and nationalist ideas.

During the study, to make reliable evaluation, related archive documents, newspapers published during that era, and native and foreign research books were used.

By this work, Nationalism Principle importance is manifested, since Nationalism idea started Independence War, and enlightened all captive nations toward freedom. Nationalism, integrates with rationalism, realism, pacifism and republicanism, and is closed to interpretations which contradict with these principles. During the National Struggle, it was unifying and propellant. Atatürk, who has defeated the imperialist powers, and has declared Turkish Honor with sayings "How happy is the one who says I'm Turkish" and "A Turk is worth the world", has the aim to "gather all individuals in case of fate, gladness, and sorrow around national consciousness and ideal."

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
EKLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM MİLLET

1.1. MİLLET KAVRAMI.....	4
1.2. MİLLETİ MEYDANA GETİREN FAKTÖRLER.....	8
1.2.1. Objektif Millet Anlayışı.....	9
1.2.1.1. Irk Birliği.....	9
1.2.1.2. Dil Birliği.....	11
1.2.1.3. Din Birliği.....	13
1.2.2. Subjektif Millet Anlayışı.....	14
1.3. ATATÜRK'ÜN MİLLET ANLAYIŞI.....	16

2. BÖLÜM MİLLİYETÇİLİK

2.1. MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI.....	21
2.2. MİLLİYETÇİLİĞİN TASNİFİ.....	24
2.2.1. Sosyolojik Milliyetçilik.....	25
2.2.2. Doktriner-İdeolojik Milliyetçilik.....	26

2.2.2.1. Irk Milliyetçiliği.....	27
2.2.2.2. Kültür Milliyetçiliği.....	29
2.2.2.3. Din Milliyetçiliği.....	31
2.2.2.4. Coğrafya Milliyetçiliği.....	31
2.2.2.5. Totaliter Milliyetçilik.....	32
2.3. MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	33
2.3.1. Fransız Devrimi.....	37
2.3.2. Avrupa’da Milliyetçilik.....	42
2.3.2.1. Alman Milliyetçiliği.....	44
2.3.2.2. İtalyan Milliyetçiliği.....	47
2.4. TÜRKLERDE MİLLİYETÇİLİK.....	50
2.5. TÜRKÇÜLÜĞÜN DOĞUŞU.....	59

III. BÖLÜM

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

3. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ.....	74
3.1. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN İÇİNDE DOĞDUĞU ORTAM.....	79
3.1.1. Uluslararası Ortam.....	79
3.1.2. Fikir Ortamı.....	81
3.1.3. Eylem Ortamı.....	85
3.2. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ İLE I. VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TÜRKÇÜLÜĞÜ’NÜN FARKLARI.....	94
3.3. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	95
3.3.1. Millî Birlik ve Beraberliği Sağlayıcı Bir Anlayışa Sahiptir.....	95
3.3.2. Sınıf Kavgası Fikrini Temelinden Reddeder; Sosyal Dayanışmayı Esas Alır.....	100
3.3.3. Gerçekçidir, Somut ve Bölünmez Bir Vatan Anlayışına Dayanır.....	103
3.3.4. Yurtta ve Dünyada Barışı Öngörür, İnsancıldır.....	109

3.3.5. İrkçılık Gibi Ayrıştırıcı Yaklaşımları Reddeder.....	113
3.3.6. Millet Kavramını ve Milliyetçilik Prensibini Reddeden Akımlara Karşıdır.....	116
3.3.7. Laiklik İlkesi ile Bağlantılıdır; Din ve Mezhep Ayrımcılığını Reddeder.....	119
3.3.8. Millî Egemenlik İlkesiyle Bağlantılıdır; Bütün Kişisel Yönetim Biçimlerini Reddeder	125
3.3.9. Aklın ve Bilimin Öncülüğünde, Türk Kültürünün, Çağdaş Uygarlık Düzeyi Üzerine Çıkarılmasını Hedefler.....	131
SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA.....	143
EKLER.....	160

EKLER LİSTESİ

EK-1: Fransa, İngiltere ve İtalya'nın 16 Mart 1920 tarihinden itibaren İstanbul'un işgal edildiğine, Mustafa Kemal Paşa ve milliyetçilerin Osmanlı Devleti tarafından açıkça kınanması gerektiğine ve Sevr Barış Antlaşması'nın şartları kabul edilinceye kadar işgalin devam edeceğine dair Sadaret'e verdikleri nota.

EK-2: Büyük Taarruz sonucu Anadolu'yu işgalden kurtaran Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hükümet üyelerinin imzalarıyla çekilen tebrik telgrafı.

EK-3: Atatürk'ün Konya Türk Ocağı'ndaki konuşmasından (20 Mart 1923) Türk Milliyetçiliği Beyannamesi.

EK-4: 29 Ekim 1933 Hâkimiyeti Milliye Gazetesi Onuncu Yıl İlavesi.

EK-5: 29 Ekim 1933 Hâkimiyeti Milliye Gazetesi Onuncu Yıl İlavesi.

EK-6: Kurun (Vakit) Gazetesi 5 Şubat 1937.

EK-7: Kurun (Vakit) Gazetesi 5 Şubat 1937, s.2.

EK-8: Anadolu Gazetesi 6 Şubat 1937.

EK-9: Kurun (Vakit) Gazetesi 6 Şubat 1937.

EK-10: Kurun (Vakit) Gazetesi 6 Şubat 1937, s.2.

EK-11: Kurun (Vakit) Gazetesi 6 Şubat 1937, s.5.

EK-12: Yeni Asır Gazetesi 6 Şubat 1937, s.3.

EK-13: Fransız Eski Muharipleri Cemiyeti'nin Türkiye'deki Fransız Mezarlığını ziyaretlerine izin verilmesi. 15 Ekim 1937 tarihli İcra Vekilleri Kararnamesi.

EK-14: 29 Ekim 1938 Ulus Gazetesi 15.Yıl Özel İlavesi.

EK-15: Atatürk'ün El Yazısı ile Millet Tanımı.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.A.M.	: Atatürk Araştırma Merkezi
A.A.M.D.	: Araştırma Merkezi Dergisi
A.T.B.D.	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
H.T.V.D.	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM G.Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlayan

ÖNSÖZ

1789 Fransız İhtilali ile siyasi kavram olarak beliren milliyetçilik, bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Bundan doğal olarak Osmanlı İmparatorluğu da etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda ayrılıkçı hareketler baş göstermiş ve Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı sınırları içindeki Balkan ulusları teker teker bağımsızlıklarını almışlardır. Bu durumu önlemek için Osmanlı aydınları, Osmanlılık ve İslamcılık gibi suni çareler aramıştır. Lakin devletin parçalanması önlenememiştir. Devletin kurucu unsuru olan Türk unsuru görmezden gelinmiş, çoğu zaman aşağılanmıştır.

Tanzimat devrinde edebiyatçılar tarafından başlatılmış olan Türkçülük hareketi, II. Meşrutiyet döneminde, Osmanlı aydınlarının elinde daha bilinçli bir akım haline girmiş bulunuyordu. İşte bu milliyetçi çabaların sistemleştiricisi ve uygulayıcısı Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Millî Mücadele, “Türk Milliyetçiliği” ve “Millet Egemenliği”ne dayalı olarak kazanılmıştır. Yeni Türk Devleti “Milliyetçilik İlkesi”ne göre kurulmuş ve uygar dünyada yerini almıştır.

Milliyetçiliği temel alan bu çalışmamız üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, millet kavramı, objektif ve sübjektif millet anlayışı ve Atatürk'ün millet anlayışı ele alınmıştır.

İkinci bölümde, milliyetçilik, milliyetçiliğin tanımı, tasnifi, milliyetçiliğin tarihsel gelişimi, Avrupa'da milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği'nin doğuşu ve Türkçülük konuları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Atatürk milliyetçiliği konusu ele alınmış olup bu konuyla ilgili olarak Atatürk milliyetçiliği'nin içinde doğduğu ortam, Atatürk milliyetçiliği ile I. ve II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülüğü'nün farkları, Atatürk milliyetçiliğinin genel özellikleri incelenmiştir.

Milliyetçilik, “Atatürkçü Düşünce Sisteminin” en temel ilkelerinden biridir. Beni böyle önemli bir konuda çalışmaya yönelten ve çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen

Danışmanım Sayın Yrd. Doç.Dr. Mehmet KAYIRAN'a ve eğitim öğretim yaşamımda katkıları olan annem, babam, eşim, Tarih Bölümü öğretim üyeleri başta olmak üzere herkese yürekten teşekkür ederim.

Serkan HOŞGELDİ
ESKİŞEHİR, 2008

GİRİŞ

Millet denen topluluğu, insanların çağlar boyunca yaşayıp geldikleri öbür türlü toplumlardan ayıran unsurlar henüz araya bir sürü “şayet, eğer, ancak” kelimeleri konmadan sıralanamamıştır¹. En gelişmiş toplum düzeni olarak millet, insanlık ailesi içinde belirli tarihi aşamalardan geçerek oluşmuş gerçek bir düzeni ifade eder². Millet her şeyden önce ortak bağları olan bir insan topluluğudur ve toplum hayatında erişilen son evredir.

Siyasal söylemde net olmayan millet tanımı sözlüklerde de bazı farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Millet günümüz sözlüklerinde çoğunlukla “aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” olarak tanımlanmaktadır³.

Millet, sınırları tarihte hazırlanmış ve mücadelelerle çizilmiş bir vatana dayanır. Millet bu vatan üzerinde aynı dille konuşan, aynı duygu ile bir kültür birliği kuran, bir bütün haline gelmiş bilinçli insan topluluğudur. Milleti tarih yapar. Millet tarihin bir başlangıcı değil bir sonucudur. Türk milleti de tarihle beraber var olmuş, varlığını sürdürdü gelmiş, tam dayanışma içinde bilinçli insan topluluğu olmuştur⁴.

Ziya Gökalp, millet ve ümmet kavramlarını sosyolojik açıdan ele alır⁵. Ümmet kavramının aynı dine mensup bireylerin toplamından oluştuğunu, bu bireyler arasındaki tek ortak paydanın mensup oldukları din olduğunu oysa millet kavramının kapsamına dinin yanı sıra dil, ahlak, hukuk, siyaset, sanat, ekonomi, bilim ve felsefe gibi ortak

¹ Yusuf Bayraktutan, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Ankara, 1996, s.8.

² Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara, 1990, s.385.

³ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005, s.904; Millet tanımları hakkında ayrıca Bkz.: Halil Uysal, *Arapça- Türkçe-İngilizce İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü*, Konya, 1996, s.79; Şakir Altay, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, 1983, s.298; Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1979, s.537.

⁴ Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara, 1974, s.286.

⁵ Orhan Türkoğlu, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme*, İstanbul, 1996, s.11.

paydalardan oluşan kültür faktörünün girdiğini belirtir⁶.

Atatürk millet tanımını şöyle ifade etmiştir: “Zengin hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve olurda samimi olan, sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet adı verilir⁷.”

Milleti meydana getiren etkenler, soy birliği ve yurt birliği gibi nesnel; dil, yazın, sanat, terbiye, millî tarih ve ideal birliği gibi öznel ve nihayet bağımsız bir devlet halinde örgütlenme, müşterek maddi menfaatlere bağlanma gibi hukuki, siyasi ve iktisadi etkenlerdir. Millet bu üç grup etkenin yardımıyla meydana gelen komplike, toplumsal ve hukuki bir gerçektir. Millet, ne yalnız ırk ve yurt birliğinin ne dil, tarih, ideal birliğinin, ne de siyasi, hukuki ve ekonomik birliğin mahsulüdür⁸.

Millet, çok eski bir mefhum olmasına rağmen milliyetçilik ifadesi çok yenidir. Milliyetçilik; bireyi grubuna bağlayan ve aynı millet türüne mensup olma duygusundan doğan, saf bağı bilinçlendirmek ve kuvvetlendirmek üzere ulusal olan şeyleri sevmek ve takdis etmek demektir. Bu anlamdaki milliyetçilik Avrupa’da yeni olduğu gibi, bizde daha yenidir. II. Meşrutiyet yıllarında millî egemenlik düşüncesi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, en kapsamlı anlamda ferdin sevgi ve saygı hisleriyle mensup olduğu millete bağlılık duygusudur. Bu bağlılık milletin diline, dinîne, ahlakına, maddi ve tinsel bütün kültür değerlerine karşı derin alaka beslemek, milletin varlığını geliştirmek, kudretini arttırmak ve devleti korumak hususunda her türlü fedakârlığa katlanmak biçiminde belirir⁹.

Milliyetçilik, sosyolojik milliyetçilik ve doktriner-ideolojik milliyetçilik olmak

⁶ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1970, s.21.

⁷ A.Âfetinan, *Mustafa Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım*, İstanbul, 1971, s.58.

⁸ Mustafa Keskin, *Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Ankara, 1999, s.3.

⁹ Keskin, *a.g.e.*, s.8–9.

üzere ikiye ayrılır. Doktriner-ideolojik milliyetçilik de kendi içinde; ırk milliyetçiliği, kültür milliyetçiliği, din milliyetçiliği, coğrafya milliyetçiliği ve totaliter milliyetçilik türlerine ayrılır.

Atatürk milliyet prensibini: “Asri olan milliyet prensibi milletlerarası genelleşmiştir. Biz de Türklüğümüzü muhafaza etmek için gayetle itina edeceğiz. Türkler medeniyette asildirler. Bir milletin diğer milletlere nispetle tabî veya müktesap hususî karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, çoğunlukla onlardan ayrı olarak, onlara paralel inkişafa çalışır olması keyfiyettir¹⁰” şeklinde tanımlamıştır.

Atatürk’ün milliyetçilik telakkisi, akılcı, asri, uygar, ileriye dönük, demokrasiye uygun, toplayıcı, birleştirici, yüceltici, insani ve barışseverdir¹¹.

---

¹⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.59.

¹¹ Turhan Feyzioğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, Ankara, 1986, s.35.

I. BÖLÜM

MİLLET

1.1. MİLLET KAVRAMI

Millet, günümüzde tanımlanması zor kavramlardan biridir. Arapça “Din, mezhep. Bir din veya mezhepte bulunanlar grubu” anlamında olup çoğulu mileldir¹². Fransızca Nationalite, İngilizce Nationality, bir insanın vatandaşı veya uyruğu olduğu devleti ifade eder. Almanlar, hukuki vatandaşlık anlamında Staatsangehörigkeit; etnik anlamda Nationalität sözcüğünü kullanırlar. Türkçe’de bu anlamlara karşılık üzere tebaa, millet/milliyet kavramları kullanılır¹³.

Millet denilen en büyük toplumsal zümreyi, birçok düşünür farklı şekillerde açıklamışlardır: “Hegel, milliyetin esrarengiz bir ruh olduğunu söyler. Fransa’da Le Play, Almanya’da Ratzel, coğrafi şartların, milli hayata şekil verdiğini söylüyorlardı. Kautsky, milli hayatı, iktisadi menfaat birliği sayma hususunda klasik iktisatçılarla birleşiyordu¹⁴.”

Millet kelimesi tarihi kaynaklarımızda geçen “kavim” ile batı dillerinde görülen “nation” kelimesinin karşılığıdır. Millet kelimesi Türk tarih ve siyaset yazı ve yapıtlarında başlangıçta bugünkü anlamında kullanılmıyordu. Bunun yerine Müslümanların tümü manasına gelen “ümme” kelimesi kullanılıyordu. Şemseddin Sami, millet kelimesini iki anlamda kullanmaktadır. Birinci anlamda millet kelimesi, din ve bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri olan mezhebi ifade eder. Millet-i İbrahim gibi. Burada millet din anlamında kullanılmamakta ve millet-i İbrahim, İbrahim’in dinî anlamına gelmektedir. Millet

¹² Uysal, *a.g.e.*, s.79; Altay, *a.g.e.*, s.298; Özön, *a.g.e.*, s.537.

¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara, 2004, s.342.

¹⁴ Mehmet Eröz, *Atatürk Milliyetçilik Doğu Anadolu*, İstanbul, 1987, s.59.

kelimesinin ikinci anlamı ise, bir din ve mezhebe bağlı bulunan cemaati ifade eder. Millet-i İslam denildiği zaman, İslam dinine mensup kimseler kastedilir¹⁵.

Bilindiği gibi devletin oluşumunda zorunlu üç unsur mevcuttur: Millet, ülke ve egemenlik. Bir devletin kurulabilmesi için lüzumlu olan ilk şey insan topluluğudur. İnsanlar olmadan bir devletin kurulması mümkün değildir. İnsansız devlet olmaz. İnsan topluluğu devletin beşerî unsurudur. İnsan topluluğu ögesini ifade etmek için değişik terimler kullanılıyorsa da biz “millet” kelimesini kullanacağız¹⁶.

Ziya Gökalp, millet ve ümmet sözcüklerini bugünkü manaları ile kullanmıştır. O’na göre “aynı dinde bulunan insanların bütününe ümmet adı verir. O halde Müslümanların hepsi bir ümmettir. Yalnız dilde ve hars da ortak olan millet zümresi ise bundan ayrı bir şeydir¹⁷.” Buna karşılık “budun” kelimesi millete tekabül eden gelişmiş bir mefhumdur. Natio sözlük anlamında millet, soy, ocak, klan, aşiret, kabile anlamında da kullanılmıştır. Nitekim, Bilge Kağan Göktürk yazıtlarında halkına: “Ey budunum yani ey milletim” diye hitap etmektedir¹⁸.

Osmanlı’da millet bugünkü anlamında kullanılmıyordu. Arapça’da millet “community-communitas” anlamında dinî topluluğu karşılayan bir terimdir. Etnik grup karşılığı “kavm” dır. Millet deyiminin içerik boşalmasıyla nation’u karşılaması da artık mümkün değildi. Osmanlı’daki millet de böylece tarih yazıcılığımızda rahatlıkla kullanılacak bir orijinal ve klasik deyim olarak kalacaktır. Osmanlı milletleri her biri kapalı bir kompartıman oluşturan gruplardı. Onlar aynı dili konuşsa bile mezhep ayrılığı da söz konusuydu. Gene aynı mezhepte fakat ayrı dil konuşan gruplar içinde de bir bölünmeler söz konusuydu. İşte bu durum; maddi kültür ve hayat tarzında, folklorda birbirini

¹⁵ Keskin, *a.g.e.*, s.1.

¹⁶ Kemal Gözler, “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:64, Ankara, 2001, s.108–123.

¹⁷ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.20.

¹⁸ Orhan Türkdöğen, *Niçin Milletleşme; Milli Kimliğin Yükselişi*, İstanbul, 1999, s.111.

karşılıklı olarak etkilemede bir ölçüde açıklık sağlamış ve bir Osmanlı tarzı yaşam biçimini doğurabilmişse de, yazılı kültür, bilim ve düşünce de Osmanlı kültürünün doğuşunu ve ilerlemesini engellemiş, bir Osmanlı yüksek kültüründen söz etme olasılığını zayıflatmıştır¹⁹.

Millet terimine Osmanlı belgelerinde ilk kez 1517 tarihli bir fermanla rastlanılmaktadır. Kudüs'ün alınmasından sonra, Ermeni taifesine eskiden beri ellerinde olan kiliselerinde, dini özgürlüklerinin devam etmesi konusundaki fermanla Habeş, Kıpti ve Süryani milletlerinin, Ermenilerin "hem-milletleri" olduğu belirtilmektedir. Fatih döneminden itibaren uygulanan bu düzen çerçevesinde bu terimin XVI. asırdan öncede kullanılmış olması mümkün görülmektedir²⁰. Millet kelimesi, Osmanlı Devleti'nde özellikle XIX. yüzyıldan sonra Hıristiyanlar ve Yahudiler gibi Müslüman olmayanları ifade etmek için de kullanılmıştır²¹.

En genel anlamıyla millet, birbirine birtakım bağlarla bağlanmış insanlardan oluşan topluluğa verilen isimdir. Ziya Gökalp milleti dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluk olarak tanımlar²².

Hukuki ve siyasi anlamda millet, coğrafi sınırları ortak, resmi dili ve kanunları müşterek, sayısı fetihlerle çoğalıp yabancı devletlere arazi terki ile azalan, tebaa denilen insanların toplamıdır. Sosyolojik anlamıyla millet, yalnız tabiiyet ifade etmez. Millet fertleri arasında aynı coğrafi hudutları, aynı dili ve aynı kanunları paylaşmanın ötesinde onları bir arada tutan kültürel özelliklerin de ortak olması gereklidir²³.

¹⁹ İlber Ortaylı, "*Osmanlı İmparatorluğunda Millet*" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.IV, İstanbul, 1985, s.996.

²⁰ Nuri Adıyke, "*Osmanlı Siyasal Söyleminde Cemaat-Millet ve Anadolu Uygulaması*", Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler, Mersin, 1997, s.41.

²¹ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.XVI, İstanbul, 1989, s.93.

²² Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.22.

²³ Peyami Safa, *Nasyonalizm*, İstanbul, 1961, s.55.

Ziya Gökalp ve Peyami Safa'nın millet hakkındaki açıklamalarını incelediğimizde, iki düşünürün de milleti millet yapan unsur olarak ortak geçmişe ve kültürel bağlara sahip bulunma düşüncesine vurgu yaptıklarını görmekteyiz²⁴. Ziya Gökalp, bu düşünceye sahip olmakla birlikte millet hakkındaki çeşitli görüşleri de şu şekilde ortaya koymuştur:

1- "İrkî Türkçülere göre millet ırk demektir²⁵. İrk kelimesi esas itibarıyla zoolojiye ait bir terimdir. Her hayvan çeşidi anatomik nitelikleri bakımından birtakım türlere ayrılır. Bu türlere ırk adı verilir. İnsanlar arasında da geçmiş zamanlardan beri "beyaz ırk, siyah ırk, sarı ırk, kırmızı ırk" denilen dört ırk tasnifi vardı. Bu sınıflama hala değerini korumaktadır²⁶.

2- Etnik Türkçüler de milleti kavim zümresiyle karıştırırlar. Kavim, aynı anadan, aynı babadan üremiş, içine hiç yabancı karışmamış, aynı soydan olan bir zümre demektir. Eski cemiyetler, genellikle saf ve yabancılarla karışmamış birer budun olduklarını iddia ederlerdi. Oysa cemiyetler, tarih öncesi zamanlarda bile kavmiyetçe katışıksız değillerdir. Kavmi saflık, hiçbir cemiyette bulunmamakla beraber, eski cemiyetler, kavmiyet ülküsünü takip ederlerdi.

Sosyal gelişimin o aşamasında yaşayan milletler için kavmiyet idealini takip etmek olağan bir hareket olduğu halde, bugün içinde bulunduğumuz evrede normal değildir. O aşamada bulunan cemiyetlerde sosyal dayanışma yalnız dindaşlık rabıtasından ibaretti. Dindaşlık kandaşlığa dayanınca, doğal olarak, sosyal dayanışmanın temeli de kandaşlık olur.

Bugünkü toplumsal durumda ise, sosyal dayanışma kültür birliğine dayanıyor.

²⁴ Feyzioglu, *a.g.e.*, s.17.

²⁵ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.16.

²⁶ İrk kelimesi bugünkü Türkçe'de "kalıtsal olarak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insan topluluğu"nu ifade etmek için kullanılmaktadır. İrk tanımları hakkında ayrıca Bkz.: *Türkçe Sözlük*, C.I, Ankara, 1988, s.633; Uysal, *a.g.e.*, s.279.

Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması terbiye vasıtasıyla olduğu için, kandaşlıkla hiçbir alakası yoktur.

3- Coğrafi Türkçülere göre millet, aynı ülkede oturan halkların bütünü demektir. İran milleti, İsveç milleti gibi...

4- Osmanlıcılara göre millet, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan yurttaşları içine alır. Oysa bir imparatorluğun bütün vatandaşlarını tek bir millet kabul etmek büyük bir hatadan ibarettir. Çünkü bu muhtelit topluluğun içinde ayrı kültüre sahip birçok millet vardır.

5- İslam birliği taraftarlarına göre millet, bütün Müslümanların mecmû'u²⁷ demektir. Aynı dinde bulunan insanların tamamına ümmet adı verilir. Yalnız dilde ve kültürde ortak olan millet zümresi ise bundan ayrı bir şeydir.

6- Fertçilere göre millet, bir adamın kendisini mensup addettiği herhangi bir cemiyettir²⁸."

1.2. MİLLETİ MEYDANA GETİREN FAKTÖRLER

Millet mefhumu hakkında yapılmış olan değişik açıklamaları bu şekilde ortaya koyduktan sonra, milleti oluşturan etkenlerin neler olduğunu açıklamak gerekmektedir. Bu etkenler objektif ve subjektif nitelikte olabilir. Milleti oluşturan faktörlerin niteliğine göre iki farklı millet telakkisi vardır. Objektif millet anlayışı ve subjektif millet anlayışı²⁹. Objektif millet anlayışına göre, milleti oluşturan insanlar birbirine objektif yani elle tutulur, gözle görülür vasıftaki bağlar ile bağlanırlar. Buna karşılık, subjektif millet anlayışına göre, milleti oluşturan insanlar birbirine öznel nitelikte olan bağlarla

²⁷ Mecmû': Bütün, toplam, bir araya getirilmiş. Bkz.: Doğan, *a.g.e.*, s.876; Özön, *a.g.e.*, s.497.

²⁸ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.16–20.

²⁹ Gözler, *a.g.m.*, s.108–123.

bağlanırlar.

1.2.1. Objektif Millet Anlayışı:

Objektif anlayışa göre millet, birtakım objektif bağ ile birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu bir toplumdur. Bu bağlar maddi yani elle tutulur, gözle görülür niteliktedir. Irki bağlar da objektif millet anlayışına girer. Zira ırk, insanların gözle görülebilen objektif bir özelliğidir. Dil bağı da nesnel nitelikte bir bağıdır³⁰. Zira dil insan seslerinden oluşmuştur. Bu sesler dış dünyada algılanabilirler; yani maddi özelliktedirler. Din ise iman ve ibadetten oluşur. İman subjektif bir bağımış gibi görünse de ibadet ile dışa aksettiği için dinî de objektif özellikler içinde saymak gereklidir. Milleti tanımlamaya yardımcı olan objektif unsurları yani ırk birliği, dil birliği ve din birliğini ayrı ayrı ele alarak incelemekte fayda vardır.

1.2.1.1. Irk Birliği:

İrk birliğini temel alan görüşe göre, insan topluluğunu millet haline getiren bağ, bu insanlar arasındaki ırk birliğidir. Başka bir anlatım ile millet, aralarında ırk birliği olan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Dolayısıyla, insanların bir millet oluşturabilmesi ve bir devlet kurabilmesi için aynı ırktan olmaları icap etmektedir.

Bu anlayışa göre, aynı ırka mensup olan insanların millet olabilmeleri için aynı toprak parçasında yaşıyor olması gerekmez. Çünkü onlar farklı yerlerde yaşasalar da aynı ırka mensupturlar. Bu fikre sahip olanlara göre, bir millet her şeyden önce kan ve soy birliğinden oluşmaktadır. Aynı soydan gelen insanlar, farklı yerlerde doğmuş ve yaşamış da olsalar aynı milleti meydana getirirler³¹.

---

³⁰ Gözler, *a.g.m.*, s.108–123.

³¹ Keskin, *a.g.e.*, s.3–4.

İrk birliğinin milletin diğer belirleyici unsurlarından farklı bir yönü daha bulunur. İrk birliği unsuru daha devlet oluşturamamış milletlerde güçlü bir şekilde vurgulanır; lakin bir devlet halinde örgütlendikten sonra yerini hukuki açıdan tanımlanan vatandaşlık ögesine bırakmaktadır³².

İrk birliği kuramına göre, bir devlet ayrı bir devletin egemenliği altında yaşayan ırktaşlarını o devletin egemenliğinden kurtarmalı ve ırktaşlarının yaşadığı bütün toprakları ele geçirmelidir. Bu fikir dışa karşı yayılmacı, emperyalist bir devlet anlayışını oluşturur. Diğer yandan ırk birliği kuramına göre, devletin vatandaşı olan ama o ırka mensup olmayan kişilerden devletin kurtulması ve yapısını homojenleştirmesi gerekmektedir. Bu yargı çerçevesinde hâkim devlet tarafından yapılan göçler ve jenositler haklı bir duruma gelmiş olmaktadır. Öyle ki kendi ülkesinde bulunan milletini, saf ve diğer ırklarla karışmamış kılmak için başkalaştırdığı ırkları katletme hakkını kendinde bulabilmektedir. Sonuç olarak Hitler Almanya'sında bu durum belirgin bir şekilde görölmüřtür³³.

İrk birliği görüşü bir bakıma kabul edilebilir olmakla birlikte, bu görüşün tamamıyla doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü ırk bakımından homojen olmayan birçok devlet vardır. Günümüzde Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde saf ırklardan çok melez ırklar vardır. Bu coğrafyada iki komşu devletin beşeri unsuru arasındaki ırk farklılıklarını görmek genellikle çok zordur. Özellikle geçmişinde imparatorluk barındıran, çok geniş coğrafyaya yayılmış olan devletler için bu durum daha da geçerlidir. Osmanlı Devleti göz önünde bulundurulduğunda bu tablo daha iyi anlaşılacaktır. Bu durumda bir insanın hangi ırka bağlı olduğundan çok kendini hangi ırka ait hissettiği ön plana çıkacaktır.

İrk birliğine dair görüşte karşımıza çıkan başka bir nokta da, başta modern

³² Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, Ankara, 1997, s.112.

³³ Gözler, *a.g.m.*, s.108–123.

dönemde gördüğümüz ve Benedict Anderson'un da kavramlaştırdığı ütopyik cemaatler meselesidir³⁴. Bilhassa kendi oluşumunu tamamlamış müstemlekeci devletler tarafından ırk birliğine vurgu yapılarak kurulmaya çalışılan devletler bu tür devletlerdir. Zira bir ırka mensup insanlardan oluşan devletleri kontrol etmek ve başka ırktan oluşan devletlerle savaşa sokmak daha kolay olacaktır. Bilhassa İngiltere ve Fransa'nın koloni bölgelerinde yaptıkları uygulama buna model teşkil etmektedir. Globalleşme ve devlet sınırlarının şeffaflaşmasının konuşulduğu günümüzde büsbütün ırk birliğine dayalı ya da saf bir ırktan oluşan milletten bahsetmek giderek zorlaşmaktadır. Etnik unsur, kandaşlık bağı bir milletin temeli olamaz. Hiçbir ulus gerçekte etnik bir temele sahip değildir.

1.2.1.2. Dil Birliği:

Dil birliği fikrine göre, insan topluluğunu bir millet haline getiren etken, insanların aynı ortak dili konuşmasıdır. Bu görüşe yargıya göre, millet aynı dili konuşan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bir insan topluluğunun millet oluşturabilmesi için dil birliğine sahip olması gerektiği, birçok ulusçu aydın tarafından savunulmuş ve neredeyse genel düşünce haline dönüşmüş bir önermedir³⁵.

Dil, milliyetçiliğin hemen hemen bütün uygulamalarında kamusal alanın şekillendirilmesi amacıyla karışılan ve yönlendirilen bir kültürel öge olmuştur. Dil, milleti oluşturmak hem ortak kimliğin ve "biz"lik bilincinin esas bir göstergesi ve kanıtlanması sayılmış, hem de bu kurgunun siyasi pratiğe döküldüğü durumlarda, nüfusu ulus devlete dönüştürmek yolunda birincil bir araç olarak kabul edilmiştir. Hem siyasi milliyetçiliğin hem de etnik milliyetçiliğin ağır bastığı ülkelerde, dilin yönetilmesi gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu düşünce dilin bir yandan standartlaşmasını, bir yandan da resmi dil olarak eğitimde ve iletişimde kullanılmasıyla sosyo-kültürel olarak

³⁴ Süleyman Seyfi Ögün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, İstanbul, 2000, s.76.

³⁵ Erözden, *a.g.e.*, s.106.

yeniden üretimini sağlar³⁶.

Dil birliğinin millet varlığındaki rolü çok büyüktür. Millet, aynı dili konuşan insanlardan meydana gelmiş bir gruptur. Ortak dil, ırk birliğinin de maddesel delilidir. Alman ırkçılığının dayandığı dayanaklardan biri de bu olmuştur. Ortak dil, millet birliğine en kuvvetli dayanağı teşkil etmektedir³⁷. Ancak ortak dili konuşan her topluluğun aynı ırktan olması ya da aynı ülke sınırları içinde yaşamaması beklenemez. Dünyada birçok ırk vardır ki aynı dili konuşmasına rağmen aynı ırktan değildir. Söz gelişi İngiliz ve Fransızlar'ın Kuzey Afrika'daki kolonilerinde siyahi ırk, İngilizce ve Fransızca konuşmaktadır. Bu noktada şunu anlıyoruz ki, bir milletin oluşmasında dil her ne kadar çok önemli bir öge olsa da aynı dili konuşan insan gruplarının bir millet oluşturması beklenemez.

Dil, birlikte yaşayan insanların karşılıklı anlaşma vasıtasıdır. Anlaşan insanlar bir arada yaşarlar. Ortak anlaşma vasıtası olarak dil, millet varlığına en kuvvetli bir basamak teşkil eder³⁸.

“Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir³⁹.” Bunun şuurunda olan Atatürk, “Dilin ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkidir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil bilinçle işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır” der⁴⁰.

Hem sağlıklı bir iletişim için, hem de Atatürk'ün üzerine titrediği kültürel bağımsızlığı da içine alan, tam istiklal için dil en temel unsur olma özelliğine sahiptir.

³⁶ Mehmet Berk Balçık, “*Milliyetçilik ve Dil Politikaları*” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İstanbul, 2002, s.777–787.

³⁷ Keskin, *a.g.e.*, s.4.

³⁸ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.387.

³⁹ Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1999, s.149.

⁴⁰ Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, C.II, Ankara, 1989, s.273.

Hiç şüphesiz ulusal bir eğitim için millî bir dil gereklidir. Bu sebeple dilin millileşmesi, halka yaklaşması gayesi önde gelmelidir. Millî bir his ile dil arasında önemli bir ilişki vardır. Dilin millîliği, millî hissin ortaya çıkmasına tesir eder⁴¹.

1.2.1.3. Din Birliği:

Din birliği kuramına göre, bir arada yaşayan insanların bir millet oluşturabilmesi ve dolayısıyla bir devlet kurabilmesi için aynı dine mensup olmaları gerekir. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi büyük semavi dinler, esas itibarıyla bütün dünyaya yayılmayı amaçlamakla birlikte, mensuplarını birer merkez etrafında toplayan kuvvetlerdir. Türklüğün korunmasında ve bu topraklar üzerindeki varlığımızda İslamiyet'in büyük rolü vardır⁴².

Din ayırım sınırlarının geçtiği bölgelerde özellikle Ortadoğu ve Balkanlar'da din birliği ve ayrılığı, millet mefhumu bakımından çok önemli bir etkidir. Bunun en tipik örneği Boşnak, Hırvat ve Sırp milletleri arasındaki ayırmadır. Bu milletler aynı ırktan olmalarına ve aynı ortak dili konuşmalarına rağmen üç ayrı millet oluşturmaktadırlar⁴³. Bunların ayrı millet oluşturmalarına yol açan etken şüphesiz dindir. Boşnaklar Müslüman, Hırvatlar Katolik ve Sırp'lar ise Ortodoks'tur. Diğer yandan uç bölgelerde bulunan birçok devlet mevcudiyetini doğrudan dine borçludur. Örneğin Pakistan ve Endonezya bu zamana kadar varlıklarını sürdürebilmişlerse bunu Müslümanlıklarına borçludurlar.

Din birliği, milleti bir arada tutan önemli bir faktör olmakla birlikte onun da önemini fazla büyütmemek yerinde olacaktır. Çünkü yeryüzünde yüzlerce devlet olmasına karşın az sayıda din vardır. Bu nedenle, kaçınılmaz olarak birçok devlet aynı

⁴¹ Cahit Kavcar, "Atatürk'ün Dil ve Edebiyat Konusundaki Görüşleri", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara, 1981, s.158.

⁴² Keskin, *a.g.e.*, s.5.

⁴³ Erözden, *a.g.e.*, s.113.

dinden ve aynı mezheptendir. Aynı dinden ve aynı mezhepten olan insanlarda çeşitli nedenlerle ayrı bir millet olduklarını düşünmekte ve ayrı devlet kurmaktadırlar. Söz gelişi Türkler ve Araplar aynı dinden ve aynı mezhepten olmalarına rağmen kendilerini aynı millettten görmemişler ve ayrı devletler kurmuşlardır. Bu noktadan hareketle din ayrılığı farklı devletler kurmaya yol açıyorsa, din birliğinin de bir devlet kurmaya sebep olmadığını söylemek mümkündür.

Buraya kadar incelenilen, milleti meydana getiren objektif etkenlerin teker teker bir bağlayıcılıklarının olduklarını ancak bir milletin oluşmasında tek etken olamayacaklarını söylemek mümkündür. Bu objektif etkenlerin yanına subjektif faktörleri de eklersek ancak millet oluşturma adına anlamlı bir bütünden söz etmiş oluruz.

1.2.2. Subjektif Millet Anlayışı:

Subjektif millet anlayışına göre millet, birtakım manevi bağlarla birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu bir topluluktur. Subjektif millet anlayışını ilk defa ve en güçlü şekilde ortaya koyanlardan biri, Fransız düşünürü Ernest Renan'dır. Renan, 1882 yılında verdiği "Bir Millet Nedir?"⁴⁴ (Qu' est- ce qu'une Nation) adlı konferansında milletin, bireyleri arasındaki birlikte yaşama duygusuna, ortak kültüre, ruh birliğine dayandığını belirtmiştir⁴⁵. Ernest Renan bu eserinde; Çin, Mısır ve Eski Babil'de olduğu gibi büyük insan kitlelerini, Yahudi ve Araplarda olduğu gibi kabileyi, Atina ve Sparta'da olduğu gibi siteyi, Acem, Roma ve Şarلمان İmparatorluğu'nda olduğu gibi dinî bağı korumak zorunda kalmış vatansız toplumları, Fransa ve İngiltere gibi ileri milletleri, İsviçre ve Amerika sistemi üzerinde kurulmuş birlikleri, ırkın çoklukla dilin Germanler ve Slavlar arasında oluşturduğu bir kavram olarak milleti tanımlamaktadır.

⁴⁴ Erözden, *a.g.e.*, s.92.

⁴⁵ Ahmet Mumcu, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II*, Ankara, 1986, s.47.

Ernest Renan bu tanımlamaları yaparken aynı zamanda bu topluluklara millet ismini vermenin mümkün olup olamayacağı sorusuna yanıt aramıştır. Ona göre, modern milletin kurulmasına yardım eden ögeler, aynı bir hanedanın idaresi altında yaşayan, aynı merkezi örgütler tarafından idare edilen toplulukları birleştiren manevi bağlar olmuştur⁴⁶. O insanı, kavim denilen kutsal şeyin meydana gelmesinde ana unsur olarak görür. Yalnız maddiyatın sadece bu oluşum için yeterli olmadığını belirterek milletin, tarihin derin devrimlerinin verimli olan soyut unsuru ve manevi ailesi olduğunu dile getirmektedir.

Millet, toprak parçasının biçim ile ortaya çıkmış bir grup değildir. Bu düşünce üzerinde ısrarla duran Ernest Renan, millet hakkında palyatif ve kifayetsiz unsurları ikinci derece ögeler kabul ederek, insan topluluklarının iki şeyin birleşmesiyle millet haline geldiğini açıklamaktadır. Bunlardan birincisi, zengin bir mazinin mirasını paylaşmak, diğeri de beraber yaşamak hususunda istek ve düşünce birliğidir. Birlikte yaşamı devam ettirmek hususundaki arzu ve karşılıklı anlaşma, sahip olunan mirasın korunmasında devam eden istenç birliğinin sonucudur.

Mazide birlikte kazanılmış zaferler, oluşturulmuş anılar bir milletin gelecekteki siyasi politikalarını, atacağı adımları belirlemede mühim rol oynar. Beraber sorunları ve üzüntüleri paylaşmak bazen aynı ırktan olmanın, aynı dili konuşmanın ötesine geçebilir. Bu yüzden milleti oluşturan etkenleri sadece objektif ya da sadece subjektif olarak ele almaktansa her ikisini de içeren bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir.

Millet sadece sayı ve yığın değildir. Türk milleti binlerce yıldan beri vardır: tarih yazılmaya başlandığından beri, Türk'ün izini dünya tarihinin sayfalarında görürüz. Binlerce yıldır bağımsız yaşamış, birçok devlet kurmuş olan Türk milleti, tüm şartlar altında, benliğini ve varlığını korumuştur. Türk milleti kavramı içinde, Malazgirt'ler, Mohaç'lar, Plevne'ler, Çanakkale'ler ve Milli Mücadele'ler gibi nice kahramanlık

---

⁴⁶ Erözden, *a.g.e.*, s.92.

destanları vardır⁴⁷.

1.3. ATATÜRK'ÜN MİLLET ANLAYIŞI

Bir mütalaa, fikir ve söz incelenirken, söylendiği dönem ve bu zaman içindeki olaylar göz önünde bulundurulmalıdır. Zira bir düşünceyi ortaya atan kişi, yaşadığı dönemin olaylarından bağımsız düşünemez. Öyle ki devrin olayları, fikir hareketleri bu kişinin hayata ve dünyaya bakışını etkilemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de düşünce, fikir ve sözlerini okurken ya da değerlendirirken bu çerçevede incelemek, onu kavramak açısından daha yararlı olacaktır.

Atatürk, “millet” kavramı üzerinde çok durmuş ve bu mevzudaki fikirlerini ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Atatürk'ün millet anlayışı şu şekildedir:

“Aynı harstan olan insanlardan oluşan topluma millet denir⁴⁸.”

“Müşterek millî fikrin, ahlakın, hissin, heyecanın, hatıra ve anelerin etrafında meydana gelmesini, kökleşmesini temin eden müşterek mazinin, birlikte yapılmış olan tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin milletlerin teşekkülünde en mühim amiller⁴⁹” olduğunu kaydettikten sonra, millet hakkında ikinci derece unsurları kaale almayarak, mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek bir tarifi ele almıştır: “Zengin bir hatırat mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan, sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen

⁴⁷ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.39.

⁴⁸ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.35.

⁴⁹ A.Âfetinan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, 2000, s.34.

cemiyete millet namı verilir⁵⁰.”

“Bu tarif tetkik olunursa, bir milleti teşkil eden insanların rabıtalardaki kıymet, kuvvet ve vicdan hürriyetiyle, insani hisse gösterilen riayet kendiliğinden anlaşılır. Filhakika maziden müşterek zafer ve yeis mirası, istikbalde tahakkuk ettirilecek aynı program, beraber sevişmiş olmak, beraber aynı ümitleri beslemiş olmak, bunlar elbette bugünün medeni zihniyetinde diğer her türlü şartların fevkinde mana ve şümul alır⁵¹.”

“Bir millet teşekkül ettikten sonra, efradının devlet hayatında, iktisadi ve fikri hayatta müştereken çalışmak sayesinde vücuda gelen millî harsta şüphesiz milletin her ferdinin çalışma hissesi, iştiraki, hakkı vardır. Buna nazaran bir harstan olan insanlardan mürekkep cemiyete millet denir dersek milletin en kısa tarifini yapmış oluruz⁵².”

Bir milletin teşekkülü için, öncelikle belirli şartların biraraya gelmesi lazımdır. Atatürk, bu şartları şu şekilde sıralamıştır:

a- “Siyasi varlıkta birlik, b- Dil birliği, c- Yurt birliği, d- Irk menşei birliği, e- Tarihi karabet (yakınlık), f- Ahlakî karabet⁵³.”

Netice şöyle formüle edilmiştir: “Millet, dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyettir⁵⁴.”

Atatürk: “Türk milleti’nin teşekkülünde mevcut olan bu şartlar diğer milletlerde hepsi birden yok gibidir. Daha umumî bir tarif yapabilmek için diyelim ki; bir topluma millet diyebilmek için bu şartlar, aynı zamanda bütün olarak veya kısmen, bir arada bulunmak lazımdır. Bütün milletler tamamen aynı şartlar altında teşekkül etmemiş olduklarına göre Türk milleti’nde yaptığımız gibi, diğer her millet ayrı olarak mütalâa

⁵⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.58.

⁵¹ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.58.

⁵² Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.58.

⁵³ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.32.

⁵⁴ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.29; Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.17.

edilmedikçe, milliyet fikrini umumî ve ilmî olarak tarif etmek güçtür” der⁵⁵.

Atatürk, Türk milletinin tanımını şu şekilde yapmıştır: “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına, Türk milleti denir⁵⁶.”

Atatürk’ün millet üzerine yaptığı bu açıklamalar onun fikrinin subjektif millet anlayışına yakın olduğunu göstermektedir. Ortak kültür, millet olma açısından önemli bir unsurdur. Tarih gösteriyor ki, bazen ortak bir millî kültür etrafında toplanan içtimai grup milleti ve devleti oluşturmuş; bazen de ilk olarak bir devlet çatısı altında toplanma meydana gelmiş, ortak millî kültür bundan sonra adım adım gelişmiştir. Her iki durumda da, milletin mevcudiyetini ve bütünlüğünü muhafaza etmesi açısından, ulusal kültür büyük önem taşımaktadır.

Atatürk, milleti oluşturan koşulları incelerken, bir toplumun millet olabilmesi için bunlardan hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesi gerekeceğini belirtmiş; lakin her millet için şartların hepsinin bir arada bulunmasının mutlaka gerekli olmadığını da haklı olarak vurgulamıştır. Söz gelişi İsviçre, kök birliği veya dil birliği olmadığı halde, aynı siyasal çatı altında toplanan, aynı yurttta yaşayan, ortak bir tarihsel mirası paylaşan, beraber yaşamak hususunda ortak iradeye sahip olan, ortak gayeleri bulunan insanların millet olabildiklerini gösteren bir örnektir. Mühim olan şu veya bu şekilde, ortak değerlerin, ortak inanç ve ülkülerin, ortak ulusal kültürün ve bilhassa aynı devlete ve aynı millete mensup olma duygusunun korunması ve sürekli geliştirilmesidir. Kuşkusuz millet olabilmek ve millet olarak kalabilmek için, ortak bir millî kültürün geliştirilmesi büyük ehemmiyet taşır. Ortak bir vatanda, aynı devlete içten bağlı vatandaşlar olarak birlikte yaşamış olmanın, ortak tarihin ve dilin, birlikte sevinip birlikte ıstıraplara ve fedakârlıklara katlanmanın ortak millî ahlakın milletin oluşmasındaki rolünü hatırlatan Atatürk, bu etkenlerin “Bugünün medeni zihniyetinde, diğer her türlü şartların üstünde

⁵⁵ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.127.

⁵⁶ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.28; Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük (İkinci Kitap)*, Ankara, 1983, s.31.

anlam taşıdığını” belirtmiştir⁵⁷.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının hepsini millet olarak tanımladıktan sonra, bunları halk kitleleri olmaktan çıkararak, bireyleri birbirine bağlayan çimentoyu dil, kültür ve ideal olarak nitelemektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran insanlarda esasen dil birliği, kültür birliği bulunmaktaydı. Ve bu halkın yüzde doksan yedisi Müslüman idi. Bu insanlar tarih boyunca, ortak bir kültürün içinde yaşamışlar ve ortak bir kültür geliştirmişlerdi⁵⁸. Bu durumda zaten temelleri bulunan topluluğu bir millet şuuruyla tekrar canlandırmak güç olmamıştır.

Atatürk, ancak özgür bir toplumun millet sıfatını hak etmiş olacağını belirterek, millet ile özgürlük ve istiklal arasındaki ilişkiye de dikkati çekmiştir: “Bir devletin dayandığı esaslar, tam bağımsızlık ve kayıtsız şartsız millî egemenlikten ibarettir⁵⁹.”

Atatürk’e göre; “Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve milletler arası ilişkilerde, çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümeyi zorunlu kıldığı gibi, Türk toplumunun özel karakterlerinin ve başlı başına bağımsız kimliğinin korunmasını da gerektirir⁶⁰.”

Atatürk, mensubu bulunduğu millete karşı kuvvetli bir sevgi duymakta, Türk milleti’nin yürekliliğine, metanetine ve maneviyatına güvenmekte ve bunu mütenevvi vesilelerle dile getirmektedir.

Öyle ki, Ekim 1919’da Amasya’da Ruşen Eşref’le birlikte bir pazar yerini gezen Atatürk, kendisine ilgi gösteren halkın perişanlığına aldırmadan Ruşen Eşref’e dönerek, “...böyle bir milletten nasıl ayrılırsın? Bu palaspârelerin içinde perişan gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle cevher vardır ki, olmaz şey! Çanakkale’yi

⁵⁷ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.35; Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.38.

⁵⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.169.

⁵⁹ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.27.

⁶⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.36.

kurtaran bunlardır. Kafkas’da, Galiçya’da, şurada, burada arslan gibi çarpışan, mahrumiyete aldırmayan bunlardır” demiştir⁶¹.

Atatürk, milletine duyduğu sevgi ve güvende, kazandığı muvaffakiyetleri Türk milleti’nin bir ferdi olmaya bağlayacak kadar içtendir. Şu sözleri de bunu açıkça göstermektedir: “Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun’a çıktığım gün elimde maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milleti’nin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milleti’ne güvenerek işe başladım⁶².” “Bana insanlar üstünde bir doğuş atfetmeye kalkışmayınız. Doğuşumdaki tek fevkaladelik, Türk olarak dünyaya gelmemdir⁶³.”

Büyük Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yukarıdaki maddeleri benimseyen ve bu doğrultuda “Ne Mutlu Türküm” diyen herkesin Türk milleti’nin mensubu olduğunu belirtir⁶⁴.

Atatürk, millet kavramını Osmanlı dönemindeki anlamının dışına çıkararak çağdaş boyutlarda ele almış; yeni Türk Devleti’nin belirleyici ögesi olarak halka sunmuştur. O’na göre “Millet” ne Türkçülerin anladığı anlamda tüm Türkleri, ne de İslamcı bir boyutta tüm İslam Dünyasını kapsıyordu. O milleti, çağdaş anlamda ırk, din öğelerine önem vermeyen, ayrımcılığı reddeden “Türkiye’de yaşayan tüm halkı içine alan” bir kavram olarak görüyordu⁶⁵.

⁶¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.15.

⁶² Atatürk, *Nutuk (1919-1920)*, C.I, Ankara, 1973, s.1; Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.1.

⁶³ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.199.

⁶⁴ *Atatürk’ten Mektuplar...*, s.178.

⁶⁵ İhsan Güneş, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı*, Ankara, 1997, s.118.

II. BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK

2.1. MİLLİYETÇİLİĞİN TANIMI

Milliyetçilik birçok aydın tarafından oldukça farklı biçim ve içeriklerle tanımlanmıştır. Her ne kadar akademisyenler milliyetçiliğin XIX. ve XX. asrın temel ideolojilerinden biri olduğu konusunda anlaşmış olmalarına rağmen, tanımı, manası, kökeni ve sonuçları konusunda farklılaşmaktadırlar⁶⁶. Genel olarak milliyetçilik kavramını tanımlayacak olursak, “yabancı baskısı ve sömürsünden kurtulmayı, kendi ulusunu sevip yüceltmeyi amaçlamak, kendi ırkını bütün başka ırklara karşı üstün görüp onlar egemenliği altına almayı istemeye dek varabilen öğretilerin genel adı” diyebiliriz⁶⁷.

Milliyetçilik kendi milletine bağlılığın, milletlerarası ilkelere bağlılıktan ya da ferdi menfaatlerden daha mühim olduğunu öne süren fikirdir. Siyasi bir program ya da mülahazalar bütünü olmaktan çok, böylesi programları ve fikirleri temel alan siyasi bir anlayış biçimidir. Her devlet ve toplumda değişik hususiyetler kazanabilir. Siyasal bağlılığın temelinde ulusların bulunduğu hipotezinden kaynaklanan milliyetçilik tarihte oldukça yeni bir vakıdır.

Anthony D.Smith milliyetçilik ifadesini “bütün olarak millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci, bir millete ait olma bilinci ve milletin

---

⁶⁶ Mithat Baydur, “*Ulus-Devlet ve Ötesine Teorik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Birkaç Not*” *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı:23, Ankara, 1993, s.10.

⁶⁷ Erol Cihan, *Atatürk Milliyetçiliği ve Ceza Hukuku*, İstanbul, 1983, s.339.

güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak, milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket” olarak tanımlar⁶⁸.

Milliyetçilik, milli benlik, milli birlik, milli ahlak, milli iktisat, medeni ahlakı, milli his ve insani duygunun birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu duygulara sahip olan milletler, milli menfaatler doğrultusunda bir çalışma düzeyi yaratabilirler⁶⁹. Milliyetçilik, millet gerçeğinden hareket eden bir fikir akımı ve çağımızın en geçerli sosyal politika prensibidir. Milliyetçilik, Türk İnkılâbının temel prensibi olduğu kadar, Türk milleti'nin kaderini tayin eden temel bir ilke, yüce bir ülkü, milleti huzur ve refaha yönelten bir bağdır⁷⁰.

Milliyet, millî olmak yani bir millete mensup, tabi bulunmak anlamına gelmektedir⁷¹. Milliyet hukuk bakımından, bireyi millî devlete bağlayan vatandaşlık bağıdır. Bu ilişkinin nasıl doğduğu ve kimlerin yurttaş sıfatı aldığı, her devletin yurttaşlık kanununda gösterilmiştir. Milliyet, ferdi millî grubuna bağlayan ve aynı millet türüne mensup olmak duygusundan doğan tabii bir bağıdır. Milliyetçilik, bu doğal bağı bilinçlendirmek ve kuvvetlendirmek amacıyla millî olan şeyleri sevmek ve takdis etmek demektir⁷².

James G.Kellas milliyetçiliğin bir ideoloji ve davranış şekli olarak görülebileceğini ileri sürerken, Elie Kedourie'ye göre bir doktrin, Smith'e göre bir “ideolojik hareket”, Ernest Gellner'e göre bir “siyasi ilke”, Calhoun'a göre bir söylemdir⁷³. Milliyetçilik kavramını da net bir şekilde tanımlamak zordur.

⁶⁸ Anthony D.Smith, *Milli Kimlik*, İstanbul, 1994, s.119.

⁶⁹ Gürbüz D.Tüfekçi, *Atatürk Milliyetçiliği*, Ankara, 1985, s.916.

⁷⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.385.

⁷¹ Mehmet İzzet, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, İstanbul, 1981, s.15.

⁷² Keskin, *a.g.e.*, s.7.

⁷³ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, 1999, s.67.

XVIII. yüzyıla değin siyasi bağılılığın odağında umumiyetle fieflerin,⁷⁴ dini grupların ya da kent gibi küçük siyasal birimlerin yer aldığı düşünülürdü. Söz gelişi, dinsel bağlamda Hıristiyanlar olarak anılan uluslar üstü topluluk, sözü edilen bağılık odaklarından biriydi. Devlet ilk defa XVIII. yüzyılda siyasal faaliyetin en önemli konusu olmaya başladı. Bunun birçok sebebi vardı. Büyük, merkezi devletlerin ortaya çıkışı feodal yapıların ve farklı yerel bağılık odaklarının yok olmasına sebep oldu. Hükümdarlar da bundan böyle devletle özdeşleştirilmeyerek devletin geçici idarecileri olarak görülmeye başlandı⁷⁵.

Milliyetçilik farklı biçimler alabilir, her toplumsal bünyede farklı siyasal görevler sahi olabilir. Bazen Faşist İtalya'daki milliyetçi akım gibi siyasal birim olarak zaten oluşmuş devletlerle ilişkilendirilir⁷⁶. Bazen de milliyetçi hareketler, bağımsız siyasi birimler olarak var olmayıp farklı devletlerin hâkimiyeti altında bulunan etnik, ırksal ve kültürel topluluklar içinde ortaya çıkabilir. Bu çeşit milliyetçiliğin örnekleri arasında XVIII. yüzyılın ortalarında İtalya'da ya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğindeki Balkan Devletleri'nde görülen hareketler sayılabilir. Milliyetçilik her zaman salt siyasi bir vasıf taşımayabilir. Söz gelişi, kültür milliyetçiliği milli özelliklerin sanat, edebiyat, müzik ve dans gibi doğrudan siyasal olmayan kültürel faaliyetler aracılığıyla geliştirilmesini özendirir⁷⁷.

---

⁷⁴ Erken ortaçağda, yani daha feodalizm henüz ortaya çıkmadan önce, fiefler, Cermen askeri şeflerin askeri maiyetlerine (vassallarına) geçim kaynağı (dirlik) olarak bağısladıkları bir toprak gelirini ifade ediyordu. Fief ya da beneficium denen bu toprak geliri (ücret-toprak), kral ya da askeri şef tarafından bir görev karşılığı olarak verilen ve gene onlar tarafından geri alınabilen geçici bir haktı. Yani, miras yoluyla geçen ve sürekliliği olan bir hak değildi henüz fief. Tıpkı Osmanlı'nın dirlik sisteminde olduğu gibi, sahibine toprağın mülkiyetini değil, yalnızca gelirini (intifanı) kazandırıyor. İşte bu haliyle fief Osmanlı'daki timara, fief sahibi (vassal) ise Osmanlı'daki sipahiye benzemektedir. Bkz.: March Bloch, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, 1995, s.205.

⁷⁵ *Ana Britannica...*, s.102.

⁷⁶ Faşizm hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara, 1993, s.107.

⁷⁷ *Ana Britannica...*, s.102.

Fransız İhtilalinden sonra, millet düşüncesinin ve milliyet hadisesinin bugünkü gelişimine doğru geniş adımlar attığı görülüyor. “Hâkimiyet milletindir” ilkesi o zaman doğmuştur⁷⁸.

Milliyetçilik, öncelikle her ulusun kendi mukadderatına hâkim olma, kendi devletini kurma hakkını içermektedir. Kurulan devletin daha asri bir yapıya kavuşmasını arzulamak da bu hakkın doğal uzantısını oluşturmaktadır. Bu ideoloji, daha çok aynı topraklar üzerinde benzeri koşulları paylaşan insanların dışarıya karşı korunma ve dayanışma gereksinimlerini karşılama fonksiyonunu üstlenmiştir. Milliyetçilik ideolojisi toplum içinde menfaat çatışmalarına alet edildiği zaman muhafazakâr, toplumun farklı toplumlar veya başka toplumların içindeki değişik kesimler tarafından sömürülmesine karşı kullanıldığında ise ilerici bir nitelik kazanmaktadır⁷⁹.

XIX. Yüzyılın sonlarında milliyetçilik artık yalnız tarihi bir kader ve milli bir heyecan değil, bir bilim sistemi ve kaide haline gelmeğe başlamıştır. İnsan ölümlü ferdiyetinin üstünde kendisini somut bir gerçeklik halinde yaşatacak bir ideale sarılmakla ölümsüzlüğün sırrını bulmuştur⁸⁰.

2.2. MİLLİYETÇİLİĞİN TASNİFİ

Milliyetçilik, sosyolojik milliyetçilik ve doktriner-ideolojik milliyetçilik olmak üzere ikiye ayrılır. Doktriner-ideolojik milliyetçilik de kendi içinde ırk milliyetçiliği, kültür milliyetçiliği, din milliyetçiliği, coğrafya milliyetçiliği ve totaliter milliyetçilik türlerine ayrılır⁸¹.

---

⁷⁸ Safa, *a.g.e.*, 1961, s.47.

⁷⁹ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.119.

⁸⁰ Safa, *a.g.e.*, 1961, s.48.

⁸¹ Keskin, *a.g.e.*, s.10.

2.2.1. Sosyolojik Milliyetçilik:

Sosyolojik milliyetçilik, milliyetçiliğin ilk aşamasıdır. Duyguya, hisse, aşka dayanır. Ernest Renan'ın 1890'larda yaptığı tarife göre millet, ortak geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu gösteren insan topluluğudur. Bu tariften hareketle sosyolojik milliyetçilik, bir millete mensup fertlerin mensup oldukları millete besledikleri bağlılık duygusu ve şuurudur⁸².

Sosyolojik manada milliyetçiliğe, bütün insan topluluklarında rastlamak mümkündür. Sosyologlar ve hukuk tarihçileri kanıtlamışlardır ki, milletlerin yaşayabilmelerinde ve kalıcı olmalarında en mühim ve kuvvetli faktör, bireylerin mensup oldukları millete sadakatidir. Bireylerin mensup oldukları boy, kavme ve millete duydukları bağlılık hissine “zümre bilinci, zümre duygusu veya zümre anlayışı” adını veriyorlar. Anlaşıyor ki, milliyet hissini kaynağı, özü, gerek ilkel ve gerek uygar topluluklarda, hatta birtakım hayvan topluluklarında görülen toplumsal bir olaydır. Yani bireylerin mensup oldukları topluluğa karşı duydukları bağlılık duygusudur. Şu halde milliyet hissini kaynağı, bir taraftan en mühim yaşam kanunu olan yaşayabilmek için savaşım ve mücadele amacıyla gruplaşma zorunluluğu, diğer taraftan da insan ruhunda gelişmesi nispetinde ortaya çıkan çevresindekilerle barış içinde yaşamak gereksinimi ve içgüdüsüdür⁸³.

Milliyetçilik cereyanının ortaya çıkması sosyal bir olaydır. Kolektif tasavvurlar yani idealler sosyal hadiselerin nedenleri olmakla beraber, kendilerinin de doğması, kuvvetlenmesi, zayıflaması, ölmesi bir takım toplumsal hadiselere bağlıdır. Bu sebepler sosyal yapıda meydana gelen değişimlerdir. Durkheim'a göre sosyal olayları ilk sebepleri, toplum nüfusunun, kesafetinin, bireylerinin birbiri ile kaynaşmasının, aynı milletten oluşlarının, iş bölümünün artıp eksilmesi gibi toplumsal morfolojiye ait

⁸² Aydın Taneri, *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ankara, 1993, s.7.

⁸³ Keskin, *a.g.e.*, s.11.

hadiselerdir⁸⁴.

Milliyetçilik bir akım olarak XIX. asırda ortaya çıkmış ve özgür bir ulus-devletin kuruluşunu amaçlayarak Avrupa'nın büyük bölümünü ve daha sonra dünyanın diğer bölgelerini etkisi altına almıştır. Bununla birlikte bağımsız-ulus devlet gayesine ulaşmak için verilen siyasal mücadele ve bundan kaynaklanan “ulus inşa” yahut “ulusal birlik” sağlama süreçleri farklı ülkelerin siyasal örgütlenmelerine, sosyo-kültürel ve ekonomik koşullarına bağlı olarak durumdan duruma değişiklik göstermiştir⁸⁵.

2.2.2. Doktriner- İdeolojik Milliyetçilik:

Doktriner milliyetçilik, milletlerin meşru hükümet şeklinin kendilerini yönetmek olduğu esasına dayanır. Milliyetçilik XIX. asrın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan bir doktrindir. Bu doktrin kendi hükümetini kurmaya yetecek nüfus birimini tespit, devlet kudretini meşru bir şekilde kullanma ve toplumu gereği gibi düzenleme ölçülerini temin eden kıstaslar verdiği iddiasındadır. Bu doktrin insanlığı tabii olarak milletlere bölündüğünü milletlerin de belli nitelikleriyle tanıdığı ilkeleri üzerine dayanır⁸⁶.

Bir inanç sistemi olarak milliyetçiliğin doğuşu Fransız İhtilaliyle olmuştur. Bu dönemden sonra milliyetçilik doktriner-ideolojik bir nitelik kazanmış bulunmaktadır. Doktriner-İdeolojik Milliyetçiliğin Batı'dan başlayarak bütün dünya ülkelerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle imparatorlukların yıkılmasında, millî devletlerin kurulmasında bu tür milliyetçilik anlayışının etkili olduğunu görmekteyiz. Doktriner-İdeolojik Milliyetçilik anlayışını da kendi içinde alt kollara ayırmak mümkündür⁸⁷.

⁸⁴ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.76.

⁸⁵ Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a*, İstanbul, 2001, s.24.

⁸⁶ Taneri, *a.g.e.*, s.12.

⁸⁷ Doktrin: Her türlü inceleme ve eleştirme üstünde tutulan, gözü kapalı inanılan fikirlerin (nas, doğma) tümü. Belli bir görüşü baştan sona mantıklı bir tutarlılık içinde bütünleştirerek bilimselliğe erdirmeye çalışarak ortaya koymak. Bkz.: Altay, *a.g.e.*, s.102.

2.2.2.1. Irk Milliyetçiliği:

Irk, birbirine yakın dilleri konuşan ve müşterek ruhsal yakınlıklara sahip olan milletlerin bütünüdür ve gerçek veya varsayılmış bir biyolojik oluşur. Etnolojik anlamda ırk, milletten daha geniş bir mefhumdur. Örneğin Türk, Slav ve Germen ırkları yapılarında birçok milleti barındırmaktadırlar. Ruslar, Polonyalılar, Slav ırkına dâhilken Almanlar, Norveçliler, İsveçliler Germen ırkındandır. XIX. asırda ırk konusunda bazı suallere yanıtlar aranmıştır. Buna göre, ırklar arasında fiziksel ayrımlar olduğu gibi, düşünsel kabiliyetler ve zekâ derecesi bakımından da ayrımlar vardır. Zekâ ve fikri yetenekler bakımından üstün ırklar olduğu gibi, bir de aşağı ırklar vardır. Uygarlıklar, ırkların fikri kabiliyetleri nispetinde gelişir⁸⁸.

Irk kelimesini, zoolojiye ait bir terim olarak gören Ziya Gökalp, bu konu hakkında şu görüşlere yer verir; “Her hayvan nev’i anatomik vasıfları bakımından bir takım tiplere ayrılır. Bu tiplere ırk adı verilir. İnsanlar arasında da eskiden beri beyaz ırk, siyah ırk, sarı ırk, kırmızı ırk denilen dört ırk mevcuttur. Bu tasnif kaba bir tasniftir. Bir zamanlar bazı antropologlar bu anatomik tiplerle sosyal davranışlar arasında bir münasebet bulunduğunu iddia etseler de Manouvrier adındaki bir bilim adamının, anatomik vasıfların sosyal karakterler üzerinde hiçbir tesiri olmadığını ispat etmesi, bu iddiayı tamamıyla çürüttü⁸⁹.”

Irk milliyetçiliği üzerinde araştırma yapanlar genelde, ırk ile dil ve kültür arasındaki bir illiyet ilişkisi kurmaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların pek çoğu bilim dışı ya da düzmece ilmi vasıf taşıyordu. Lakin bu araştırmalar, ırkçı siyasi kuramların ortaya çıkması için bir malzeme sağladı. Fransız yazarlardan Gobineau, “Beşeri Irkların Eşitsizliği Üzerine Deneme” adlı eseri bunların en etkilisiydi⁹⁰. Irkların zekâ, fikir ve kabiliyetleri bakımından eşit olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre, zekâ ve fikri

⁸⁸ Keskin, *a.g.e.*, s.12-13.

⁸⁹ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.16-17.

⁹⁰ Özdoğan, *a.g.e.*, s.52.

kabiliyetler bakımından en yüksek ırk, Avrupalılar'ın mensup olduğu Aryen ırktır. Ona göre, “milletlerin, medeniyet sahasında mağlubiyet ya da başarılarının sebepleri damarlarındaki kanda aranmalıdır.” Gobineau'nun bu fikirleri özellikle Almanlar üzerinde etkili olmuştur. Almanya'da Hitler'i ve Nazi Partisi'ni doğuran ve tetikleyen en önemli etkenin bu düşünce olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzmanlardan oluşan ilmi bir heyete ırk hakkındaki bu iddialar inceletilir, bu heyetin verdiği rapora göre, büyük milletlerden hiç birinin ilmen tek bir ırktan meydana gelmediği ve ırk esaslı temel alınarak yapılan ayrımların hiçbir ilmi sebebe dayanmadığı açık bir şekilde belirtilmiştir. Üstün ırk kuramının ilmi olmaktan yoksun olduğunu gösteren, yakın geçmişte olan hadiseler mevcuttur. Zekâ ve düşünsel yetenek bakımından geri olarak nitelendirilen Japonlar'ın bugün geldikleri nokta, bir asır öncesinin geri olan Kuzey Amerika'nın bugünkü hali, zencilerin gösterdikleri türlü başarılar, uygarlığı yalnız Avrupalı milletlerin yaratabileceği şeklindeki fikirleri yıkmaktadır. Milliyetçilik, ulusal olan şeyleri sevmek ve takdis etmektir. İçtimai politika prensibi olarak da milletin bütünlüğünü sağlama ve milletçe hür ve istiklal içinde yaşamayı istemektedir. Milliyetçilik yalnızca memleket için bir harekettir. Irkçılık ise memleket hudutlarını aşan ve bu sebeple milletler arası barışı tehdit eden bir politikadır⁹¹.

İrkçı milliyetçilik, millet gerçeğinin subjektif unsurlarını değerlendirmedeği gibi kültür, dil ve ideal'e gereken önemi vermedi için sosyal, politik ve hukuki bir gerçek olamayacağı için, modern milliyetçilik akımı ile bağdaşmaz. Irkçılık ayrıca üstün ırk, aşağı ırk ayrımı yaptığından modern milliyetçiliğin değer verdiği eşitlik prensibine, adalet ve hakkaniyet anlayışına da karşıdır. Tamamem anti demokratik ve emperyalisttir⁹².

---

⁹¹ Keskin, *a.g.e.*, s.14.

⁹² Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.395.

2.2.2.2. Kültür Milliyetçiliği:

Kültür milliyetçiliği, bir milletin siyasal, askeri ve uygarlık tarihini, yani hukukundan devlet anlayışına, sanatından ekonomisine kadar bütün dalların bilimsel ölçülere göre tetkik edilmesi ve bu gerçeklerin millete mensup bireylerin bilinçlerine işlenmesidir⁹³.

Ziya Gökalp, kültürü; “bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisanî, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünü” olarak tanımlar⁹⁴.

Kültürel milliyetçiliğin temelleri, fikirleri Alman ulusçuları kadar Slav ulusçuları tarafından da kullanılan bir Alman yazarı olan Herder’e atfedilir. Mekanik bir siyaset teorisine karşı çıkarak, organik bir siyaset kuramını esas alan Herder, insanlığın doğal bir alt birimi olarak “volk” kavramını ortaya attı. Herder’e göre, volk, ona organik bir bütünlük kazandıran kendi tarihi dili ve özgün kültürüne sahip halk topluluğuydu ve Herder’in volk kavramı, kültürel özellik ve farklılıklar çerçevesinde ulusu temsil etmeye başladı. Herder’in XIX. asrın milliyetçiliğine katkısı “doğal sınırlar içinde yaşayan, ortak bir ruha sahip olan, ortak bir dil konuşan, ortak tarihsel geleneklere saygı gösteren ve ayrı bir kültürel toplum oluşturan insanlar grubu” olarak tanımladığı bir milliyet kavramını ortaya atmasıydı⁹⁵.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür” deyişinde Atatürk’ün ortaya koymaya çalıştığı felsefe, yeni Türk Devleti’nin kuruluşu sırasında var olan modern düşünce ve hayat ile kopuklukları giderecek bir anlayışı ihtiva eden düşünce sistemidir⁹⁶.

Türk kültürü, kültür ilişkilerinde dikkate değer bir nüfuz, etki kabiliyeti göstermiştir.

⁹³ Taneri, *a.g.e.*, s.9.

⁹⁴ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.30.

⁹⁵ Özdoğan, *a.g.e.*, s.48.

⁹⁶ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.45.

Türk kültürü başka kültürlere hürmetli, onlara baskı yapmaya gerek görmeyen, hoşgörülü ve kendisinden emin bir kültürdür. Bundan dolayı Türk kültürünün kendisini koruma, dayanma, yaşama ve yaşatma gücü vardır. Kapalı bir kültür olmadığı hâlde, Türk kültürü farklı kültürler karşısında sürekli olarak şahsiyetini bilmiştir. Bu sebeple de Türk devlet töresi her vakit insanları birleştirmiş ve kaynaştırmıştır. Türkler, kültürel ve biyolojik farklılıkları olan insanları kendi birlik ve bütünlüğü dairesinde değerlendirmiştir. Bu bakımdan insan hakları ve hoşgörü Türk milleti'nin ayrılmaz birer niteliği haline gelmiştir⁹⁷.

“Türk milleti Kurtuluş Savaşı'ndan beri, hatta bu savaşa atılırken bile mahkûm milletlerin hürriyet ve bağımsızlık davalarıyla ilgilenmeyi, o davalara yardım etmeyi benimsemiştir. Böyle olunca kendi soydaşlarının hürriyet ve bağımsızlıklarına kayıtsız davranması elbette uygun görülemez. Fakat milliyet davası şuursuz ve ölçsüz bir dava şeklinde mütalâa ve müdafaa edilmemelidir. Milliyet davası siyasî bir mücadele konusu olmadan önce şuurlu bir ülkü meselesidir. Şuurlu ülkü demek, müsbet ilme, ilmî usullere dayandırılmış bir hedef ve gaye demektir. O halde propagandalarda müsbet usullere müracaat etmek şarttır. Hareketlerin imkân sınırları ve sıraları mutlaka hesaba katılmalıdır. Türkiye dışında kalmış olan Türkler, ilkin kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük davasını böyle bir müsbet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz⁹⁸.”

Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmayla Türk milleti'nin kültür birliğine işaretle şöyle demiştir. “Türkiye halkı ırkan ve dinen ve harsen müttehit, yekdiğerlerine karşı hürmeti müteakabile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve mukadderat ve menafî müşterek bir heyet-i içtimaiyedir⁹⁹.”

⁹⁷ Semih Yalçın, “Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XIV, (Temmuz 1998), Sayı:41, Ankara, s.573-591.

⁹⁸ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.220.

⁹⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.236.

2.2.2.3. Din Milliyetçiliği:

Din milliyetçiliği, bir milletin bütün siyasal, içtimai ve kültürel etkinliklerinde dini temel alması ve onu milliyetiyle özdeşleştirmesidir. Bilhassa Yahudiler, bu tür bir milliyetçiliğe örnek gösterilebilir. Siyonizm, arz-ı mev'ud dışındaki bütün Yahudileri orada toplamak, sonra da Süleyman mabedini Siyon dağı üzerinde yeniden inşa etmek ideali olup, dini ve siyasi özellik arz eden bir akımdır. Bugün İsrail'in bir anayasası olmayıp, dini esaslara uyulmakta, böylelikle Yahudilik inanç, adet ve teamülü esas alınmaktadır¹⁰⁰.

Bugün Arap memleketlerinde dahi milliyetçiliğin dine dayandığı görülmektedir. Toplumunu yükseltme ve yüceltme amacı milli menfaat esasına değil din esasına dayanır. Din ve şeriat istismarına dayanan bu milliyetçilik, modern anlamıyla milliyetçiliğin karşısındadır¹⁰¹.

XIX. asrın liberal ve sosyalist aydınları dini ve milli duyguların zamanla yok olacağını, toplumların insancıl ve evrensel değerler üzerinde ittifak edeceklerini öngörüyorlardı. Ama ne dini duygular ne de milli duygular ortadan kalktı. Dinin insan kültürünün en önemli öğelerinden biri olduğunu, din ile bilimin alanlarının ayrı olduğunu, hiçbir bilimsel kuramın dinin yerini tutamayacağını, dinsel duyguların insan kültürünün güçlü bir unsuru olduğunu görebilmeliyiz¹⁰².

2.2.2.4. Coğrafya Milliyetçiliği:

Burada coğrafyadan kastedilen, üzerinde yaşanılan toprak parçası yani vatandır. Vatan, gerçek hüviyetini üstünde yaşayan insanlardan ve onların meydana getirdiği

¹⁰⁰ Keskin, *a.g.e.*, s.18.

¹⁰¹ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.395.

¹⁰² Şahin Alpay, "Milliyetçilik, Özgürlükçü Demokrasiyle Nasıl Bağdaşır?" Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:23, Ankara, 1993, s.14.

eserlerden almak suretiyle sıradan bir toprak parçası olmaktan kurtulmuştur. Bir vatana bağlanmayan milliyetçiliğin hayalden başka bir şey değildir¹⁰³.

Ortak tarihi meydana getiren savaşların, acıların, sevinçlerin, başarıların potasında eriyip, coğrafyaya dökülerek onu vatandaşlaştıran topluluk, belirsiz kütleler olmaktan çıkarak vatan sayesinde millet olur¹⁰⁴.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını müteakip Misak-ı Milli ile belirlenen Türk yurdu ve bu belirlenen sınırların içinde yaşatılmaya çalışılan Türklük bilinci coğrafi milliyetçiliğe en güzel örneği teşkil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'te vatan fikri, Trablusgarb'da, I.Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında şekillenmiştir. Mustafa Kemal için vatan toprakları korunurken hayat feda etmenin fiili örnekleri gözleri önünde cereyan etmiştir. O kendi zamanında yaşayan ve milletleri için imparatorluklar peşinde koşan, devlet adamlarının ideallerini asla benimsemedi. Sınırlarını, en son Türk nesillerinin kanlarıyla yoğurup çizdiği bu Türk vatanında, o vatan kavramını manalandırdı. Atatürk'ün sınırlarını çizdiği bu vatan toprakları mukaddestir¹⁰⁵.

2.2.2.5. Totaliter Milliyetçilik:

Devletin ekonomik güç ve yetkilerinin geniş olduğu, aynı zamanda sınırsız ya da aşırı devlet müdahalesinin söz konusu olduğu bir ekonomik düzen "totaliterizm" anlamına gelmektedir. Daha kısa bir ifadeyle totaliterizm, sınırsız devlet ya da aşırı müdahaleci devlet demektir. Totaliter rejimlerde tüm üretim faktörleri devlet tarafından sahiplenilmiştir; özel mülkiyet söz konusu değildir veya çok sınırlıdır. Totaliter rejimlerde ekonomik ve siyasi özgürlüklerin olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Ekonomik özgürlüğün olmaması teşebbüs ve mülkiyet özgürlüğünün olmaması anlamına gelir. Siyasi özgürlük ise seçme ve seçilme hakkını, konuşma özgürlüğünü, din ve vicdan

¹⁰³ Keskin, *a.g.e.*, s.19.

¹⁰⁴ Keskin, *a.g.e.*, s.19.

¹⁰⁵ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.107.

özgürlüğünü ifade eder. Totaliterizmde siyasi haklar ve özgürlükler de söz konusu değildir veyahut da oldukça sınırlıdır¹⁰⁶.

Totaliter milliyetçilik uygulamalarında, aynı ırktan olan milletleri, hangi devlet çatısı altında yaşıyorsa yaşasın, tek bir bayrak ve yönetim altında toplama ideali ve düşüncesi vardır. Pan-Slavizm, Pan-Germenizm gibi akımlar buna örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde idareye hâkim olan İttihat ve Terakki Partisi döneminde de dünyada bulunan tüm Türkleri bir bayrak altında ya da daha doğru bir ifadeyle Osmanlı yönetimi altında toplama düşüncesinin hâkim olduğu bilinmektedir.

Totaliter milliyetçilikte, insan yerini devlete terk ettiğinden devlet en yüksek güç ve ülkü olmuştur. İnsanın kendine özgü bir değeri kalmadığından, mevcudiyeti yalnızca devlete hizmet etmek, onu başarıya ulaştırmak için kabul edilmiştir. Totaliter milliyetçilikte insan ve ona bağlı ana hak ve hürriyetler değerini kaybettiğinden, totaliter milliyetçilik modern anlamıyla milliyetçiliğin karşısındadır. Nazi Almanyasında ve Faşist İtalya'da görülen totaliter milliyetçilik bugün değerini kaybetmiştir¹⁰⁷.

2.3. MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Milliyetçilik kavramını hangi tarihten başlatmak uygun olacaktır sualine Orhan Türkdoğan, temelde milletleşme sürecinin bir eseri olan milliyetçiliğin, Fransız İhtilali'nden önce bir ideoloji olarak doğduğunun kabul edilemeyeceği fikrindedir¹⁰⁸. Genel olarak, kavmi bağlılığa ve ulusal varlığa çok eski tarihlerden beri atıflar yapılmakta olduğunu, ancak millet ve milliyetçilik anlayışlarının, fikir sistemi olarak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıktığını kabul edebiliriz.

¹⁰⁶ C.Can Aktan, "*Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet*", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:25, (Ocak-Şubat 1999), Ankara, s.142-145.

¹⁰⁷ Hamza Eroğlu, *Atatürkçülük*, Ankara, 1981, s.76.

¹⁰⁸ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1999, s.112.

Milliyetçiliğin ortaya çıkışı kapitalizmin gelişmesi ile yakından ilgilidir¹⁰⁹. Ticari kapitalizmin doktrinini oluşturan Merkantalizm, devletlerin dış piyasalarda kendi tüccarıyla bütünleşmesini, bu da “milli şuurun” varlığını gerektirmiştir. Yine feodal toplumda önemli olan din faktörünün Protestanlık ve Laisizm ile zayıflatılması içtimai birliğin en önemli unsuru olarak vatan fikrinin güç kazanmasını sağladı. Kapitalizm Hıristiyanlığı kendi amaçları doğrultusunda reforma tabi tuttu; Protestanlık bunun sonucudur. Yine Protestanlığın bir varyantı olan Püritenliğin XVII. yüzyıldan itibaren İngiliz milliyetçiliğinin temelini teşkil ettiği biliniyor¹¹⁰. Marx ve Engels’e göre modern millet kapitalist üretim biçiminin feodalizmin yerine geçmesiyle sonuçlanan uzun bir tarihsel sürecin ürünüydü. Kapitalist ekonomiye geçiş, Batı Avrupa’daki pek çok toplumsal oluşumun türdeş ve merkezi bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır¹¹¹.

Milliyetçi düşüncelerin, motif ve simgelerin ilk ortaya çıktığı yer XVII. yüzyıl sonu XVIII. yüzyıl başlarında Batı Avrupa’sı olmuştur. Öyle ki, XVI. ve XVII. yüzyıl başları Avrupa’sı güçlü Mesihçi dinsel milliyetçilik hareketlerine bilhassa Hollanda ve İngiltere’de ama aynı zamanda Bohemya ve Polonya’da tanık olurken, kendinde nihai amaç olarak millete ile ilgili kavramlar, fikirler ve simgeler ve mitler için daha geç bir tarihi, “çekirdek doktrin” ve ideolojik hareketler için çok daha geç bir tarihi beklemek gerekecekti¹¹².

Daha XVII. yüzyılda milli karakter, milli deha fikirlerine giderek artan ilginin olduğu görülmektedir. Henri François Daguesseau 1715’de Paris Parlamentosu’ndaki konuşmasında vatan sevgisine övgüler düzerken Peder Daniel Fransa’nın büyüklüğünü Fransız monarşisine şu sözlerle bağlıyordu; “Antikite bile, zamanımızda Fransa’nın yarattığı sayısız sanat ve binlerce mucize eser karşısında hayranlığa kapılmaktan kendini almazdı.” XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren “milli karakter” kavramı geniş kabul

¹⁰⁹ M.Ali Kılıçbay, “*Modern Ulus kavramı ve Ulus Devlet*”, *Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi*, Mersin, 1997, s.12.

¹¹⁰ Mustafa Armağan, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul, 1990, s.9.

¹¹¹ Özkırımlı, *a.g.e.*, s.43.

¹¹² Smith, *a.g.e.*, s.137.

görmeye başladı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Montesqueiu¹¹³ ve filozoflar da dahil kavramsal kaynakları muhtelif olmakla birlikte, giderek kendi devletlerini kendi nüfuslarıyla özdeşlemeye çalışıyor ve onları ya da her halükarda eğitilmiş sınıflarını, millet olarak görmeye başlayan aydınlanmış despotizmin uygulamalarına da bakıyorlardı. Milli karakter kavramı ile milli deha fikri, aydınlanmış ve rekabet halindeki devletlerden mürekkep bir Avrupa'nın yeni manzarası oldu¹¹⁴.

Jean-Jacques Rousseau¹¹⁵ ile Johann Gottfried Herder, milliyetçilik kavramını öne süren ilk düşünürler arasında önemli bir yere sahiptirler. Yunan kent devletleri modelinden esinlenen Rousseau, modern siyasal topluluklarda insanın siyasal ve tinsel yönleri arasındaki kopukluğu gidermek için şenliklerden dine kadar her türlü insan etkinliğinin yeniden insan yaşamının odak noktası haline nasıl getirilebileceği konusunu ele aldı. Ayrıca bütün yurttaşların genel iradeye katkıda bulunması ve her toplumda o toplumun özelliklerini dikkate alan siyasal yapıların kurulması gerektiğini öne sürdü. Herder ise, toplumun kültürel birliğinin ve toplumsal kimliğin oluşmasında folklorla halk geleneklerinin oynadığı rolü vurgulamıştır¹¹⁶.

Rönesans sonrası batı ideasında büyük değişiklikler gerçekleştirildiği görülmüştür. Skolastisizmin yerini artık akılcılık almış, dini kaynaklı düşünce yerini laisizme bırakmış, birey ve onun etrafında örgülenen kavramlar toplum ve toplumcu düşüncenin önüne geçmiştir. Bütün bu değişikliklerin merkezinde düşüncenin uhrevilikten çıkarak dünyevileşmesi, bilginin metafizik kaynaklarından ayrılması olgusu vardır. Bacon'la birlikte bilginin kaynağı ve hedefi tabiat olmuş, bilgi edinmede tümden gelimci yöntem yerine tüme varımcı metot tercih edilmiş, ispatın temeline ampirizm

¹¹³ Kendiside bir soylu olan Montesqueiu (1689–1755) “Güçler Ayrımı” kuramı ile siyasal liberalizme katkıda bulunmuş bir düşünür. Bkz.: Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.76.

¹¹⁴ Smith, *a.g.e.*, s.138.

¹¹⁵ Jean-Jacques Rousseau (1712–1778). Siyaset, toplumsal özgürlük, haklar, eğitim, din üstüne yazılarında geliştirdiği düşüncelerle tanınan İsviçre doğumlu Fransız filozof, denemeci, müzikbilimci ve romancı. Bkz.: Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.77.

¹¹⁶ *AnaBritannica...*, s.102.

yerleştirilmiştir¹¹⁷. Descartes dünyanın kesin bilgilerine soyut düşünce aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır¹¹⁸. Yine aynı dönemde matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilimlerde meydana gelen bilgi patlaması, felsefi anlamda karyezyen¹¹⁹ ve rasyonalist düşünceye¹²⁰ güç kazandırmış, ekonomik anlamda ise endüstri ve teknolojinin arkasındaki bilgi gücünü oluşturmuştur.

Şehirleşmenin en önemli etkileri kültür ve fikir alanında olmuştur. Aydınlanma çağının¹²¹ genel ayırıcı nitelikleri arasında Latince'nin egemenliğinin sona ermesi, millî dillerin kullanım alanının yaygınlaşması ve dolayısıyla düşüncenin yayılması için uygun ortamın sağlanması belirtilebilir. Bu ortamdan kiliseye karşı önemli güç kazanmış olan akıl ve laik düşünce faydalanmıştır.

Rönesans'tan sonra büyük devletler ve milli birlikler mutlak şekillerini almağa başlamışlardır. Artık milliyet duygusu hep milli dil şuuru ile karışmağa ve yükselmeğe başlıyor. XVI. Yüzyılda bir yanda Rönesans hareketlerinin, bir yandan da Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da yayılması ve Türklere karşı açılan harplerle bazı Avrupa milletleri milli benliklerinin şuuru daha fazla kazanmaktadır¹²². Rousseau, egemenliğin kaynağının ilahi kökenden gelen egemenlik yerine “toplum sözleşmesi” kuramı ile sözleşmeye dayanan “halk egemenliği” olduğunu savundu. Sözleşmeye, doğa durumunda mülkiyetten kaynaklanan eşitsizlik ve bunun yarattığı savaş durumuna son vermek için geçilmiştir. Toplumsal yarar düşüncesi ile ortaya çıkan genel idareye

¹¹⁷ Ampirizm (deneycilik): Bilginin kaynağının deneyde olduğunu kabul eden felsefi sistem. Eski Yunan'da Demokrit ve Epikür bu görüştedirler. Bkz.: Altay, *a.g.e.*, s.30.

¹¹⁸ Descartes Rene, (1596–1650). Fransız filozof ve matematikçisidir. Düşünce ve eserleriyle skolastik felsefenin yıkılıp yeni felsefenin kurulmasına neden olmuştur. Bkz.: Altay, *a.g.e.*, s.93.

¹¹⁹ Kartezyen: Deccartes'in fikirlerine, görüşlerine ait olan, Dekart'ın fikirlerine taraftar olan. Bkz.: Doğan, *a.g.e.*, 2005, s.712.

¹²⁰ Rasyonalizm: Aklı bilginin temel kaynağı ve sınanabilirlik ölçüsü olarak kabul eden akım. Bilginin duyu verilerine dayalı deneylerden kaynaklandığını ileri süren (ampirizm) deneycilik karşıtıdır. Dünyanın akılsal bir düzen içerisinde bir bütün olduğu, parçaların mantıksal zorunlulukla birbirine bağlı olduğunu, dolayısıyla da yapısının doğrudan kavranabilir olduğu görüşüne dayanır. Bkz.: Altay, *a.g.e.*, s.370.

¹²¹ Aydınlanma XVIII. yüzyıl Avrupa'sının hâkim dünya görüşünün adıdır. Bir önceki yüzyıl Akılcılık Çağı olarak anılır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Ögün, *a.g.e.*, s.1.

¹²² Safa, *a.g.e.*, 1961, s.47.

bireyler kendi sahip oldukları egemenliklerini devrederek devlet iktidarını ortaya çıkarmışlardır.

Güçlü merkezi iktidarların ortaya çıkması, ulaşım sistemleri ve seyahat güvenliği, hukuk birliği, ticaret ve para kullanımının artması ilişkileri genişleyen ve çeşitlenen insanların, ortak karakterler oluşturmak suretiyle birbirine yakınlaşması XVI. yüzyılda ortaya çıktı. Fakat bu olgunun ideolojik desteklenmesi ancak iki yüzyıl sonra gerçekleşmiştir¹²³.

Bir ideoloji olarak milliyetçilik, XIX. yüzyılın başlarında güney Amerika'ya, Orta Avrupa'ya, yüzyılın sonuna doğru güney ve güneydoğu Avrupa'ya sıçradı. XX. yüzyılın başlarında bazı Asya ülkelerinde kendini gösterdi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkmasıyla Asya ve Avrupa ülkelerinde sosyalizm ile birlikte güçlendi¹²⁴. Avrupa'da burjuvazinin siyasal yönetimi ele geçirmek için yarattığı ulusalcılık (milliyetçilik), 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yalnız Avrupa'ya özgü olmaktan çıkarak, tüm dünyaya yayılan bir ideolojik akım oldu. Batı Avrupa ülkelerinde siyasal yönetimi ele geçirmek için yaratılan bu akım Doğu Avrupa ve Balkanlar'da ulusal bağımsızlık ideolojisi biçimine dönüştü. Bunun sonucu olarak çok uluslu devletlerde sonu gelmez milliyetçi isyanlar başladı¹²⁵.

2.3.1. Fransız Devrimi:

“Avrupa'nın gelişmesinde belirli bir dereceye ulaşıldığında, pasif duran halklar dünyasında yüzyıllardan beri sessiz sessiz olgunlaşmış olan dilsel ve kültürel halk toplulukları boy gösterir. Bunlar kendilerinin tarihsel geleceği olan bir güç olduklarının bilincine varırlar. Bu dilsel ve kültürel halk toplulukları, mevcut olan en yüksek iktidar

¹²³ İbrahim İslam, *“Türkiye’de Milliyetçilik Düşüncesinin Toplumsal Gelişme Bakımından Değeri,” Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi, Mersin, 1997, s.380.*

¹²⁴ Armağan, *a.g.e.*, s.9.

¹²⁵ Güneş, *a.g.e.*, s.114.

aracı olarak devlet üzerinde denetim kurmayı isterler ve politik düzeyde kendi kaderlerini tayin etmenin yollarını ararlar. Politik açıdan millet fikrinin doğum günü ve bu yeni bilincin doğum yılı Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği yıl olan 1789'dur¹²⁶.”

1789'da Fransa'da başlayan siyasi ayaklanmanın adı olan Fransız Devrimi'ni doğuran sebepler üzerinde tarihçiler aynı görüşte değildirler, kimi bu olayları Aydınlik Çağı'nın bir entelektüel hareketi olarak görürken, kimileri ezilen sınıfların feodal eziyete karşı halk ayaklanması olarak telakki etmektedir. Bazıları da Devrimi'nin esas nedeninin XVII. ve XVIII. asrın yetersiz vergi sistemi, Krallığın savurganlığı olarak görmektedir¹²⁷.

Ortaçağın kapanmasından sonra Rönesans ve bunun bir sonucu olan reform, fikirde büyük değişikliklere sebep olmuş, aydınlanma devri adını alan XVIII. asır ile yeni bir dönem başlamıştır. Aydınlanmanın ana temelinde akıl yer almaktadır. Aklın siyasi ve toplumsal alanda egemenlik sağlaması, düşünen insanı sınırlı düşünce sisteminden çıkararak, serbest düşünme ve araştırma yöntemine götürmüş ve böylece özgürlük düşüncesine ulaşılmıştır. Aydınlanma, Fransız İhtilalinin çıkmasında etkili olmuş ve bu fikri ve toplumsal değişim Avrupa'da ve bütün dünyada daha sonraları sonuçlarını göstermiştir¹²⁸.

İhtilal öncesi Avrupa'sına baktığımızda, halk kilisenin bağınazlığı altında inliyordu. Ülkeler küçük derebeyliklere bölünmüştü ve ağır vergiler halkı iyece yoksullaştırmıştı. İhtilalin öncesinde, halk ayaklanma derecesine ulaşmıştır. İhtilal öncesi, Fransa'da kral mutlak hâkimdi. Kral bütün gücünü ve kudretini Tanrı'dan alıyordu. XVI. Louis'in dediği gibi “devlet benim” anlayışı, kralın her türlü güce sahip olduğunu ifade ediyordu. Kral devlete ve toplum hayatına tam hâkimdi. Medeni ve siyasal özgürlüğün sözü edilmemekte, kötü bir yönetim ve adalet sistemi, zalim bir

¹²⁶ E.J.Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, İstanbul, 1995, s.125.

¹²⁷ İsmet Giritli, *Fransız İhtilali ve Etkileri*, Ankara, 1989, s.539.

¹²⁸ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.30.

yönetimin tüm hususiyetlerini göstermekte idi. Sınıflar arasında ayrıcalıklar, papazlar ve asilzadelerin devlet hayatına hâkim oluşu, adaletsiz vergiler toplumda büyük rahatsızlıklar yaratıyordu. Eğitim ve öğretim papazların tekelinde bulunuyordu. İhtilali hazırlayan sebepler arasında Fransız düşünürlerinde büyük etkisi olmuştur¹²⁹.

Tarihte her olayın kesinlikle bir sebebi olduğu gibi Fransız İhtilali'nin de bir sebebi vardır. İhtilal öncesi, ihtilali hazırlayan koşullar mevcuttur. 5 Mayıs 1789 tarihi başlangıç olarak kabul edilen Fransız İnkılâbı, meydana getirdiği gelişme ve olaylarla çeyrek asır Avrupa'nın siyasal, ekonomik ve toplumsal hayatını değiştirdi. Fransa'nın toplum yapısında çok büyük eşitsizlikler vardı. Soylular ve papazlar sınıfı ayrıcalıklara sahipti. Ticaretle uğraşan ve şehir merkezlerinde oturan burjuvalar ise zengin olmuşlardı. Hiçbir hakkı olmayan köylüler ise çalışmak ve vergi vermekten başka hiçbir hakka sahip değillerdi. Fransa Kralı XVI. Louis yaptırmış olduğu Versailles Sarayı'nda gösteriş içerisinde yaşıyor ve her türlü savurganlığı yapmaktan kaçınıyordu. Kilise, halkı sürekli bağınazlık içinde tutuyor ve krala hıyaneti en büyük suç sayıyordu. İhtilalin düşünce alanındaki sebepleri ise Diderof ve d'Albert'in önderlik ettiği Ansiklopedistler aracılığıyla toplumun avam tabakasına yeni düşünceler yayılıyordu. Cumhuriyet ve demokrasi anlayışı yavaş yavaş yayılıyordu. J. J. Rousseau, Voltair, Montesquieu halkı bilinçlendiriyordu.

Soylular, 1764'ten beri toplanmayan parlamentonun toplanmasını isteyerek devrim için ilk hareketi farkında olmadan verdiler. Toplumun yükselen burjuvazisi ile birlikte yeni güç dengesini yansıtmayan parlamento, 17 Temmuz 1789'da ayaklanan halktan aldığı destekle Kurucu Meclis'e dönüştü ve Amerika'daki çizgiyi izleyerek İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni ilan etti. Millî egemenliğe dayanan bir anayasa'yı ilan etti ve iktidarı halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırdılar¹³⁰.

¹²⁹ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.30.

¹³⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1994, s.120.

“İnsanlar özgür doğar ve özgür, eşit haklara sahip olarak yaşarlar; özgürlük, mülkiyet, güven ve baskıya karşı koyma, doğal ve kaldırılmaz haklardır; her türlü egemenliğin asıl kaynağı halktır; özgürlük, başkalarına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmek demektir; her yurttaşın, ister kişisel olarak ister temsilciler aracılığıyla, yasa yapılmasına katılma hakkı vardır; tüm yurttaşlar yasa önünde eşittirler; yasanın belirttiği durumlar ve öngördüğü yöntemler dışında hiç kimse suçlandırılmaz, tutuklanamaz ve alıkonamaz; hiç kimse suçtan önce yapılmış ve onaylanmış bir yasadan başka yasayla cezalandırılmaz; hiç kimse düşüncelerinden ötürü kınanamaz; her yurttaş, bu hakkının kötüye kullanmış olmanın getireceği sorumluluk kendisine ait olmak üzere, dilediği gibi konuşmakta, yazmakta, yayınlamakta özgürdür...¹³¹”

Fransa'dan kaçmak isteyen lakin yakalanarak Paris'e getirilen Fransız Kralına, Avrupa'nın bazı soylu aileleri sahip çıkınca, ihtilal yöneticileri kesin durum alarak, 20 Nisan 1792'de Fransız İhtilali Savaşlarını başlatmış, Kralın ve Kraliçe Marie Antoinette'in hıyanet içinde bulunduğu söylentileri üzerine halk Tuileries Sarayına kanlı saldırıda bulunmuş, oluşturulan yeni meclis 21 Eylül 1792'de Monarşiyi kaldırarak, Birinci Cumhuriyeti ilan etmiş XVI. Lui Ocak 1793'de idam edilince, Kralcıların Batıda Vendee de ayaklanması ardından, Robespierre'in “Terör Yönetimi” yürürlüğe sokularak Danton, Desmoulins ve Heber gibi ılımlı rakipleri 5 Nisan 1794'de idam edilmiş, Cumhuriyet Anayasası yerine “Kamu Selameti Komitesi” ve “İhtilal Mahkemesi” hüküm sürmüş ve binlerce kişi öldürülmüştür. 9 Kasım 1799 da bir hükümet darbesi ile yönetimi ele geçiren Napoleon, gerçek bir askeri monarşi kurmuştur¹³².

1789 Fransız İhtilali'nin İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi, egemenliğin millete ait olduğunu ileri sürmüştür,¹³³ milleti esas alan bu yaklaşım önce Batı

¹³¹ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.217.

¹³² Giritli, *a.g.e.*, s.540.

¹³³ Erol Güngör, “*Elie Kedouri'nin Avrupa'da Milliyetçilik Kitabına Önsöz*”, *Türkiye Günlüğü: Milliyetçilik*, Sayı:50, (1998), Ankara, s.132.

dünyasını, sonra başka ülkeleri, daha sonrada Osmanlı ülkesini, içten etkilemiştir. Fransız İnkılâbı, batı tekâmülleri içinde, İslam Dünyasında gerçek bir etkide bulunan ilk büyük fikir akımıdır. Hıristiyanlık Dünyası ve İslam Dünyası savaşta ve barışta olsun sürekli karşılaşmalarına ve etkileşmelerine rağmen Rönesans ve Reform gibi Avrupalı hareketler Müslüman milletler üzerinde fazla tesirli olmamıştır. Buna rağmen tüm dünyayı derinden etkileyen Fransız İnkılâbı Müslüman Dünyası'nı da etkilemiştir¹³⁴.

Fransız İnkılâbı sonucunda, kimi yeni devletler kurulurken, bazı büyük devletler parçalandı. Dünyada yeni olaylar ve sosyal değişimler meydana geldi. Fransa'da 1789 yılında halk ve burjuva sınıflarının krala ve zadegâna¹³⁵ karşı meydana getirdiği ve başarıya ulaşan bu inkılâp aynı zamanda Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Rusya gibi devletler için pek de müspet bir olay olmadı¹³⁶.

Avrupa'nın düzenini devrim kadar tehdit eden bir başka olay da Fransa'da Napolyon Bonapart'ın ihtilalin ünlü sözlerini silah baskısı ile yaymaya kalkışması idi. Kendisinden önce başlamış olan savaşı askeri başarılar ile sürdürdü. Lakin Rusya Seferi Napolyon'un düşlerini sona erdirdi. Avrupa monarşilerini tehdit eden bu tekâmüllere karşı bir düzen getirmek için Viyana Kongresi toplandı. Bu konferansta dört büyük Avrupa devleti; İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya, Fransa'yı 1792 yılındaki sınırlarına savaş tazminatı almadan bağladılar. Ayrıca hiçbir devletin düzenine egemen olmamasını engelleyen anlaşma ile milliyetçilik karşıtı monarşilere dayanan bir Avrupa dengesini kurdu¹³⁷.

Fransız Devrimi'nin en önemli ilkelerinden birisi ulusal egemenlik ilkesidir. Bu ilke ile eski düzen krallıklarına egemen olan meşruluk ilkesi ortadan kaldırılmış ve yeni bir siyasi topluluk tipi olarak ulus egemen olmuştur. Ulus kavramı, kendisini oluşturan

¹³⁴ Lewis, *a.g.e.*, s.41.

¹³⁵ Zadegân: Asiller, Soylular, Büyükler, Ekâbir. Bkz.: Doğan, *a.g.e.*, 2005, s.1409; Özön, *a.g.e.*, s.906.

¹³⁶ *Türk Ansiklopedisi*, C.XVII, Ankara, 1969, s.45.

¹³⁷ Sander, *a.g.e.*, s.133.

insanların bölünmez bütününden oluşan soyut bir tasarı olarak ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısı boyunca ulusçuluk ideolojisi, liberalizmle¹³⁸ birlikte Avrupa devrimci hareketlerine yön veren başlıca ideoloji olmuştur¹³⁹. Ulusçuluğun hedefi, ilk kez ortaya çıktığı Batı Avrupa’da ulusal devleti yaratmaya ve güçlendirmeye yönelik olmuş, daha sonra birçok ülkede önce bağımsızlık sonra da bir kalkınma ideolojisi olarak kullanılmıştır.

Ahmet Mumcu, “Fransız İhtilali’nin beşeriyete açtığı düşünceler sonucunda, bilhassa Avrupa’da daha da sistemleştirilmiş ve siyasi vasıfları daha bariz yeni fikir akımları ortaya çıkmış ve günümüze kadar sürmüştür” dedikten sonra, bu devrimin ürettiği yeni akımları, anayasacılık, milliyetçilik, cumhuriyetçilik ve demokrasi olarak özetliyor¹⁴⁰.

2.3.2. Avrupa’da Milliyetçilik:

Napolyon, söyleminde Fransız Devriminin temel ilkelerini ustalıkla kullanmış ve Avrupa’nın entelektüelleri arasında büyük bir beklentinin doğmasına yol açmıştır. Orta sınıf entelektüeller çok geçmeden Napolyon’un aslında bir devrimci değil, kendilerinin nefret ettikleri monarşik, baskıcı yönetim biçimini bir Roma-Cermen İmparatorluğu düzeyinde kurmak isteği olan bir maceraperest olduğunu anladılar. Napolyon Savaşları sonrasında Avrupa’daki jeopolitik durum hiç de milliyetçi beklentilere cevap vermiyordu. Napolyon’un yenilgisinin ardından Fransa’nın siyasal sınırlarının 1790’lardaki çizgisine çekilmesi Fransa’daki milliyetçi duyguları harekete geçirmekte ve halkın gözünde bu durum, Fransız milletinini aşağılanması olarak değerlendirilmesine yol açmıştır¹⁴¹.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.73.

¹³⁹ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.113.

¹⁴⁰ Mumcu, *a.g.e.*, 1980, s.76-82.

¹⁴¹ Öğün, *a.g.e.*, s.27-28.

Kırım Savaşı'nın milliyetçiliğin tarihi açısından çok kritik bir önemi olmuştur¹⁴². Savaştan sonra on beş yıl içinde Avrupa'da iki büyük devlet ortaya çıkmıştır. Bunlar, İtalya ve Almanya'dır. İtalyan ve Almanya'nın ulusal birliklerini tamamlamaları, Avrupa siyasetine herhangi bir Balkan Devleti'nin kuruluşundan çok farklı bir şekilde tesir yapmıştır¹⁴³.

XIX. yüzyılda, Avrupa'da millet ve milliyet kavramlarının tanımlanması, sınırlarının ve niteliklerinin belirlenmesini ele alan birçok tartışmalar olmuştur. Almanya ve İtalya'da milliyetçilik, en mühim olgusu olan devlet ülküsünden vazgeçerek, farklı devletlerdeki aynı dili konuşan ve aynı kültürü paylaşan insanlar arasındaki kültürel bağlılığı vurgulamakta ve bu topluluklar için ortak bir vatan isteğiyle ortaya çıkmaktadır¹⁴⁴. Komplike bir kavram olan milliyetçilik bir duyuş, mütalaa ve hareket ediş biçimi olarak kendini doğuran koşullara uygun bir misyon yüklenmiştir. Hakikaten, millet ögesinin var olduğu, lakin milli devletin bulunmadığı İtalya ve Almanya'da bir birleştirme akımı olmuştur. Hâlbuki aynı milliyetçilik kavramı, koşullar ve bünye gerektirdiğinde, var olan siyasal birlikten koparak, yeni bir devlet kurarak ayrılma hareketi şeklinde meydana çıkabilmektedir¹⁴⁵.

1914'ten evvelki 50 yılda öne çıkan milliyetçiliğin bütün türlerinde, ortak bir yan vardır, yeni proleter sosyalist hareketlerin kabul edilmemesidir. Bunun nedeni yalnızca sosyalist hareketlerin proleter olmaları değil, bununla birlikte bilinçli ve militan biçimde enternasyonalist olmaları, milliyetçi olmamalarıydı. Sosyalist enternasyonalist düşüncesinin su yüzeyine çıktığı 1914'de I.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ve 1918'deki barış antlaşmalarında “milliyet ilkesi”nin üstün gelen zaferinin kanıtladığı üzere bu dönemde kitlesel milliyetçilik, karşı ideolojilere özellikle sınıf esasına dayalı

¹⁴² Ögün, *a.g.e.*, s.37.

¹⁴³ Fahir Armaoğlu, *XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1973, s.11.

¹⁴⁴ Yunus Emre Tansu, “*Türk Milliyetçiliğinin Teşekkülünde İki Tesir: Balkanlar ve Rusya*”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul, 1995, s.422.

¹⁴⁵ Cihan, *a.g.e.*, s.340.

sosyalizme karşı zafer kazanmıştır¹⁴⁶.

2.3.2.1. Alman Milliyetçiliği:

İhtilalin, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganları ve İnsan Hakları Beyannamesi, liberalizm ve demokrasinin temelini oluştururken siyasi batılılaşma tarihinde mühim bir yere sahip olmuştur. Napolyon bu akımın Avrupa'da ilk ve etkili yayıcısıdır. Bu arada buna tepki olarak Alman milliyetçiliği doğdu. XIX. yüzyıl Batısında kapitalizmin getirdiği toplumsal krizler sosyalizmle birlikte liberal ve demokratik ideallere bağlı milliyetçiliği geliştirirken Alman milliyetçiliği otoriter ve tutucu bir temel üzerinde gelişmiştir¹⁴⁷.

Alman milliyetçiliği, Almanların tek bir bayrak altında birleşmesini amaçlayan bir fikir olarak Prusya'nın 1871'de Alman birliğini sağlamasından çok önce ortaya atılmıştır. Ren'den Karadeniz'e kadar uzanan bir iktisadi bölgenin, henüz varlığı ortaya çıkmamış potansiyel imkânlarını iktisatçı Friedrich List açıklamıştı. Amerika'ya giden Alman göçmenlerinden birisi olan Friedrich List bu ülkede gördüğü ekonomik alandaki gelişmeye hayran kalmış ve hayalini kurduğu Alman Birliğinin ancak bu temelde sağlam sonuçlar verebileceğini düşünmeye başlamıştır. List, bir süre sonra Amerika Birleşik Devletlerinin Almanya elçisi olarak anavatanına dönmüş ve burada liberal İngiliz ekonomi anlayışını şiddetle eleştirerek, ekonominin ancak milli bir temeli olabileceğini savunan yazılar yazmaya başlamıştır¹⁴⁸.

Alman birliğine doğru giden süreci görebilmek için bölünmenin başlangıcı olan Otuz Yıl Savaşları'na iyi değerlendirmek gitmek gerekir. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu savaştan önce Protestan reform hareketleri ile sarsılmıştı. Savaş sonrasında yapılan Westfalen Anlaşmaları ile ülke, dinsel ve siyasal hususiyetlerine göre

¹⁴⁶ Hobsbawm, *a.g.e.*, s.148.

¹⁴⁷ Armağan, *a.g.e.*, s.10.

¹⁴⁸ Öğün, *a.g.e.*, s.38.

350 kantona bölündü. Fransa'nın 1806'da Prusya'yı dışlayarak Ren Federasyonu'nu kurması Alman milliyetçiliği'nin ortaya çıkmasına yardımcı oldu. 1815 Viyana Anlaşması ile Ren Konfederasyonunun yerini Germen Konfederasyonu aldı.

Almanya da aynı İtalya gibi 1848 devrimlerinden beklediğini bulamamıştı. Öte yandan Almaya'nın entegrasyon sorunları ile İtalya'nın entegrasyon problemleri arasında ciddi benzerlikler vardı¹⁴⁹. Alman birliği yandaşları, 1848 devrimlerinin başarısız olması sonrası Prusya'yı desteklediler ve Prusya güç merkezi oldu. Bu arada Alman birliği konusunda inançlı biri olan Prens Otto Von Bismarck Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı gibi önemli görevlerden sonra 1862'de tutucuların yardımıyla ile İmparator Wilhelm tarafından şansölyeliğe atandı.

XVIII. yüzyılın sonu, XIX. asrın başındaki milliyetçi hareketlerin çoğu liberal ve uluslararası bir vasıf taşıyordu. Bu hareketler, genel olarak ulusal farklılıkların varlığını kabul ediyor, ama bu farklılıkların temelinde ulusların ortak bir mücadele içinde olduklarını ileri sürüyordu. Buna karşılık Alman birliğinin kurucusu Prens Otto Von Bismarck'ın milliyetçilik anlayışı muhafazakâr ve otoriter nitelikteydi. Bu tür milliyetçi temayüller güçlü bir kültürel öge içeriyordu. Bazı ülkelerin üniversitelerinde ulusal edebiyat, tarih ve kültür alanlarında bilim dalları ilk kez bu dönemde kuruldu, ayrıca akademik alanda Latince'nin yerine her ülkenin kendi resmi dili kullanılmaya başlandı¹⁵⁰.

Bismarck'ın yaptığı ilk iş önce orduyu güçlendirmek ve otoriter bir düzen kurmak olmuştur. Ancak aynı zamanda millet meclisini oluşturmak için seçimlere başvurması muhafazakârların olumsuz tepkilerini çekti. Onun Ruhban sınıfına karşı olması liberalleri ve muhafazakârları yanına çekmeyi başardı. Bismarck'ın muvaffakiyeti, Alman birliğini sağlaması ve asrın son çeyreğinde Avrupa'nın en önemli

¹⁴⁹ Öğün, *a.g.e.*, s.41.

¹⁵⁰ *Ana Britannica ...*, s.93.

politikacısı olmasıdır. Alman devletleri arasında 1834 yılında kurulan gümrük birliğinden Avusturya çıkarılması çatışmanın yolunu açmıştır. Prusya'yı Avusturya ile savaş yapma konusunda yüreklendiren olay 1859'da Avusturya'nın Fransa'nın desteklediği bir İtalyan devleti olan Piyemonte ile yaptığı savaşta yenilmesidir.

İtalya'nın birleşmesinde motor güç rolünü oynayan Sardunya iken, Almanya'nın birleşmesinde itici güç Prusya oldu¹⁵¹. 1866 savaşını Prusya kazanınca, 1815 Viyana Antlaşması ile kurulan Germen Konfederasyonu dağıldı. Bunun yerine Prusya'nın önderliğinde Kuzey Almanya devletlerinin de katıldığı yeni bir konfederasyon kuruldu. İkinci adım ve ikinci savaş Fransa ile Güney Alman devletleri ile oldu. Fransa'nın 1870'te Alman birliği tarafından hezimete uğratılması, güney devletleri ile birlikte Alsas-Loren'in bir kısmını ilhak edilmesi ile Alman birliği gerçekleşmiş oldu.

Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da çıkan milliyetçilik hareketlerinden özellikle Alman milliyetçiliği, Napolyon'un siyasetine karşı olarak Fransız karşıtı bir özellik taşıyordu. Fransızlar devrim bildirilerini savaş yöntemi ile diğer ülkelere taşımaya başlayınca diğer Avrupa ülkelerinde Fransız fobisi gelişmiştir. Alman milliyetçiliği'nin bir ayırt edici özelliği yani önce milliyetçiliğin ortaya çıkması Fransız milliyetçiliği'nin millî devletle eş zamanlı olarak ortaya çıkışı göz önüne alınırsa açıklık kazanır. Alman milliyetçiliği'nin bu özelliği millet ve millî devlet kavramlarının yapısal ve zamansal olarak ayrışmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde milliyetçilik Fransa'da olduğu gibi siyasi bir kavram olarak değil de etnik ve kültürel bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte etnik ve kültürel birlik belirleyici olurken siyasi birlik bunlardan türemiş ve ikincil bir kavram durumuna düşmüştür. Fransız milliyetçiliği'nin gelişiminde bu durumun tam aksi bir gelişme gözlenmektedir¹⁵².

XIX. yüzyıl Almanya'sı gecikmiş bir emperyalist güç olduğunun şuurundadır.

¹⁵¹ Öğün, *a.g.e.*, s.42.

¹⁵² Ayşe Kadioğlu, "*Tarihsel Açıdan Alman Milliyetçiliği, Vatandaşlık Kavramı ve Göç Politikaları*", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:17, (1991), Ankara, s.106.

Ulusal devlet oluşumu öteki Avrupalı Devletlere nazaran geç kalmış olduğu gibi, emperyalist dünya düzeninden hisse kapmada da geç kalmıştır. Bismarc dönemi Almanya'sının dünya siyasetinde söz sahibi olmaya başlaması, milletçi ve yayılmacı ideolojinin devlet ideolojisi haline geldiği zamandır¹⁵³.

2.3.2.2. İtalyan Milliyetçiliği:

1830'lu yıllarda Avrupa'da tekrar siyasal bir hareket yaşanır. Fransa'da Bourbon soyundan gelen krallar tasfiye edildi ve Louis Philippe adlı bir yurttaş kral statüsüne getirildi. Fransa'daki bu olay etkisini, kısa sürelide olsa, İtalya, Almanya ve Polonya'da da gösterdi. Buradaki hareketler çok kısa süre içinde sindirildi. Çünkü hareketlere arka çıkanlar sadece orta sınıflardı; halk destek vermiyordu. 1830 devrimleri göreceli olarak, anayasalcılık-liberalizm çizgisinde olmak kaydıyla Batı Avrupa'da başarılı olmuştur. Aynı durumu Orta ve Doğu Avrupa için söylemek mümkün değildir. Bu coğrafyada benzeri diğer hareketler ağır bir biçimde hezimete uğratılmıştır. İsviçre, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu'na çok sayıda milliyetçi sığınmacı akın etmiştir. Bu göçmenler arasında yer alan, görüşleri ve politik hareketleri ile dikkat çeken birisi de ünlü İtalyan milliyetçisi Mazzini'dir¹⁵⁴.

Mazzini, 1831'de Kutsal Roma İmparatorluğu düşlerini gerçekleştirmek için bir dernek kurmuştur. Bu derneğin adı Genç İtalya Derneği'dir. İsviçre'de sürgün hayatı döneminde Alman ve Polonyalı mültecilere de aynı telkinlerde bulunmuş ve etkili olmuş ki, Avrupa'nın pek çok yerinde "Genç Avrupa" idealine dönük olarak çalışan, çoğu gizli ve farmasonik örgütlenme biçimlerinden ilham alarak hücreler şeklinde örgütlenmiş politik kuruluşlar geliştirilmiştir¹⁵⁵.

¹⁵³ Elçin Kürşat Ahlers, "*XIX. ve XX. Yüzyıllarda Almanya'da Türk ve Türkiye İmajının Değişim Süreci*" Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler, Mersin, 1997, s.104.

¹⁵⁴ Öğün, *a.g.e.*, s.29.

¹⁵⁵ Öğün, *a.g.e.*, s.30.

III. Napolyon gençlik yıllarında Sardunya'daki milliyetçi hareketi görmüştür. İtalya'nın birleşmesi fikrine olumlu bakmakta ve Fransa'nın çok yakınında Avusturya gibi güçlü bir devlet görmek istemediği bellidir. Fransa'nın himayesi İtalyan Birliği'nin sağlanmasında bir basamaktır. III. Napolyon üstünlüğün sonuna kadar kendisinde kalacağını zannetmiştir. Ama bu düşüncesinde yanılmıştır. Fransa'ya bağımlı bir İtalya'nın yerine bağımsız bir İtalya tarih sahnesine çıkmıştır¹⁵⁶.

Denilebilir ki, İtalyan millî birliğinin kurulması büyük ölçüde III. Napolyon'un eseri olmuştur. Fakat birliğin yaratıcısı Piyemonte, başkanı Kont Cavour olmuştur¹⁵⁷. 1848–1849 deneyimleri Piyemonte'ye göstermiştir ki, İtalya millî birliği yalnızca başka bir devletin yardımı ile ve Avusturya'nın savaşta yenilmesiyle mümkün olabilirdi. 1849'dan sonra Piyemonte'nin bu siyasasını gerçekleştiren 1852 yılında başkanlığa getirilen Kont Cavour olmuştur. O, başkan olduktan sonra öncelikle milliyetçi hareketlerin savunuculuğunu yapan III. Napolyon'u kazanmaya çalışmıştır. Kırım Savaşı, Kont'a arzuladığı fırsatı vermiş ve savaşın ardından imzalan Paris Antlaşması'nda kendini gösterme ve İtalya millî birliğini kurma yolunda ilk girişimleri atmasına yardımcı olmuştur. Bir İtalyan hayranı olan III. Napolyon, İtalya'yı Avusturya'ya karşı yaptığı savaşta arka çıkmış ve başta Rusya olmak üzere birçok devletin İtalya tarafında bulunmasına yardımcı olmuştur. 1860 yılında Garibaldi adlı İtalyan milliyetçisinin “Kırmızı Gömlekliler” adlı destekçileriyle Sicilya ve Napoli'yi Piyemonte topraklarına katmasıyla, Roma ve Venedik dışında İtalyan birliği sağlanmıştır¹⁵⁸.

XIX. asrın sonlarında Avrupa'daki milliyetçi hareketler enternasyonal özelliklerini yitirerek daha muhafazakâr, üstelik gerici hale geldi. Milliyetçilik telakkisinin dar bir temelde yoğunlaşması I. Dünya Savaşı'nın başlamasında müessir oldu. İtalya Birinci Dünya Savaşı sonrasında “Büyük İtalya” hayallerinin yıkıldığı bir

¹⁵⁶ Öğün, *a.g.e.*, s.39.

¹⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.12.

¹⁵⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.12.

ülkeydi. Ağır sosyal ve iktisadi sorunlarla karşı karşıya bulunuyordu¹⁵⁹. Muhafazakâr milliyetçilik eğilimi yapılan iki dünya savaşı arasındaki devirde özellikle İtalya ve Almanya’da daha da güçlendi. Bu dönemde esasında enternasyonal nitelikte hareketler olan komünizmde millî özellikler kazanmaya başladı. Marx, “bütün ülkelerin işçileri, birleşin!”¹⁶⁰ düşüncesini ortaya koymuştu. Hâlbuki Stalin, öne sürdüğü “tek ülkede sosyalizm” anlayışını SSCB’nin ulusal menfaatleri için kullandı.

Komünizm, Rus milliyetçiliğinin gizlenmiş şeklinden başka bir şey değildir. Bunu anlayabilmek için “Emperyalizm Teorisi” üzerine malumat sahibi olmak gerekir. Marks tarafından üzerinde çalışılan Lenin tarafından geliştirilen kuramın ekonomik yönü üstün geldiği halde, toplumsal ve siyasi koşulların zorlamasıyla sosyolojik bir yönü de kendini göstermiştir. Bu sosyolojik yön “milliyetler meselesi”dir. Kapitalizmi devam ettirmek için koloniler ve sömürgelerin elde edilmesi gerektiğini belirten Lenin, bu iktisadi çözümleme yanında, az gelişmiş ve sömürge konumunda olan ülkelerdeki “milli kurtuluş hareketleri”ni de adı geçen iktisadi tahlile bağlamak ve iki konuyu “Emperyalizm Teorisi” içinde bir şekle kavuşturmak mecburiyetinde kalmıştır. Lenin ve arkadaşları, Marks’dan beri kabul etmedikleri “millet” gerçeğini “sınıf şuuru” ile bağdaştırıyorlardı. Komünist Beyannamesinde olduğu gibi, millet ve milliyetleri tanımazdan gelirler ve dünyanın iki millet yani Proletarya ve Burjuvazi’den meydana geldiği konusunda ısrar ederlerse, Asya ve Afrika’nın genç milletlerinin milli kurtuluş girişimlerine sahip çıkamayacaklardı. Batı emperyalizmine karşı olunan savaşlarında ulusal ruhu bir yandan kuvvetlendirmeye çalışırken, diğer taraftan bunu gemlemek, bir yerde durdurmak zorunda idiler. Bu telakki ve değerlendirme komünizmin Rus milliyetçiliğine bir araç olduğunun en güzel örneğidir¹⁶¹.

II. Dünya Savaşı’nı müteakiben çoğu Avrupa ülkesinde milliyetçiliğin gücü azalmaya başlar. Bunun en mühim nedenlerinden biri ülkeler arasındaki bağımlılığın

¹⁵⁹ Kışlalı, *a.g.e.*, s.111.

¹⁶⁰ Özkırımlı, *a.g.e.*, 46.

¹⁶¹ Keskin, *a.g.e.*, s.24.

giderek artmasıydı. Bu dönemde Asya ve Afrika’da önce sömürgeciliğe karşı mücadele temelinde, sonraki aşamalarda ise güçlü devletlerin egemenliğine karşı bağımsızlığı ve bağlantısızlığı savunan milliyetçi hareketler ortaya çıktı¹⁶². İtalya’nın birliği, Trieste, Nice, Korsika gibi İtalyanca konuşan hatırı sayılır derecede topluluklara sahip olan bazı yerler dikkate alındığında bugün bile tamamlanmış değildir. İtalyan milliyetçileri bu yerler için kurtarılamamış topraklar “Terra irredenta” deyimini kullanırlar¹⁶³.

2.4. TÜRKLERDE MİLLİYETÇİLİK

Millet kavramının ne olduğu, ayrıca öneminin Türkler tarafından çok önceden bilindiği bu kelimenin kullanıldığı tarihi kayıtlarda görülmektedir. Türk milletinin üç bin yıllık bilindik bir tarihi vardır. Orta Asya Tarihi demek, Türk tarihi anlamına gelmektedir. Osmanlı tarihinin belirli zamanı içinde sıkışmak ve uygarlık olarak sadece Türk-İslam uygarlığına tutunmak, yanlıştır¹⁶⁴.

Türk milletini milattan önceki tarihlerde de görmek mümkündür. İçinde bulunduğumuz zamanda anlaşılan anlamda olmasa bile, aynı Türk kültürünü paylaşan, Türk soy ve uluslarını, Türk milletinin temel kaynağı olarak kabul etmeliyiz. Bu uluslar arasında Hunlar’ı, Avarlar’ı, Göktürkler’i, Hazarlar’ı, Uygurlar’ı, Kıpçaklar’ı, ve Peçenekler’i özellikle belirtmeliyiz. Oğuz Türklerinden olan Selçuklular ve Osmanlılardan çok önce devlet kurmuş, Türk kültürü ile özdeşleşmiş olan bu toplulukların Türk milletinin tarihinde önemli bir yeri vardır¹⁶⁵.

Türkler tarih süresince çok büyük bir coğrafi alana yayılmıştır. M.Ö. Türklerin ana vatanı, Ural-Altay dağları arası, Hazar Denizinin kuzey-doğusu idi. Sonra Çin Seddi’nden, Avrupa ve Afrika içlerine kadar yayıldılar. Büyük devletler, imparatorluklar

¹⁶² *Ana Britannica...*, s.102.

¹⁶³ Öğün, *a.g.e.*, s.41.

¹⁶⁴ İsmet Bozdağ, *Atatürk’ün Evrensel Boyutları*, Ankara, 1998, s.118.

¹⁶⁵ Eröz, *a.g.e.*, s.60.

meydana getirdiler¹⁶⁶. Türkler'in Anadolu'ya yerleşmesi ve Anadolu'nun Türkleşmesinden önce bilinen; Seyhun Irmağı, Horasan Dağları ve Hindistan arasındaki sahayı içine alan Maveraünnehir, Horasan Türkleri'nin siyasal tarihi bakımından olduğu kadar uygarlık ve kültür tarihi bakımından önemli rol oynadığıdır. Burada tarih boyunca, diller, dinler ve medeniyetler birbirleriyle mücadele içinde olmuşlardır¹⁶⁷.

M.Ö 2150–1950 yılları arasında tarih sahnesinde Gut'ların Türklerle aralarında sıkı ilgi bulunan, hatta belki de aynılık gösteren bir kabile olduğu bilinmektedir. Bu da Gutilerin Asiatik asıllı ve Türk'e mensup bir kavim oluşu konusundaki fikirleri gündeme getirmektedir. “Yazılı tarihten binlerce yıl önce Çin'de Hindistan'da, Mezopotamya'da, Anadolu ve Orta Avrupa'da rastlanılan bazı kültür öğelerinin başlangıç noktasını bozkır kültüründe, bilhassa Türklerin ataları arasında araştırmak gerekir” üslubundaki görüşler Mezopotamya kültür çevresi ile Orta Asya kültür çevresi arasındaki bağlantıları güçlendirmektedir. Çin'e hâkim olan Chou'ların Türk boylarından olduğu yargısı hâkimdir. Chou'lar M.Ö. 1050–249 tarihleri arasında yaşamıştır. Büyük Hun İmparatorluğu M.Ö. 204 yılında kurulmuştur. Ardından Göktürk devletleri ilk defa tarih sahnesine çıkmıştır. Göktürk devleti, Türk milletinin tarih sahnesine ilk defa devlet olarak ortaya çıkışın örneğini teşkil etmektedir¹⁶⁸.

Wolfram Eberhard'ın “Çin Tarihi” adlı eserinden, Çin'in kuzeyinde Milattan dört bin yıl önce Türkçe konuşan bir kavmin olduğu, Milattan iki bin yıl önce de Türkçeden Çinceye çevrilmiş bir şiirin mevcut olduğu Çin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Türkçe, Türk toplumunun ilk temsilcileri olan Hunlar tarafından M.Ö. üçüncü yüzyıldan başlayarak devlet dili olarak kullanılmıştır. Göktürklerin baş anıtı olan M.S. 732 tarihli Kültegin kitabesinde Türk Kağanı ulusuna “Ne sözüm varsa bu anıt taşına yazdırdım” diyerek sesleniyor. Bu kitabede kullanılan dil Türkçedir. Bundan da Kağanın, ulusuna her zaman Türkçe söz ettiği, yani devlet dilinin Türkçe olduğu anlaşılıyor. Daha Batı'da

¹⁶⁶ Eröz, *a.g.e.*, s.63.

¹⁶⁷ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1999, s.123.

¹⁶⁸ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1999, s.250-251.

Avar Türklerinin, Hazar Türklerinin, İdil Bulgar Türklerinin, Tuna Bulgar Türklerinin aynı yüzyılda muhtelif Türk lehçelerini devlet dili olarak kullandıklarını görüyoruz. Türkçemiz IX. yüzyıla kadar bağımsızlığını koruyabilmiştir. IX. yüzyılda yeni bir uygarlığın ve kültürün tesir alanına giren Türkçe, Arapça ve Farsçanın zorlamasına dayanmamıştır¹⁶⁹.

Göktürk devleti, İslam öncesi ve sonrası intikal noktasını oluşturur. Bu sebeple, evrene bakış açımları, yerleşik hayata yönelik tutum ve davranışların hazırlık dönemini teşkil eder. Toprak tutma, il olma, sonsuzluktan sınırlanmışlığa geçiş, devingenlikten durağanlığa yönelme hep bu döneme rastlar. Ayrıca vatan ve milli kimliği yanında “töre ve örf hukuku” bu yerleşik yaşayış biçiminin ürünüdür¹⁷⁰.

Eski Türklerde gelişmiş bir millet şuurunun bulunduğu ile ilgili en mühim argüman, Orhun Anıtları’dır¹⁷¹. VIII. yüzyıldan kalmış olan bu anıtlar saf bir Türkçe ile yazılmıştı ve bütün Türkleri birleştirmek gibi bir ideali de yansıtıyordu. Hâlbuki aynı tarihlerde Avrupa’da yaşayan toplumlarda ne böyle saf dil, ne de bu seviyede bir “ulus bilinci” vardı. Aynı ulus bilincinin izlerini, Selçuklu şehzadesi Siyavuş’un Karaman Türklerine yaptığı vaatlerde de görürüz. Konya’ya sahip olmak ve Anadolu Türk halkını kendine bağlamak isteyen Siyavuş, Türkçeyi resmi dil yapacağı ve Moğolların Anadolu’daki varlığına son vereceği sözünü vermiştir¹⁷².

Doğu kimliğinin özelliklerini taşıyan Türk toplumunun Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan tarihi sürecindeki yeri ve rolü, evrim ve milliyetçilik bilinci açısından iyi belirlenmelidir. İlk Türk yazıtları olarak kabul ettiğimiz Orhun anıtları, Tonyukuk kitabesi, bir Türk şaheseridir¹⁷³. Göktürkler zannedildiği kadar göçebe,

¹⁶⁹ Mustafa Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İstanbul, 1973, s.275.

¹⁷⁰ Türkdogan, *a.g.e.*, 1999, s.256-257.

¹⁷¹ Orhun Türkçesi’yle yazılmış yazıtların çözülmesi sadece bir dil bilim başarısı değildi; “Türk” kavramına da tarihsel bir boyut kazandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Özdoğan, *a.g.e.*, s.59.

¹⁷² Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.112; Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm Laiklik ve Demokrasi*, Ankara, 1995, s.34.

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Göklap, *a.g.e.*, 1991, s.64.

avcılıkla uğraşan ve at sırtında zaman geçiren seyyar bir toplum değildir. Oyma yazının bir şaheseri olan bu yazıtlar öyle ansızın ortaya çıkmış sayılamaz. Avarlar'da Orhun-Yenisey tipi oyma yazısını kullanmışlardır. Bu oyma yazı kazılarının Batı Türk sahasında da yayıldığı ve böylece Orta-Asya'nın kuzey ve güney bölgelerinden batıya doğru çekilen Karluk ve Batı Türk kabile topluluklarının, aynı zamanda kendileriyle birlikte Ural, Volga ve Oka bölgesine getirdikleri, sonra da bu yazının geç "Avar" göçüyle Karpat Havzasına ulaşabildiği artık açıkça bilinmektedir¹⁷⁴.

Türkler, İslamiyet'e geçmeden önce uzun asırlar, pagan bir dönem yaşamışlardır. Türklerin benimsedikleri Şamanizm, bir din değildi. Bu dönemde kültür, törelerden, anane ve adetlerden, toplumun geçmişinden, teşekkül ediyordu. Toplumun siyasal varlığını yöneten kişilerin, kurultaylarla seçilmesi, yüksek düzeyde demokratik bir kültüre sahip olduklarını gösterir¹⁷⁵. Göktürkler zamanındaki Çinlileşme düşkünlüğünü isyanla karşılayan Türk ruhu, İslam medeniyeti çağlarının aşırı Arap ve Acem etkilerine karşı umursamaz kalamazdı. Bu ruh önce askerî ve siyasal alanlarda kendini göstermiş; Türkler İslam dünyasının hemen biricik ordusu haline gelişlerindeki milli üstünlüğün anlamını çabuk kavramışlardır¹⁷⁶.

XIII. asırda Anadolu'ya Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan pek çok Türkmen gelirken şeyh ve dervişleri de beraberlerinde getirmişlerdir¹⁷⁷. Türkler Anadolu'ya yerleşirken, daha önce bu topraklarda yaşayan insanlar ve kültürlerle yeni bir biresim oluşturdular. Eski kültürlerinde bulunan demokratik unsurların yardımı ile ayrımlı olana müsahama ile bakmasını öğrendiler. Arap ve İran kökenli tarikatlar "Allah korkusu"na dayanırken, Anadolu tarikatları "Allah sevgisi" üzerine kurulmuştur¹⁷⁸.

İslamiyet'i kabulle Türk fikir sistemi dönüşüne uğramaktadır. Bu da önemli

¹⁷⁴ Türkdogan, *a.g.e.*, 1999, s.28-29.

¹⁷⁵ Bozdağ, *a.g.e.*, s.113.

¹⁷⁶ Taneri, *a.g.e.*, s.75.

¹⁷⁷ Türkdogan, *a.g.e.*, 1999, s.124.

¹⁷⁸ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.72.

kültür değişim sürecini gündeme getirmiştir. Aynı Göktürk'lerde Çinlileşen prensler ve yöneticiler gibi bu defa da İslamlaşma süreci ile Araplaşma ve Acemleşme vakıası ile karşı karşıya kalınmıştır. Türk toplumu millilik özelliklerini koruyarak, İslamlaşma transformasyonunu başarmışlardır. Türkler, Türk adet, anane ve değer kurallarını İslam hoşgörüsü içinde yaşatmaya devam ettirmişleridir. Milli idea ve İslami düşüncenin birleşimi yeni Türk devletlerinin kurulmasında birer şifre olmuşlardır¹⁷⁹.

Osmanlı Türkleri, İslam kültürü ile bütünleşmişlerdir. Bunun sonucunda Türkler'in İslamiyet öncesi geçmişi ve Asya'daki geçmişi göz ardı edilmiştir¹⁸⁰. Türklerin İslam öncesi mazisi, Asyatik menşeli ve oradan göç edişleri devleti yönetenlerin hafızalarından silinmiş, unutulmuştur. Bu maziden ve eski uygarlıktan kalan izler, Türk köylüsünün geleneklerinde, özellikle de Anadolu göçebelere arasında yaşıyordu¹⁸¹. Ne Türkler İslam'ın içinde yok olmuş, ne de yüksek kültür sahibi İslam Türk'ün içinde kaybolmuştur. Her iki yüksek medeniyet de değerler münasebetinde bulunmuş, varlıklarını sürdürmekle kalmamış belli düzeye erişmişlerdir¹⁸².

Nihat Sami Banarlı "O kadar ki milliyetçilik denilen realist idealin yeryüzünde olmadığı ve olamayacağı bir ümmetçilik çağında Türkler arasında beliren bu millet ve milliyet sevgisinin bu derece şuurlu bir çığır halini alışı, Türk tarihinin övünçle kaydedeceği hadiselerden biridir" diyor¹⁸³.

Atatürk, dünya uygarlığının gelişmesinde Türklerin katkısını vurgulayarak, XI. yüzyıldan beri Selçuk Türkleri'nin Anadolu'ya kati biçimde yerleşerek kendi kültürlerini yaydıklarını; daha önceki Anadolu kültürlerini özümseyerek yeni bir uygarlık kurduklarını, bilimsel araştırma konusu yaptırdı. Medeniyetin bir devamlılık taşıdığını,

¹⁷⁹ Türkdogan, *a.g.e.*, 1999, s.262-263.

¹⁸⁰ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura (1876-1935)*, Ankara, 1986, s.13.

¹⁸¹ Bayraktutan, *a.g.e.*, s.60.

¹⁸² Taneri, *a.g.e.*, s.42.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Taneri, *a.g.e.*, s.79.

bugünkü sınırlarımız içindeki harsın Türk damgası taşıdığını sergiletti¹⁸⁴.

“Türk milletinin her kişisi, birtakım farklarla ve fakat genel olarak birbirine benzer. Bazı yapılaş farklarını ise doğal bulmak gerekir. Çünkü Türklerin Mezopotamya ve Mısır vadilerinden başlayarak bilinen tarihten önce Orta-Asya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan önce Orta İtalya, velhasıl Akdeniz kıyılarına kadar yayılıp yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin etkisi altında, başka başka ırktan insanlarla binlerce yıl yaşamış, kaynaşmış olan bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan topluluğunun bugünkü çocuklarının tam anlamıyla birbirlerine benzemeleri mümkün müdür? Her zaman, her yerde, küçük bir aile çocuklarının bile tamamen birbirine benzemeleri, vaki olmamıştır. Türk budunu yalnız bir noktada, iklimi aynı dar bir bölgede belirmiş sanmak doğru değildir. Türk budunu yukarıda söylediğimiz gibi, çok büyük bir alanda oluşmuş ailelerin birleşerek Sop ve Sop’ların birleşerek Boy ve Boy’ların birleşerek Öz ve Özlerinde birleşerek siyasal bir toplum olan El ve nihayet El’lerin bir merkezde birleşmeleriyle büyük bir topluluk oluşturmuştur¹⁸⁵.”

Eski Türk inancısında, Türk Tanrısı barış ve barışıklık tanrısı idi. Türk dininin mahiyetini gösteren il kelimesi, barış anlamına geliyordu. İlci, barışçı anlamına geldiği gibi, İlhan Barış Hakanı demekti. Türk İlhanları, Mançurya’dan Macaristan’a kadar sürekli bir barış vücuda getirmek istemişlerdir. En eski Türk devletinin kurucusu olan Mete’nin üstün ahlakı, barışseverliği, emperyalizmden imtina etmesi diğer Türk hakanlarına örnek olmuştur¹⁸⁶. Eski Türklerde, eşitlik de çok kuvvetli bir biçimde yerleşmişti. Ne esir, ne de hizmetçi vardır. Her il, birbirine eşit bireylerden oluşmuştur. Bir il diğer illeri kendi yönetimime aldığı zaman, onların siyasal teşkilatını bozmazdı.

¹⁸⁴ Ağâh Çubukçu, “*Atatürk ve Milliyetçilik*” Atatürk Milliyetçiliği Sempozyumu, Van-Hakkari, 1985, s.20.

¹⁸⁵ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.29-30.

¹⁸⁶ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.40.

Bağlı olan il'in eski reisi, Yabgu yani Melik adıyla, eski yerini korurdu¹⁸⁷.

Eski Türklerde, vatani ahlak çok üstündü. Hiçbir Türk, kendi İl'i ve milleti için canını ve en sevdiği şeyleri feda etmekten kaçınmazdı. Türkün vatanseverliğine örnek olarak, Hun devleti'nin kurucusu olan Mete'yi gösterebiliriz. “Tatar Hükümdarı, harp ilanına vesile olmak üzere, Mete'nin önce çok sevdiği bir atı ister. Mete, halkını harbin musibetlerinden korumak için, bu atı Tatar hakanına gönderir. Tatar hakanı, harbe bahane arıyordu. Bu sefer de Mete'nin çok sevdiği eşini istedi. Bütün beyler, kurultayda harp ilanı istedikleri halde, Mete: “Ben, vatanımı kendi aşkım uğruna çiğnetemem!” diyerek, sevgilisini düşmana vermek gibi büyük bir fedakârlığı kabul etti. Bunun üzerine Tatar hakanı, Hun ülkesinden hiçbir mahsulü olmayan, ahalsiz bir arazi parçasını istedi. Kurultay bu faydasız toprağın verilmesinde hiçbir beis olmadığını söylemişken, Mete “Vatan, bizim mülkümüz değildir. Mezarda yatan atalarımızın ve kıyamete kadar doğacak torunlarımızın bu mübarek toprak üzerinde hakları vardır. Vatandan –velev ki bir karış kadar olsun- yer vermeğe hiç kimsenin salahiyeti yoktur. Bundan dolayı harp edeceğiz. İşte ben atımı düşmana doğru sürüyorum, arkamdan gelmeyen idam olunacaktır!” diyerek Tatarların üzerine yürüdü.” Eski Türklerde, vatanın ne kadar değerli olduğunu, bu tarihi olaydan anlayabiliriz¹⁸⁸.

Orhun Kitabesi'nde, Türk Hakanı şöyle diyor. “Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye, atalarımı gönderdi. Ben hakan olunca, gündüz oturmadım, gece uyumadım, Türk milleti açtı, doyurdum; çıplaktı, giydirdim; fakirdi, zengin ettim.” Türk milleti de, hakanını yitirdiği zamanlar, “Devletli bir millettim. Devletim ve şevketim hani? Hakanlı bir millettim, hakanım hani? Hangi hakana işimi, gücümü vereyi?” diye yakınırđı. Milletle hakan arasındaki ilişkinin ne kadar içten olduğu, bu cümlelerden anlaşılır. İşte eski Türklerde yurtsal ahlak bu derece üstündü¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.154; Ziya Gökalp, *Türk Uygarlığı Tarihi*, İstanbul, 1991, s.30.

¹⁸⁸ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.152-153.

¹⁸⁹ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.155.

Türk milleti, binlerce yıldan beri vardır; tarih yazılmaya başlandığından beri, Türk'ün alametini dünya tarihinin sayfalarında görülür. Binlerce yıldır özgür yaşamış, kendi kendini idare etmiş, birçok devletler kurmuş olan Türk milleti, en kötü şartlar altında bile milli şahsiyetini ve mevcudiyetini korumuştur¹⁹⁰. Türk milletinin milli duygusu ve Türk milliyetçiliği, Orta Asya Türklerinin, kabile ve aşiret bilinçlerini, bugünkü hale getirmiştir. Türkiye Türkleri, milli hislere olan sadakatlerini defalarca ispat etmişlerdir. Milli hisleri, Türkleri, Türk milliyetçisi yapmıştır. Bu milliyetçilik şoven ve saldırgan milliyetçilik değildir¹⁹¹.

Anadolu'nun mayasını oluşturan ve bu coğrafya üzerine izini vuran Türklerdir. Anadolu'nun yazgısı, Türk insanın kültür değerleri, inanç ve felsefesiyle biçimlenmiştir. Yeraltı ve yer üstü maddi-manevi bütün kalıntılar, tarihi belge ve anıtlar bunun delilidir. Orta Asya sanat, kültür ve mirasının her motifinde, Anadolu insanın haz ve tarzını görebiliriz¹⁹². Türkler, tarihleri boyunca, başlıca, Hun, Gök Türk, Selçuklu, Osmanlı çizgisinde, egemenlik telakkisi ve saltanat veraset sistemleri bakımından kendine has özelliklerini korumuşlardır¹⁹³. Bugünkü Türk kültürü, Orta Asya ve Anadolu ile Selçuklu ve Osmanlı kültürü ile yoğrulmuştur. Özgün bir kültür ortaya çıkarmamız, daha çok bu dört temel kaynaktan beslenmemize bağlıdır¹⁹⁴.

Türklerde, ulus bilincinin zayıflamasının İstanbul'un fethinden sonra başladığını söyleyebiliriz. Artık çok uluslu yapı içinde devşirme düzeni sisteme egemen olacak, Türkler, bilinçli bir çaba ile geri plana itilecekti. Fatih Sultan Mehmet'in Çandarlı Halil Paşa'nın boynunu vurdurup, yerine devşirme Zağanos Paşa'yı sadrazam yapması yeni bir başlangıcın dönüm noktasıydı. Bu olaydan sonra, iki yüzyıldan fazla bir süre, doğuştan Türk olan hiçbir kimse Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrazamlık makamına

---

¹⁹⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.39.

¹⁹¹ Eröz, *a.g.e.*, s.67.

¹⁹² Türkdoğan, *a.g.e.*, 1999, s.58.

¹⁹³ Taneri, *a.g.e.*, s.45.

¹⁹⁴ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1999, s.138.

yükselemedi¹⁹⁵.

Türk dili ve Türk milliyetçiliği şuurunun oluşmasında XI. yüzyıldan Osmanlı Devleti'ne kadar emeği geçen simalar arasında, Kaşgarlı Mahmud (Divan-ü Lügat-it Türk), Fahreddin Mubarekşah (Şecere-i Ensab) Zemahşeri, Mevlana Celaleddin Rumi, Sultan Veled'i'ni sayabiliriz¹⁹⁶.

Tarih süresince Türk milleti dünyanın üç kıtasında yaşamış, devletler kurmuş, bu yerlerde kültürel faaliyetlerde bulunmuş, uygarlık yapıtlarıyla bu kıtalar donatılmıştır. İmparatorluklar devri artık kapanmıştır. Milli devletlerin, yani tek bir milli devletten oluşan devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, Türk milleti de, sınırlarını kanla çizdiği bugünkü Türkiye'yi yurt edinmiş ve bu yurt parçasında karar kılmıştır. Türkiye'nin Türkler tarafından vatan edilişi çok süren bir mücadele sonunda olmuştur. Büyük Selçuklu Hükümdarı Sultan Alparslan, 1071'de bu toprakları Türklere açmış, 850 yıl bu topraklar Türklük ve İslamlıkla yoğrulmuş ve sonunda Mustafa Kemal Atatürk tarafından sonsuzluğa kadar Türk vatanı olarak Türk milletine yurt kılınmıştır¹⁹⁷.

Atatürk'ün Türk tarihi üzerine şu sözleri önemlidir: “Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendide kuvvet bulacaktır¹⁹⁸.” “Bu memleket tarihte Türk'tü, halde Türk'tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır¹⁹⁹.” “Kafasını ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güçlendirmeğe karar vermiş olan, bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar dört yüz çadırılık bir aşiretten değil, on birlerce yıllık, arî, medenî, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir.” “Bu mukaddes yurdun öz varisi, Türkiye Cumhuriyetinin yılmaz harisi o büyük, yüksek, asil Türk kavminin bugünkü genç ve dinç çocuklarıdır²⁰⁰.

¹⁹⁵ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.115.

¹⁹⁶ Taneri, *a.g.e.*, s.75-121.

¹⁹⁷ Keskin, *a.g.e.*, s.112.

¹⁹⁸ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.175.

¹⁹⁹ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.199.

²⁰⁰ Sadi Borak, Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara, 1972, s.62.

2.5. TÜRKÇÜLÜĞÜN DOĞUŞU

Türk toplumunda İslam dini entegrasyonun çok ileri seviyede olması sonucu Türk milliyetçiliği'nin gelişimi çeşitli safhalar içerisinde gerçekleşmiştir. Bu evreler ise Ümmetçilikten Osmanlıcılığa oradan da Milliyetçiliğe geçiş tarzında gerçekleşmiştir. İmparatorluğun, değişik din ve milliyetlerden oluşan kimseleri barındıran yapısı, milliyetçiliği bir kendini bulma tepki hareketi olarak gelişmiştir. İslam dininin ümmet anlayışına dayanan bu sistemi Osmanlılarda millet sistemi şekline dönüştü. Bunun sonucunda dinî, ırkî, hukukî ve kültürel farklılıklar Osmanlı toplumunda her dönemde imkân bulabilmiş ve kitaplı dinler Osmanlı Devleti'nde yaşama olanağı bulabilmiştir. Fatih'ten itibaren ortaya koymaya çalışılan bu millet sistemi ile din, dil, ırk ve renk ayrımı gözetmeden ve esas öge olan Türklere diğer azınlık gruplar arasında daha iyi bir mevki vermeksizin Cihanşümül Devlet olma düşünce ve teşebbüsleri Osmanlılara hâkim olmuştur²⁰¹. Osmanlıda Müslüman Türk ümmetleştirildiği, yani Türk milliyetsizleştirildiğinden itibaren, Osmanlı Devleti Avrupa devletleri için güçlü olmaktan çıkmıştır²⁰².

Türk milliyetçiliğinin inkişaf etmesi oldukça geç gerçekleşmiştir. Bu tevhür daha çok, ülkede ne feodaliteden millî devlete geçme durumunun, ne de bir bağımsızlık savaşımına müteveccih bir gereksinimin var olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nda parçalanmayı önlemek için, etnik ayrıma değer vermemeye ve bilhassa Türk ögesini ön plana çıkarmamaya büyük özen gösterilmiştir. Millet yerine ümmet gayesi amaçlanmıştır. Giderek imparatorluk parçalanmaya ve bünyesinde yer alan diğer uluslar kendi bağımsızlıklarını kazanmaya başlayınca, Türk milliyetçiliği de filizlenmeye başlamıştır²⁰³.

²⁰¹ Cevdet Küçük, "*Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat*", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İstanbul, 1985, s.1010.

²⁰² Ahmet Tecemen, *Yokediliş veya Varolma Stratejisinin Esasları*, Niğde, 2002, s.56.

²⁰³ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.12; Taner Akçam, "*Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler*" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İstanbul, 2003, s.53.

Türk milliyetçiliğinin selefi olan Türkçülük Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde beliren en önemli akımlardan biridir ve bu akımın doğuşuna çok uluslu imparatorluğun yapısından kaynaklanan siyasal gelişmeler neden olmuştur. Türkçülük, bu akımın temsilcilerinin kendi tutumlarını açıklamak için tercih ettikleri subjektif bir kavramdır. Türkçülük, imparatorluğun kozmopolit yapısı içerisinde Türk unsurunu öne çıkaran bir akım olarak doğmuştur²⁰⁴. Osmanlı ülkesindeki milliyetçilik akımının ortak bir vasfı vardır. Bu milliyetçilik, Batının meydan okumasına karşı cevap verme yoluyla ortaya çıkmıştır²⁰⁵.

1789 Fransız İhtilalini takiben milliyetçilik akımının Avrupa'da intişar etmesi ve Balkanlarda da müessir olmaya başlaması Osmanlı İmparatorluğu'nun, sıkıntılarına yeni ve çok mühim bir sorun daha ekledi. Kısa zamanda İmparatorluğun Hıristiyan ögeleri arasında etkin milliyetçilik hareketleri görülmeye başlandı. Bu hareketler içinde Yunan Ayaklanması, bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanınca Osmanlı ülkesindeki unsurların bu alandaki girişimleri çok arttı²⁰⁶. Kısa zaman içinde, Yunan, Sırp, Romen milliyetçilikleri süratle gelişti. Bunları Bulgar milliyetçiliği ve daha sonra Arap ve Arnavut milliyetçilikleri izledi. Arap ve Arnavut milliyetçiliklerinin başlaması Osmanlı Devleti bakımından çıkmazı çok daha ciddi bir safhaya gelmiş olmasının kanıtıydı. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun milliyet ögesini bir tarafa bırakarak dinî açıdan yapmaya çalıştığı düzen artık Müslüman unsurlar açısından bile sorunlar yaratmaktaydı. Nitekim Prizren'de Arnavut Alfabe Kongresi, Müslüman, Katolik ve Ortodoks Arnavutların mevzu üzerinde birleşmelerini sağladı. Osmanlı yönetimi, özellikle Müslüman Arnavutların bu konudaki yaklaşımını değerlendirmekte güçlük çekmiştir. Latin harfleriyle yazı yazmanın dinen sakıncalı olduğu konusunda yapılan muhtelif öğütlere karşı onlar tutumlarından vazgeçmemişlerdir. Bundan böyle, bu kimseler için mühim olan çeşitli dinlere sahip olmanın ötesinde Arnavut olmak

²⁰⁴ Özdoğan, *a.g.e.*, s.13-22.

²⁰⁵ Mehmet Özden, "*Türkçülük: Sınırlar ve Hayaller*", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:33 Ankara, 1995, s.86.

²⁰⁶ Öğün, *a.g.e.*, s.99.

oluyordu²⁰⁷.

Savaş meydanlarındaki mağlûbiyetler üzerine, Osmanlı'nın ananevi üstünlük duygusu, yerini Avrupa ile kültürel ilgilenmeye bırakmış, lakin çok geç kalınmıştır²⁰⁸. 1774 tarihli Küçük Kaynarca Anlaşması ile Sultan, iki taviz vermiştir. Birincisi, Kırım Hanlığı ve Müslüman Tatarlar üzerindeki Osmanlı hükümlerini Rusya'ya terki; ikincisi, Ortodoks Kilisesi üzerinde Rusya'nın müdahale haklarının tanınmasıydı. Ardından 1798 de Fransa'nın Mısır'ı işgali ve Balkanlarda yitirilen topraklar karşısında, Reisül Küttab olan Akif Efendi, üç seçim şikkını ortaya koyan bir tezkere hazırlar. Bu tezkereye göre; ya eyaletler sonuna kadar savunulacak ya da onları terk edip Anadolu'ya çekilmek ya da köleliğe razı olmaktır²⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliği canlanmasının ilk belirtileri II. Mahmut devrinden itibaren görülür onun zamanında bu akım için elverişli bir zemin hazırlanmıştır²¹⁰. Onun padişahlığı sırasında Raşid el Din'in, Türk boylarının ilk tarihini ele alan birinci kitabı, Farsçadan Türkçeye çevrildi. Osmanlı Hanedanına Oğuz Han'dan gelen bir soy çizgisi verilmiştir²¹¹.

Osmanlı millet modeli çağımızda dahi ileri bir sistem olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik olarak güçsüzleşmesi, Batı emperyalizminin sıkı uğraşları sonunda bozuldu. Batının korumacı politikaları sebebiyle ekonomik güç elde eden azınlıklar, XIX. yüzyıl başlarında siyasal özerklik peşine düştüler. Tanzimat Fermanı ile çözülmekte olan Osmanlı toplumunu tekrar birleştirmek amaç edinilmişse de, Fermanın uygulaması tamamen aksi oldu. Ferman, gayri-Müslimlerle Müslümanları kaynaştırmak

²⁰⁷ Şükrü Hanioglu *“Türkçülük”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İstanbul, 1985, s.1394; Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.78.

²⁰⁸ Bayraktutan, *a.g.e.*, s.32.

²⁰⁹ Lewis, *a.g.e.*, s.321-322.

²¹⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.63.

²¹¹ Lewis, *a.g.e.*, s.329.

bir yana, çeşitli gayrimüslim unsurları, üstelik aynı mezhepten olan çeşitli ırkların dahi birbirleriyle bir arada yaşamalarını sağlayamadı²¹².

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin kadim yapısı sallanmaya, çeşitli din ve mezhepler arasında var olan yaşama birliği çözülmeye başlamıştı. Gayrimüslim topluluklar arasında imparatorluktan ayrılma temayüllerinin yanı sıra Müslüman topluluklar arasında da anlaşmazlıklar vardı. Başta Araplar, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanından sonra Osmanlı yönetiminin kendilerini koruyamayacağını anlamışlardı. Esasen Kavalalı Ayaklanması Osmanlı Devleti'nde bir deyişle sonunda başlangıcıydı²¹³.

Tanzimat'a kadar, Türk'ün ve Türk tarihi ile ilgilenen aydınların yetişmemiş olmasının başlıca sebebi, o dönemde, daha çok dini tarih anlayışının egemen olmasıdır diyebiliriz. Ayrıca imparatorluğu devam ettirebilmek için Türklük vurgusundan daima çekinilmiştir²¹⁴. Klasik Osmanlı edebiyatında farklılaşan yeni bir Türk edebiyatının yükselmesi büyük ölçüde, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal'in öncülüğünde olmuştur. Namık Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hürriyet ve Vatan sözcüğünü ilk kullandı²¹⁵. Moliere'nin çeviricisi ve Osmanlı Meclisinin ilk başkanı Ahmet Vefik Paşa, Türklerin ve dillerinin Osmanlı'dan ibaret olmadığını, Pasifik'e kadar bütün Asya'da uzanan büyük ve eski bir familyanın Batı kolu olduğunu belirten ilk kimse sayılır. Şemseddin Sami, yeni Türk benliği duygusunun gelişmesine çok emeği geçmiştir. Necip Asım ise ilk Türkolog olarak kabul edilir²¹⁶.

Tanzimat'ın insanları yanıltan perdesinin açılması ile ürkünç gerçek açıkça ortaya çıkmıştır. Millî bir ülkü olmaksızın milyonlarca insanı bir arada bulundurmanın

²¹² Taha Toros, “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslim Azınlıklar*”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İstanbul, 1985, s.1022; Ögün, *a.g.e.*, s.103.

²¹³ Ortaylı, *a.g.e.*, 1985, s.1018.

²¹⁴ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.11.

²¹⁵ Lewis, *a.g.e.*, s.140-141; Ayrıca Bkz.: Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İstanbul, 1994, s.15.

²¹⁶ Lewis, *a.g.e.*, s.345.

imkânsız olduğu açıkça görülmüştür. Ziya Gökalp de Türklerin bu mücadelede ilk kez “biz değil ben varım” diyebildiğini ifade etmektedir. Önemli bir nokta Türkçülüğün artık yalnızca kültürel bir akım olmaktan çıkarak aynı zamanda siyasi niteliği üstün bir hareket haline gelmesidir. Bunun için, Türkçüler ilk amaç olarak, siyasi bir Türk birliğini öngörmektedirler. Yapılması gereken ilk eylem, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Türklerde millî bir bilinç uyandırmak, onları harekete geçirmektir. İkinci olarak, bütün Türkleri birleştirmek yolunda aksiyona geçilmelidir. Yalnızca, lisan ve hars bir Türk milliyeti doğurabileceğine göre yapılması gereken, bir lisan birliği oluşturmak. Türkçülerin büyük çoğunluğu bu birlik için İstanbul Türkçesi’nin esas alınması gerektiği düşüncesini savunmaktadırlar ve bu lisan ve hars etrafında Türkleri tek bir siyasi düzenleme içinde toplamaya çalışmaktadırlar²¹⁷.

Osmanlı ülkesine Avrupa’da Türkiye söz edilmesine öfkelenen, millî kimliğe sahip olmayan Osmanlı-Türk aydınları, Memaliki Osmaniye adını kullanmakta ısrar etmişlerdir²¹⁸. Türk adı ise bir aşağılama olarak kullanılmıştır. 1802’de Paris’e giden Halet Efendi dahi kendisine Türk Elçisi denmiş olmasına içerlemiş görünür ve kendisini karşı bir manevra ile karşı tertibe girmekle kutlarken “amma bu defa sanıyorum ki inşallah istedikleri Türk elçisine, yani cahil köylüye düşmediler” diyerek²¹⁹ kendisine Türk denmesinden ötürü girdiği aşağılık duygusunu belirtmiştir. Osmanlılarda Türklük konusundaki şuurlar yalnızca halk arasında yaşamaya devam ediyordu. İdareci ve okumuş gruplarda Türklük şuuru korunamamıştır²²⁰.

Osmanlı millet sisteminin bozulması bütün tebaayı kapsayan laik yasaların çıkarıldığı 1856’da tevessül etti. Böylelikle milletlerin yönetsel özerkliği de büyük ölçüde ortadan kalktı. Dine dayalı millet düzeninden, etnik kökene dayalı millet mefhumuna geçiş, II. Meşrutiyetten sonra hızlandı. Bu dönemde milliyetçilik denen

²¹⁷ Hanioglu, *a.g.e.*, s.1394.

²¹⁸ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.9.

²¹⁹ Lewis, *a.g.e.*, s.330–331; Ayrıca Bkz.: Balçık, *a.g.e.*, 2002, s.777–787.

²²⁰ Lewis, *a.g.e.*, s.2; Akçam, *a.g.e.*, s.54.

Türkçülüğü ortaya atanlar ile Millet-i Muazzama-i Osmaniye görüşünü savunanlar arasında önemli görüş ayrılıkları ortaya çıktı²²¹.

Bulgar, Yunan ve Ermeni kiliseleri ve din adamları kendi halklarını milliyetçi düşüncelerle besleyerek onlarda milliyet bilincini uyandırmaya çalışıyorlardı. Payzi adında bir Bulgar din adamı 1762 yılında neşrettiği bir kitapta şöyle yazıyordu:

“...Ey Bulgar! Atalarını tanı. Dilini konuş. Bu kitap bütün Bulgar halkına, bizim de şanlı bir millet olduğumuzu göstermek için yazılmıştır. Öyle kardeşlerimizi tanıyoruz ki, Bulgar olduklarını unutacak kadar şaşkınlık içinde bulunuyorlar. Hatta bunlar Yunanca okuma ve yazma öğreniyorlar. Kendilerini Bulgar saymaktan utanıyorlar... Ey akılsız halk! Kendinden niçin utanıyorsun? Kendi dilini öğren, kendi milletini tanı, tarihini öğren, kahramanlarını bil, onları takdir et...”²²² Müteakip yıllarda Bulgar milliyetçilik hareketi hızla gelişti. Safroni adındaki bir Bulgar papaz Bulgarlar’da millî bilinç oluşturmak için çok çalıştı. Nofitos isimli bir papaz da 1840 yılında İncil’i Bulgar diline çevirerek dinsel törenlerini kendi dillerinde yapılmasını sağladı²²³. Rum ve Ermeni din adamları da Bulgarlardan geri değildi.

1840 yılından itibaren pek çok mülteci Osmanlı topraklarına yerleşmeye başladı²²⁴. Bu mültecilerin getirmiş olduğu pek çok mesele, aslında sıkıntı içinde olan Osmanlı maliyesini daha da zor duruma soktu. Bu göçmenlerin gelmesiyle, beraberinde yaşanan olayların etkisi Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan halk ile Müslüman halkın arasında var olan husumetin artmasına da yol açtı. Diğer bir görüş açısı olarak da, bu kinin artması Müslümanlar arasında milliyetçi düşüncelerin gelişmesine sebep

²²¹ *Ana Britannica...*, C.XVI, s.93.

²²² Halil İncik, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul, 1992, s.20.

²²³ İncik, *a.g.e.*, s.21; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara, 1988, s.87.

²²⁴ Lewis, *a.g.e.*, s.135.

olmuştur diyebiliriz²²⁵.

Kazım Karabekir Paşa, Türklük ülküsünde geç kalındığını ve başından geçen bir olayı şöyle anlatır: “Osmanlı camiasından ayrılan ve ayrılmak için uğraşan milletler gibi bizim de şuurumuz işlemeli, mefkûremiz olmalıdır. Ve millî bir marşımız, ruhlarımızı birleştirmelidir. Kırım Seferi sırasında bir Rus diplomatın: “Zaten Türk milleti batacaktır. Vaktile taksimi makul olur” yazısını okuyunca kızar ve şöyle der: “Türk milleti ölmeyecektir ve Rus Devleti’nin battığını görecektir.” Fransa Büyük İnkılâbı’ndan sonra artık milliyetçilik cereyanının her tarafa kök saldığını ve Osmanlı camiasında Hıristiyanlar’ın çoktan bu mefkûreyi benimsediklerini, Araplarınsa Türkleri katiyen sevmediklerini anlatır. “Makedonya elimizden giderse ve hususile o esnada vatanın diğer kısımlarında bir sarsıntı olursa bizi kurtaracak biricik mefkûreyi Türklük’te bulurum. Arnavut olsun Arap olsun zabitler anacak Türk ordusunda bir melce bulabilinirler. Bu devlete hizmet etmiş olan ve Türküm diyen Türk’tür²²⁶.”

Mutlakiyete karşı Türk hürriyetçi hareketinin tarihine, 1859 tarihli Kuleli Vakası diye bilinen olayla başlamak klasikleşmiştir. Birçok Avrupalı yazarlar, bu olayı meşruti ve parlamenter hükümetin kabul edilmesi için ilk teşebbüs olarak tanımlarlar. 1865 de yeni bir grup teşkil eder. Bu grubun adı “Yeni Osmanlılar”dır²²⁷. XIX. asrın son çeyreğinde Türkler iki önemli vakıyayla karşı karşıya kaldılar; Rusya’nın, Ruslaştırma ve Panslavizm tehdidine karşı ulusal direniş ve Tatar milliyetçiliğinin doğuşu; Osmanlı İmparatorluğu’nda II. Abdülhamid’in baskılarına karşı hürriyet mücadelesi ve Jön Türk hürriyetçiliğidir²²⁸.

II. Abdülhamid tahta çıktığında Balkanlar’da ayaklanmalar başlamış, Çarlık

²²⁵ Stanford Shaw, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar Sorunu*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İstanbul, 1985, s.1004–1005; Mustafa Özel, *Tarih Risaleleri*, İstanbul, 1995, s.33.

²²⁶ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896–1909*, İstanbul, 2000, s.101–102.

²²⁷ Lewis, *a.g.e.*, s.150.

²²⁸ Georgeon, *a.g.e.*, s.18; Ayrıca Bkz.: Öğün, *a.g.e.*, s.46; Kışlalı, *a.g.e.*, 1995, s.35.

Rusya'sı Osmanlılara bir ultiatom vermişti. Büyük Avrupa devletlerinin İstanbul'da toplanan bir konferansta Balkan sorununu tartıştıkları ve Osmanlı Devletinden reformlar yapmasını istedikleri sırada, II. Abdülhamid siyasal bir manevrayla 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi ilan etti. Böylece meşrutî yönetime geçilmiş oluyordu²²⁹.

23 Aralık 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 18. maddesinde, o zamana kadar çok fazla değer verilmeyen Türkçe meselesini mutlak bir karara bağlanmış ve devletin resmî lisanının Türkçe olduğu ve memurların Türkçe bilmelerinin şart olduğu yazılmıştır²³⁰. Mebus seçilebilmek için de Türkçe bilmenin şart olduğu, 68. maddede yazılmıştır.

1870'lerdeki Anayasacılık hareketi farklı milletlerin bir Osmanlı kimliği altında bütünleşmesini amaçlarken, Abdülhamit döneminde vatan kavramını daha çok telaffuz edilen bir Müslüman ve Türk yan anlamı edindi ve topraklarının merkezi Anadolu oldu. "Osmanlı kimliğinin, evrenselci İslamcı terimlerle boğçalsansa da, gittikçe daha da Türk bir karakter kazanması" II. Abdülhamid'in döneminde gerçekleşti²³¹. Batıya seyahat fırsatı bulan Genç Türkler de Avrupa dillerini öğreniyorlar ve edindikleri yeni fikirleri ülkelerine taşıyorlardı²³². II. Abdülhamid zamanında Türklük şuuru ortaya çıkmıştır²³³. II. Abdülhamid devri, bütün baskılara rağmen milliyetçilik adını verdiğimiz akımın Türkiye'de biçimlenmeye başladığı bir devirdi.

İlan edilen I.Meşrutiyet çok uzun sürmedi. Abdülhamid, Osmanlı Anayasasını askıya aldı. Ama içte ve dıştaki baskılar sonucu 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kaldı. II. Meşrutiyet'in ilanı, ülkede sanki hürriyet bayramı olarak

²²⁹ Lewis, *a.g.e.*, s.163-164.

²³⁰ Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul, 1985, s.33.

²³¹ Jung Dietric, Piccoli Wolfgang, *Yol Ayrımında Türkiye*, İstanbul, 2004, s.68-69.

²³² Lewis, *a.g.e.*, s.129-130.

²³³ Georgeon, *a.g.e.*, s.7.

kutlanmıştır²³⁴. Osmanlı İmparatorluğu'nda, II. Meşrutiyet sonrasında gelişen Türk milliyetçiliği konusundaki fikir akımına Türkçülük denilmektedir. Bu akım, Cumhuriyet döneminde de aynı adla anılmıştır. Lakin Türkçülükle asıl kastedilen II. Meşrutiyet dönemindeki düşünce hareketidir²³⁵.

XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında Osmanlı entelektüelleri üç deyim üzerinde durmuşlardır. Bunlar ittihat, terakki ve itilaftır. Osmanlı toplumunu oluşturan öğeleri birbirleriyle yakın ilişki kurmalarını ve birleştirmeyi amaçlayan bu yaklaşımların hiçbiri tutmadı. İttihatçıların bir millet yani Osmanlı milleti ideolojisi de istenilen sonucu vermedi. Onlar için tek millet vardı, o da Osmanlı milleti idi. Aydınlar muhtelif din gruplarını önce cemaat, müteakiben anasır kelimesiyle ifade ettiler. Yinede, gerek gayrimüslimler, gerekse gayri-Türk Müslümanlar, İttihatçıların Osmanlıcılığını daima Türk milliyetçiliği olarak gördüler. Aslında hükümdar soyu hariç imparatorluğun Türk-lüğünü ortaya koyacak bir durum da kalmamıştı. Başta ekonomisi olmak üzere bütün yönetim, Türk olmayanların idaresine geçmiş bulunuyordu. İttihatçıların milliyetçilikle karma Osmanlıcılığı da, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanmaktan kurtaramamıştır²³⁶.

Dağılan imparatorluk yapısına Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık akımları damgalarını vurmuşlardır. Üç akımda kendi içlerinde tutarlı yanları olmakla beraber bu akımlardan biri bile bu derecede farklı yapılardan oluşmuş bir harcı bir arada tutmaya yetmemiştir. Daha sonra da Türkçülük, imparatorluk sonrası yeni Türk devletinin mayası olmuştur²³⁷.

Batıda başlatılan Türkoloji araştırmalarının da Türk millî şuurunun uyanışı bakımından etkileri, çarpıcı ve yaygın olmuştur²³⁸. Avrupalı tarihçi ve dil bilimciler

²³⁴ II. Meşrutiyet ile ilgili geniş bilgi için Bkz.: Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İstanbul, 2001; Tarık Z. Tunaya, *Hürriyet'in İlanı: II. Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul, 1996.

²³⁵ Hanioglu, *a.g.e.*, s.1394.

²³⁶ Toros, *a.g.e.*, s.1024.

²³⁷ Mustafa Özden, *II. Meşrutiyetin İlanı Öncesi ve Sonrası*, İstanbul, 2000, s.37.

²³⁸ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1996, s.11.

tarafından yapılan bu çalışmalar hem Rusya hem Osmanlı Türkleri arasında geçmişe ve İslam Öncesi Türk kültürüne olan ilgiyi arttırdı. Bu araştırmalardan elde edilen bulgulardan en önemlisi Türk kültürel yapısının İslam Dünyası'nda dikkati çeken bir özgülük taşımasıdır. Başka bir sonuç ise Finler, Macarlar, Moğollar ve Mançular vb. halklarla kültürel ve soy bakımından akrabalıkların ortaya çıkmasıdır. Bu sonuçlar düşünsel olarak Türk kavramında önemli değişiklikler ortaya çıkardı²³⁹. Bu değişikliklerde önemli pay Rusya Türkleri'nindir. Daha doğrusu siyasi Türkçülüğün başlangıcını Kırım'dan İsmail Gaspıralı'ya, Azarbaycan'dan Hüseyinzade Ali Bey ve Ağaoğlu Ahmet Bey'e, Kazan Tatarı kökenli Yusuf Akçura'ya bağlayabiliriz. Ağaoğlu Ahmet, İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyete kadar geçen süreçte, fikri düzeyde bazı farklılıklar gösterse de, genel olarak liberalizm ile milliyetçilik/Türkçülük görüşünü korumuştur²⁴⁰.

Türkçülüğün ilk kuramcısı Yusuf Akçura kabul edilmektedir. Akçura'nın dünyaya geldiği yıl olan 1876'da tamamlanan Orta Asya'nın Rusya tarafından işgali, bütün Rusya Türkleri'ni baskı altına almıştı. Buna karşılık olarak mücadelenin yolu karşı bir gücü devreye sokmaktı ve Tatarlar 1880'lerden itibaren Rusya'da Pantürkizm'i ve İslami düşüncüyü aktif kılmaya çalıştılar. Akçura, bu şekilde bir gayret içerisindeki Tatar burjuvazisinin bir mensubu idi. Babasının vefatı ile birlikte yedi yaşında İstanbul'a göç etti ve eğitimini askeri okullarda aldıktan sonra girdiği Harbiye'de Jöntürk hareketine katılmakla suçlanarak Trablusgarp'a sürgüne gönderildi ve oradan Paris'e geçti. Paris'te aldığı siyasal bilgiler eğitiminden sonra 1904 yılında Rusya'da iken yazdığı "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesi milliyetçilik tarihinde kalıcı yerini ortaya koymuştur²⁴¹. Akçura, bu makalesinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını ele almakta ve bu akımların fayda ve zararlarını bunun yanı sıra uygulanabilirliklerini tartışmaktadır. Yazarın bu üç akımdan Türkçülüğe daha olumlu baktığı görülmektedir.

²³⁹ Georgeon, *a.g.e.*, s.28; Öğün, *a.g.e.*, s.108.

²⁴⁰ Taha Akyol, "Liberalizm ve Milliyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.IV, İstanbul, 2002, s.731-750; Öğün, *a.g.e.*, s.119-120.

²⁴¹ Georgeon, *a.g.e.*, s.35; Öğün, *a.g.e.*, s.121.

Ziya Gökalp'in Türk milliyetçiliği'ne yaptığı en mühim katkı bu fikir hareketini sistemleştirmesidir. Bu sistemleştirme, ilmî düşünce metoduna uygun olarak, sosyoloji çalışmalarına dayalı ve pozitivist idealizm görüşünü yansıtır biçimde olmuştur. Ziya Gökalp, milliyetçiliğin kuvvetinin Osmanlı aydınları tarafından zamanında kavranılmadığını, boşuna önlemek için çalışıldığını, bu gücün biraz da İslâmlığın ve Osmanlılığın menfaati için kullanılmasının düşünülemediğini ifade etmektedir.

İttihat ve Terakki'nin iktidarda yalnız olarak kalışı, 1911 yılından itibaren programına istediği denetimsiz hareket olanağı sağlamıştır. Merkezîyetçi-Devletçi-Milliyetçi esaslarına dayanan bu program olumlu gerçekleştirme safhalarına varmıştır. Milliyetçilik prensibi Batılılaşmak hatta laikleşme ile aynı anlamda sayılmıştır²⁴². Osmanlı'nın imparatorluk politikasının iflas edeceğini öngören milliyetçiler, devletin dayanacağı, daha açık betimlenmiş bir millet tanımı arayışındaydılar. Osmanlılık kimliğine ya da İslam birliğine dayanan ortaklık düşünceleri arasında kendini bulmaya çalışan milliyetçiliğin etnik vurgusu, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı ve İttihat ve Terakki iktidarı ile artmaya başladı. Türkçülüğün ön plana çıktığı bu dönemde yazarlar, Avrupa'daki Türkoloji çalışmalarının da etkisiyle, İslam Öncesi Türk etnisitesinin varlığından bahsetmeye başladılar. Onlara göre, Türklük hâlâ mevcuttu ve bunun en önemli ispatı da kendini koruyabilmiş Türkçe idi. İttihat ve Terakki iktidarı döneminde Türkçe'nin sadeleşmesi ve İmparatorluğun resmi yazışmalarında, eğitimde ve ekonomik alanda kullanımı yolunda önemli adımlar atılmıştır²⁴³.

İttihat ve Terakki Hükümeti, Balkan Savaşı'ndan sonra Türkçülüğe ve Türk milliyetçiliğine daha fazla ehemmiyet vermeye başlamıştır. 1918'den sonraki faaliyetler ise, tarihsel ve toplumsal gerçeklikten uzak bir gelişme çizgisine girmiş olan milliyetçiliği, Turancılık ülküsünden²⁴⁴ ayrı bir milliyetçilik haline getirmektir. Balkan

²⁴² Tarık Z. Tunaya, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul, 1996, s.37.

²⁴³ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1987, s.103.

²⁴⁴ Ziya Gökalp "Turan"ı bütün Türk illerinin hepsini içine alan bir Türk topluluğu olarak tanımlar. Bkz.: Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.29.

Savaşı'nda Türk milliyetçiliği görüşü yükseldiği gibi, İttihat Terakki yöneticisi Ziya Gökalp'in yazıları ve desteği ile Yusuf Akçura tarafından yönetilmekte olan Türk Yurdu Dergisi de İttihat Terakki'nin yayın organı haline gelmiş ve yazarlarının çoğu da bu partiye üye olmuşlardır. Atatürk, çocukluk ve gençlik yıllarının önemli bir bölümünü bu ortamdaki Balkanlar'da geçirmiştir²⁴⁵.

Türkçülüğün canlı tutulmasında birçok gazete, dergi ve Türkçü dernekler etkili olmuştur. Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Osmanlıcılık akımının ehemmiyetini yitirmesiyle birlikte etkinliğini arttırmaya başlayan Türkçülük akımının en canlı temsilcilerinden birisi olmuştur. Türk Ocakları fiilen 20 Haziran 1911 yılında kurulmasına karşın tüzüğünün birinci maddesinde kuruluş tarihi 12 Mart 1912 olarak gösterilmiştir. Türk Ocakları kurulduktan sonra yeni yayına başlayan "Türk Derneği" ile "Türk Yurdu" dergilerini bünyesine almıştır. Türk milliyetçiliği düşüncesini yaymak gayesiyle etkinlik gösteren Türk Ocakları, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Mehmet Fuat Köprülü, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Akil Muhtar, Hüseyinzade Ali, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi dönemin ünlü düşünür ve aydınlarını bünyesinde toplamıştır²⁴⁶. Türk Ocağı'nın kuruluşunu, ilk başkanı Mehmet Emin Bey şöyle tasvir eder:

"Yüzyılların yığdığı felakete Balkan Muharebesi'nin felaketi de katılmıştı. Türk'ün ıstırabı haykırıyordu; bu haykıran sese koşanlar oldu. Bunlar, bu sesin üstüne bir çatı kurdular. Burası Türk'ün ıstırabının mabedi ve ıstırap bizim dinimiz olsun dediler..."²⁴⁷,

Türk Ocakları'nın amacı, tüzüğün ikinci maddesinde su şekilde belirtilmiştir:

²⁴⁵ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1980, s.23-28; A.Âfetinan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1977, s.3.

²⁴⁶ Lewis, *a.g.e.*, s.347.

²⁴⁷ Bayraktutan, *a.g.e.*, s.91.

“Cemiyetin maksadı, akvâm-ı islamiyenin bir rüknü mühimmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmi, içtimaî, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır²⁴⁸.”

I. Dünya Savaşı'na giriş ve bilhassa Rusya ile karşı ittifaklarda yer alma, Türkçülerin siyasal ülkülerinin daha fazla gündeme gelmesine yol açmıştır. Türkçüler, savaş sonunda Rus Çarlığı'nın dağılması ile Türk birliğini sağlayabilecek şartların ortaya çıkabileceğini savunmaktadırlar. Bu arada önemli bir nokta Türkçülüğün İttihat ve Terakki nedeniyle devletin resmi ideolojisi haline getirilmiş olmasıdır²⁴⁹. Özellikle savaş esnasında Türkçülük daha ön plana çıkacak ve Osmanlılık, İslamcılık gibi seçenekleri tasfiye edecektir. Bunun en önemli sebebi o güne kadar sadakatlerinden emin olunan Müslüman Arnavut ve Arapların kendi milliyetçilik davalarına sarılmaları ve imparatorluktan kopmalarındır. Bu da artık ne Osmanlı ne de İslami kardeşliğin fayda etmediğinin “Türk'ün Türk'ten başka dostunun olmadığı” anlayışının doğrulaması anlamına gelmektedir²⁵⁰.

Egemenliğin ulusa doğru geçiş süreci içinde, geçen yüzyıllardan gelen bir Türk Ulusçuluğu boyutu da vardı. Avrupa'da vaktiyle Napolyon ordularının taşıdığı fikirler, Balkanlarda milliyetçi-ayrılıkçı hareketleri oluşturuyor ve Osmanlı toplumunu parçalıyordu ama milliyetçi düşünce, devletin kurucu ve esas unsurunu da ümmet dünyasından millet dünyasına aktarıyordu. Bilhassa ardı ardına gelen savaş şartları, milliyetçi düşüncenin algılanması açısından öğretici bir mektepti ve Osmanlı ordusundaki milliyetçi uyanışı besliyordu²⁵¹.

²⁴⁸ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912–1931)*, İstanbul, 1997, s.100.

²⁴⁹ Hanioglu, *a.g.e.*, s.1394.

²⁵⁰ Ögün, *a.g.e.*, s.126.

²⁵¹ Kemal Palaoğlu, “*Mütareke ve Milli Mücadele/TBMM Nasıl Kuruldu?*”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İstanbul, 1985, s.1155; Ayrıca Bkz.: Kışlalı, *a.g.e.*, 1995, s.36.

Batı dünyası, Anadolu coğrafyasını Türkiye haline getiren Türklere karşı başlattıkları, kendilerinin 1815 Viyana Kongresi'nde adını koydukları ve siyasî literatüre soktukları Şark Meselesi'ni icra etmeye koyulmuştur²⁵². Burada hedef sadece devlet olmamıştır, bütün Türk varlığı olmuştur. Türk milleti ve vatanını yıpratmak ve eleştirmek için iftiralar yöneltilmiştir. Bu ileri sürdükleri savları şöyle sıralamak mümkündür:

“Türklerin sarı ırktan oldukları, dolayısıyla Avrupalılara göre ikinci sınıf insan sayılmaları gerektiği, Türklerin medenî kabiliyetten mahrum oldukları, dolayısıyla medeniyet düşmanı oldukları, Türklerin yaşadıkları toprakların kendilerine ait olmadığı iddialarıdır²⁵³.”

Balkan Devletleri, hamileri olan büyük Batı Devletleriyle, Hıristiyan bir Avrupa halinde Türklerin karşısına çıkmaları, Türklük hissini uyandırmıştır. Balkan yıkımı, Türk toplumuna Türklük ülküsünü telkin etmiştir, Müdafaai Hukuk Hareketi'nin kaynağı olmuştur²⁵⁴.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, kusurları ve doğruları ile tarihe geçmiş, iktidar olduğu dönem içinde çok mühim düşüncelere kaynaklık etmiştir. Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde en büyük payın sahibi olmuştur²⁵⁵.

Selçuklu ve Osmanlı devlet ve medeniyetlerinin kurucusu ve idarecisi olan Türkler, ne üzücü ki modern anlamda bir millet olma fikir ve şuuruna kavuşmamıştı. Bu bilincin gelişmemiş olması yüzünden, zamanla Türk ögesi kendi devletinin içinde bir

²⁵² Georgeon, *a.g.e.*, s.96.

²⁵³ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.158–159.

²⁵⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, 1999, s.109.

²⁵⁵ Keskin, *a.g.e.*, s.80.

azınlık durumuna düşürülmüştü. Atatürk'ten önce vatan üzerine çok yazı yazılmış fakat Türk milletinin milli menfaatlerine değer veren, gerçek bir anavatan telakkisi bir türlü gelişmemişti²⁵⁶. İlk defa Tanzimat ile beliren Türk milliyetçiliği, siyasi bir hareket değil, Türk adına dayanan bir şuur içinde bile değildi. Bu devirde milliyetçilik henüz adını alamayan bir his halinde idi. II. Meşrutiyetle milliyetçilik bir akım haline gelmiştir. Modern anlamıyla Türk milliyetçiliği, Atatürk'ün önderliğinde, Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılâbının eseridir²⁵⁷.

---

²⁵⁶ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.7.

²⁵⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.403.

III. BÖLÜM

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Atatürk milliyetçiliği, Türk Devleti'ne yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk kabul eden, her türlü ayrımı reddeden, birleştirici ve bütünleştirici bir telakkiyi temsil eder. Atatürk milliyetçiliği, ayrım yapan ve ırkçı bir mefhum değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkının, kökeni ne olursa olsun, devlet yönetiminde eşitliği, içtenlikli birliği ve birlikte yaşama iradesini içeren muasır bir olgudur. Türk Devleti'nin vatandaşları arasında herhangi bir nedenle siyasi veya hukuki ayrım mevzubahis değildir. Atatürk milliyetçiliği, ulusal bütünlüğün temeli ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, mantıksal düşünceye, sağduyuya, adalete dayanır. Anayasa da Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmîyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik telakkisine sahiptir²⁵⁸.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan ve “Atatürk Milliyetçiliği” diye adlandırdığımız milliyetçilik anlayışı, Türk toplumunun kendi tarihî ve sosyal realitelerinden kaynaklanan, bilim anlayışına uygun bir milliyetçilik anlayışıdır. Bu nedenle bunun, akılcı, çağdaş, ileriye dönük, ırkçılıktan uzak, kültür ve gaye birliğini temel alan, insancıl, toplayıcı, birleştirici, barışçı ve yüceltici bir milliyetçilik anlayışıdır²⁵⁹.

Atatürk milliyetçiliği, Ernest Renan'ın subjektif millet anlayışı temeline dayanan bir milliyetçilik anlayışıdır. Atatürk milliyetçiliği, ırk birliği, din birliği gibi objektif unsurlar üzerine değil; sevinç ve kederde ortaklık, amaç ve ülkü birliği gibi subjektif

²⁵⁸ Gözler, *a.g.m.*, s.108–123.

²⁵⁹ Zeynep Korkmaz, *Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.IV, (Kasım 1987), Sayı:10, Ankara, s.47–60.

unsurlar üzerine kuruludur²⁶⁰. Atatürk milliyetçiliğinin temel taşı, Türk halkının ve vatanın bütünlüğüdür. Bu halk Misak-ı Milli ile kurtuluş savaşını kazanan ve Türkiye Cumhuriyetini kuran halktır²⁶¹.

Atatürk, Türk milliyetçiliği'nin tanımını şöyle yapmaktadır: “Türk milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır²⁶².”

Avni Akyol'a göre, “Atatürk milliyetçiliği, Atatürk'le doğan ve başlayan yeni bir milliyetçilik anlayışı, akımı ve yolu değil; sulandırılmamış, bulandırılmamış; araştırıcı, yaratıcı, toplayıcı, birleştirici, kaynaştırıcı, bütünleyici, geliştirici ve yüceltici gerçek Türk milliyetçiliğidir²⁶³.”

Atatürk, Türk Ocakları'nın 26 Nisan 1926'da yapılan Kurultayına katılan delegelere: “Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyet'imizin dayanağı Türk camiasıdır. Bu camianın fertleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa o camiaya dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur” demişlerdir²⁶⁴. Atatürk, kültür ağırlığını İslam kültüründen eski Türk kültürüne aktarmak düşüncesindeydi. Dil inkılâbı, Tarih inkılâbı, bu yolda atılmış rasyonel adımlardır²⁶⁵.

Atatürkçü anlamda milliyetçilik, milli birliği, bağımsızlığı ve gelişmeyi gerçekleştiren bir ideoloji olduğu kabul edilmelidir. Atatürk milliyetçiliği, bağımsızlık içinde batılılaşmanın, Batı sistemi içinde bağımsız bir devlet olarak kalkınmanın,

²⁶⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.36.

²⁶¹ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.31.

²⁶² Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.59.

²⁶³ Avni Akyol, *Atatürk, Milli Egemenlik ve Cumhuriyet*, Ankara, 1990, s.224'den Aktaran; Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.74.

²⁶⁴ Acaroğlu Türker, Feroz Ahmad, *Atatürk'ün Bütün Eserleri (1925–1927)*, C.XVIII, 2006, s.181; Borak, Kocatürk, *a.g.e.*, 1972, s.114.

²⁶⁵ Bozdağ, *a.g.e.*, s.114.

medenileşmenin, çağdaşlaşmanın felsefesi ve uygulamasıdır. Türk milliyetçiliğinin oluşumu daha iyi anlamak için Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş öncesi ve sonrası incelenecek olursa; ilk olarak, milli bir devlet kurmanın zaruri olduğu görülmüş ve bu sebeple, kurtuluş savaşı başlatılmıştır. Bu dönem askeri evreyi ifade eder. Daha sonra, yeni bağımsız bir devlet kurulmuştur. Buna da siyasi evre denir. Daha sonra, askeri zaferle milli birliğin kurulması, bağımsız devletin kurulmasının ardından, bu devletin batılı, uygar, çağdaş bir devlet olması için çeşitli inkılâplar yapılmıştır. Buna kalkınma evresi denilir²⁶⁶.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, başta Türk milleti'nin birliği ile beraberliğine önem ve değer verir. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı birleştirici ve toplayıcı özellikte ve millet menfaatindedir²⁶⁷. Türk milleti realitesinden hareket eder ve ona dayanır. Türk milleti'nin yükselme ve muasır milletlere ulaşma gayesini ifade eder. Türk milleti'ni meydana getiren değerleri gözetmeyi temel alır. Atatürk milliyetçiliği'nin inkılâplar ve emperyalizm karşıtlığı ile anlam kazanan bu siyasal yanı onu ırk esasından tamamen koparmıştır. Atatürk milliyetçiliği, rıkkı akımdan zıt bir zeminde var olur. Atatürk milliyetçiliği, antiemperyalist ve devrimci özelliğiyle ön plana çıkar.

Atatürk, Türk milleti'nin özünden uzak kalmasını, milliyet duygusuna sarılmamasını eleştirmekle birlikte yaptığı milliyetçilik tanımları her zaman barışçılığa yönelik olmuş, ırkçılık ve emperyalist emellerden uzak olmuştur. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı akılcı, çağdaş, medeni, ileriye dönük, demokratik, toplayıcı, birleştirici, yüceltici, insani ve barışçıdır²⁶⁸.

Atatürk milliyetçiliği, Türk milletinin dünya milletleri içinde onurlu yerini almasını gaye edinmiştir. Egemenliğin hiçbir şart ve bağı olmaksızın Türk milletine ait olduğunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde güç ve kudret tanımadığını ilan

²⁶⁶ Cihan, *a.g.e.*, 1983, s.345.

²⁶⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.296.

²⁶⁸ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.35.

etmiştir. Yalnızca Türk milletinin mesut bir hayat sürmesini ister. Başka milletlerden herhangi bir isteği yoktur. İç ve dış politika esası yurtta ve dünyada barıştır²⁶⁹.

Atatürk'ün yaşamında karşılaştığı kimi olaylar onun gelece dönük düşüncelerinin oluşmasında ve pekiştirmesinde etkili olmuştur. O'nun yaşamında bu tür olayların sayısı oldukça çok olmakla birlikte Şam'da yaşadığı bir olayı hiçbir zaman unutmaz. Şam'daki garnizonda basit bir nedenle kavga eden biri Türk diğeri Arap kökenli iki eri karşısına alan nöbetçi subayın, meseleyi araştırmadan, "Sen kim oluyorsun da, kavm-i necibden olan birisine hakaret ediyorsun?" diyerek Türk erini suçlaması ve aşağılaması, Mustafa Kemal'de imparatorluk içerisindeki üstün kavim telakkisine karşı tepki doğurmuş, bu ve benzeri yaşadığı olaylar onun Türklük duygusunu daha ön plana çıkarmıştır²⁷⁰.

Büyük Atatürk, Cumhuriyet'in sonsuza değin yaşaması konusunda, milliyetçilik prensibinin önemini şu sözleri ile belirtir:

"Bir millet diğeri milletlere nispetle tabii veya mükteseb hususi karakterler sahibi olması, diğeri milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara muvazi inkişafa sai bulunması keyfiyetine milliyet prensibi denir. Bu prensibe göre, her fert ve millet kendi hakkında hüsnüniyet, topraklarına bizzat kayıtsız tesahüp talep etmek hakkına ve hürriyetine maliktir. Bu düstur bize hangi milletlerin hür, hangilerinin hürriyetinden şu veya bu şekilde mahrum olduklarını yani millet namını taşımaya layık olmadıklarını kolaylıkla gösterir²⁷¹."

Mustafa Kemal Atatürk, bir Türk milliyetçisidir. Atatürk'ün tabiri ile, "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözünü milli benliğimizin bir ifadesi olarak kullanabiliriz²⁷².

---

²⁶⁹ Keskin, *a.g.e.*, s.104.

²⁷⁰ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara, 1999, s.4.

²⁷¹ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.58.

²⁷² Keskin, *a.g.e.*, s.101.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasaları, Atatürk'ün milliyetçilik ilkesine önemli bir yer vermiştir. 1924 Anayasası'nda 5 Şubat 1937'de yapılan anayasa değişikliği ile CHP'nin nizamnamesinde yer alan altı ilke Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikleri olarak anayasa'da yer almıştır²⁷³.

“Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçıdır. Resmi dili Türkçedir. Başkenti Ankara şehridir²⁷⁴.”

1961 Anayasası, Türkiye Devleti'nin bir “Cumhuriyet” olduğunu belirttikten sonra, ikinci maddesinde, bu cumhuriyetin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve toplumsal bir hukuk devleti olduğunu bildirir. Aynı maddede devletin bir de ‘başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayandığı’ ifade edilir. 1961 Anayasası yapılırken, uzun tartışmaların ardından, 1924 Anayasası'ndaki “Milliyetçilik İlkesi” “milli devlet” ilkesine çevrilmiştir.

1982 Anayasasında 2. madde şu şekildedir:

“ – Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir²⁷⁵.”

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nda yer alan Atatürk milliyetçiliği'ni şöyle tarif etmektedir: “Gelişme ve ilerleme yolunda, uluslararası işlem ve ilişkilerde çağdaş uluslara uygun ve onlarla uyum içinde yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel yeteneklerini ve bağımsızlık kimliğini koruma olarak tanımlanan Türk milliyetçiliği'nin Türk olmak mutluluğunu duyan herkesi kapsayan biçiminin adıdır²⁷⁶.” 1982

²⁷³ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul, 1999, s.80; Cemil Koçak, “*Siyasal Tarih (1923- 1950)*”, *Türkiye Tarihi 4*, İstanbul, 2002, s.154.

²⁷⁴ *TBMM Zabut Ceridesi*, Devre: V, C.XVI, 06.02.1937, s.81.

²⁷⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm>.

²⁷⁶ Emre Öktem, “*Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Cumhuriyetin Niteliklerinden Milliyetçilik*”, *Türkiye Günlüğü; Milliyetçilik*, Sayı:50, (1998), Ankara, s.220–242.

Anayasası'nın ikinci maddesine göre, "Türkiye Cumhuriyeti Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı bir Devlet"tir. O hâlde Türkiye Cumhuriyeti idaresi de Atatürk milliyetçiliğine bağlı olmalıdır.

3.1 ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ'NİN İÇİNDE DOĞDUĞU ORTAM

3.1.1. Uluslararası Ortam:

Atatürk milliyetçiliği, kendiliğinden hiçbir etki olmaksızın ortaya çıkan bir düşünce akımı değildir. Her fikir kendisinden sonraki düşünceleri etkilediği gibi kendinden evvelki düşüncelerden de etkilenmiştir. Atatürk, okul yıllarında Fransız İnkılâbı hakkında bilgiler edinmeye başlamış ve Fransızca öğrenmesi sayesinde de bu inkılâbın düşünce akımlarını öğrenmiştir²⁷⁷. Millî mücadele ile başlayan tarihi dönemeç, Mustafa Kemal Atatürk'ü dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin yerine, millî değerlere ve modern ilkelere dayanan yeni bir millî devletin kurulması gerektiğini düşünmeye sevk etmiştir²⁷⁸.

Atatürk milliyetçiliği, tetkik edildiği zaman ilk ve çok bariz özellik olarak dikkat çeken nokta, bu mütalaa ve hareket şeklinin, o zaman Avrupa'sının düşünüş ve hareket biçimine uyacak vasıfta oluşudur. Doğrusu Atatürk milliyetçiliği, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortamının bir sonucudur. Atatürk milliyetçiliği, emperyalizmin en şiddetli bir döneminde ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da bir grup ülke de gelişmiş bir ekonomiye sahip olmak için emperyalist yayılmaya giriştiler. Dünya toprakları o zamana kadar aslında paylaşılmış olduğundan, bir süre sonra birbiri ile başlayan mücadele Birinci Dünya Savaşı'na giden yolu açtı. Bu savaşta iki grup arasında çatışmalar vardı üstelik bu grupların kendi içlerinde de çatışmalar görülmekteydi.

²⁷⁷ Güneş, *a.g.e.*, s.117.

²⁷⁸ Turan, *a.g.e.*, 1999, s.3; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.45.

Atatürk hareketi, bu ortamdan savaş sonrasında çok faydalandı. Toprak paylaşma savaşına giren bu devletlerin entrikalarından Atatürk, Türk milleti adına kazançlı çıkmayı başarmıştır²⁷⁹.

Atatürk, savaş sırasında uygun ortamdan her zaman yararlanmıştır. Bir yanda Sovyet Rusya, diğer yanda Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yardım etmesinden rahatsızlık duyan İngiltere. Atatürk; "İngiltere ve müttefiklerinin bir millet sıfatıyla yaşayabilmek için lazım olan şart ve hududu bize verdikleri takdirde milliyetperverlerin harici bir kuvvete istinad etmeyeceklerini anlarlar, zannediyorduk. İşte ondan dolayı biz bu vaziyeti muhafaza ettik. Aksi takdirde Bolşeviklerden yardım almak bizim için çok kolaydı²⁸⁰." diyerek, ayrıca diğer yerlerdeki Müslümanların bizim davamıza yardımcı olacaklarını belirterek İngiltere ve Amerika'yı sert bir şekilde uyarmıştır²⁸¹.

Milli Mücadele süresince Türk İstiklal Savaşı'ndan kendi ideolojik menfaatleri bakımından yakından ilgilenen Sovyet Rusya'nın milletlerin milli uyanış ve milli bağımsızlık mücadelelerini nasıl kötüye kullandığına değinen Atatürk, "uyanık Doğu milletlerinin zihniyetlerini mükemmelen istismar eden, onların milli ihtiraslarını okşayan ve kinlerini tahrik etmesini bilen Bolşevikler yalnız Avrupa'yı değil Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır" dedikten sonra milliyet bağının milletlerin hayatlarını devam ettirmekteki önemini vurgular²⁸².

Atatürk, Amasya'da 24–25 Ekim 1919 tarihinde Tasvir-i Efkâr muhabiri Ruşen Eşref'e ile yaptığı mülakatta emperyalist devletlerin Türk insanın yaşama hakkını elinden alamayacaklarını ve savaş devam ederse ne olacağını şu sözleri belirtmiştir:

"Dünya milletimizin hayatına ya hürmet edip onun vahdet ve istiklalini tasdik

²⁷⁹ Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği Resmi İdeoloji Dışı bir İnceleme*, Ankara, 1990, s.30–31.

²⁸⁰ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.III, s.20.

²⁸¹ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.III, s.21.

²⁸² Keskin, *a.g.e.*, s.101.

edecektir, ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra bir milletin na'şî üstünde merdud hırs-ı istilasını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır²⁸³.”

Atatürk milliyetçiliği'nin içinde doğduğu uluslararası ortam ile ilişkisi konusunda incelenmesi gereken diğer bir nokta, bu hareketin Avrupa'da çokuluslu imparatorlukların yıkılması ve millî devletlerin ortaya çıkması sürecine rastlamasıdır. Atatürk hareketi çağına çok uyan bir olaydır. Gerçi ulusal devlet anlayışı yeni bir şey değildir. İlk olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısında baş göstermiştir ama evrensel bir model olarak ortaya çıkması için, Birinci Dünya Savaşı sonunda çokuluslu imparatorlukların dağılmasını beklemek gerekmiştir. Savaş sonu yıkılan üç imparatorluk vardı. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'dır. Türk Devrimi, o dönemin uluslaşma eğilimine tam uyan bir olaydır²⁸⁴.

Batı'nın yayılcı devletleri, yenilginin tadını ilk defa Atatürk önderliğinde Türk milletinden tatmışlardır. Dünyayı paylaşmakta anlaşılamayan emperyalist devletler, I. Dünya Savaşını çıkarmışlar ve yenilen devletleri kendi iradelerine kayıtsız şartsız uymaya zorlamışlardır. Almanya ve Bulgaristan yenilen taraf olduğu için boyun eğmişler ve anlaşmaları imzalamışlardır. Osmanlı Devleti de yazgısına razı olmuş ve Mondros Mütarekesi ve ardından Sevr Antlaşmasının imzalamıştır. Türk milleti bu onursuz barışı kabul etmeyerek Atatürk'ün önderliğinde silaha sarılmıştır. Türk Kurtuluş Savaşı, Batı emperyalizmine karşı açılmış ilk harekettir²⁸⁵.

3.1.2. Fikir Ortamı:

Uluslararası ortam bakımından Atatürk milliyetçiliği, nasıl devrin genel eğilimlerine ve ana çizgilerine oturan bir özellik gösterdiyse, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki düşün ortamı bakımından gelen süreci bozmadı ve o sürecin

²⁸³ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.III, s.15.

²⁸⁴ Oran, *a.g.e.*, s.33.

²⁸⁵ Bozdağ, *a.g.e.*, s.12; Lewis, *a.g.e.*, s.247.

rasyonalist bir varış noktası oldu. Atatürk hareketi, 1919 yılının bir Mayıs günü topraktan kendi kendine fıskırmış bir bitki değildi, fikir açısından kendisinden önceki akımlardan etkilenmiştir. Atatürk milliyetçiliği, “imparatorluğu nasıl kurtaralım?” sorusuna getirilen yanıtların sonuncusu ve tek başarılısı oldu. Bu başarı, imparatorluk dışı farklı bir sonuç getirmiş olsa da, kendisinden önce diğer yanıtların yarattığı birikimden önemli katkılar alan bir başarı oldu²⁸⁶.

Bu fikir ortamını hazırlayıcılarının ilki, bugün anladığımız anlamda milliyetçilikle alakası olmayan bir akımdır: Yeni Osmanlılar. 1865’e doğru şekillenen Yeni Osmanlılar hareketi, esas itibarıyla Tanzimat’ın Reşid Paşa’dan sonraki uygulayıcıları Âli ve Fuad Paşalara karşı bir baş kaldırma olarak belirmiştir. Yeni Osmanlılar özgürlüğü, Abdülaziz’i bir darbe ile devirip Murat’tan sonra tahta geçirdikleri Abdülhamit’e kabul ettirdikleri Kanun-i Esasi ile gerçekleştirdiler. Ancak devletin çöküşünü durduramadılar. Yeni Osmanlılar, Atatürk düşüncesini hazırlayan sürece etkileri bakımından önemlidir. Vatan kavramı onların zamanında ön plana çıkmıştır.

Yeni Osmanlılardan farklı olarak bürokrasinin daha alt tabakalarından, daha alt sınıflardan gelen, batı eğitiminden daha çok etkilenmiş ve rasyonalist fikirlere daha eğilimli olan Jön Türkler, diğerleri gibi devletin yıkılmasını önlemek için harekete geçtiler. Jön Türkler’in²⁸⁷ uyguladıkları reçete bir tane değildi. Bunlar oldukça karmaşıktı ve birbirinin içine girmişti. Yeni Osmanlılardan alınmış bir Osmanlılık²⁸⁸ ve yine Yeni Osmanlılarda görülen İslamcılık. İslamcılık, Bu iki yolun

²⁸⁶ Oran, *a.g.e.*, s.38; Ayrıca Bkz.: Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 1994, s.139; Turan, *a.g.e.*, 1999, s.7-8.

²⁸⁷ Jön Türkler ve İttihat ve Terakki üzerine yapılan çalışmaların birçoğunda, söz konusu örgütlerin şartların zorlamasıyla Osmanlıcı, İslamcı görüntüye, fakat gerçekte Türkçü Milliyetçi ideolojiye sahip oldukları belirtilir. Bkz.: Bayraktutan, *a.g.e.*, s.47.

²⁸⁸ Osmanlılık modelinde bireyler, kendi milletlerine bağlılık duymakta, onun aracılığıyla imparatorluğa dolaylı bir biçimde bağlanmaktadır. İmparatorluk meşrutiyetle yönetileceği için milletler devlete bağlı kalacaklardır. Uygulamada model yürümemiştir, çünkü milletler, meşrutî yönetimle bağlanacakları bir imparatorluk değil, bireylerini kendilerine ve yalnız kendilerine bağlayacakları (ve kendilerinin de hiçbir yere bağlanmayacağı) bir ulusal devlet modeli peşindedirler. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Şükrü Hanioglu, “*Osmanlılık*” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İstanbul, 1985, s.1389.

yanı sıra, Jön Türk akımına ve İttihat ve Terakki Cemiyetine esas rengini veren Türkçülük akımı olmuştur²⁸⁹.

Jön Türkler Osmanlı Devleti'nde batılılaşmanın eseridir. Batı teknolojisinin ve teşkilatlanma şeklinin benimsenmesiyle devlet merkezileşmeye başlamış, bu arada batı eğitimi almaya başlayan kadrolar bu merkezileşmenin gerektirdiği bürokrat kadrolarını oluşturmuşlardır. Bu yüzden, İttihat ve Terakkicilerin batı eğitimi almış olmanın verdiği bir batıcılığı gütmeleri olağandır. Türkçülük ise, zaten Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerinden olağanüstü etkilenmiş bu insanların gözünde Hıristiyanlar'ın ve Araplar'ın ayrılmasından sonra kalan tek seçenektir²⁹⁰.

Bir kültürel akım olarak Türkçülük, değil İttihat ve Terakki daha Jön Türkler ortada yokken 1860'larda belirmeye başlamıştı. Ahmet Vefik, Süleyman, Mustafa Celaleddin Paşalar Türklerin dili ve kökeni konusunda özgünlük savları ileri sürdüler. Mehmet Emin Yurdakul bu dönem Türkçülüğünün ilginç niteliğini, ulus, milliyet, din ve ırk öğelerini özdeş tuttuğu "Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur" türünden sözlerle ortaya koymuştu²⁹¹.

Türkçülüğün Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkmasından evvel Avrupa'da özellikle Fransa'da "Turquerie" denilen Türk hayranlığı oluştu. Türk dili ve sanatına ilgi arttı. Türkiye'de yapılan dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demir ve marangozluk isleri Avrupa konaklarının salonlarını süsler oldu. Avrupa'da Türkoloji gelişmeye başladı. Türklerin eski bir ulus olduğu, büyük devletler ve medeniyetle kurmuş oldukları ortaya kondu²⁹². Avrupa'da oluşan ikinci harekete de Türkoloji adı verilir. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka, Fransa, İngiltere birçok bilim adamları eski Türklere dair tarihi ve arkeolojik araştırmalar yapmaya başladılar.

²⁸⁹ Oran, *a.g.e.*, s.41-42.

²⁹⁰ Oran, *a.g.e.*, s.43.

²⁹¹ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.79; Oran, *a.g.e.*, s.43; Ögün, *a.g.e.*, s.114.

²⁹² Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.5.

Türklerin çok eski bir millet olduğu ve geniş bir sahaya yayıldıkları ve birçok devlet ve yüksek medeniyetler kurduklarını kanıtladılar.

Avrupa'daki bu gelişmeler Osmanlılar'dan önce Rusya'daki Türkler arasında yankılarını buldu. Mirza Feth Ali Ahundof ve İsmail Gasprinski bütün Türkler'in aynı dil aracılığıyla birleşmeleri olanağından söz etmeye başladılar²⁹³. Halkçılık esasına dayalı, kültürel bir hareket olarak gelişen Türkçülük, Rusya'dan kaçıp Osmanlı İmparatorluğu'na gelen aydınların etkisi ile siyasi bir vafsa bürünmüş ve Pan-Türkist ideoloji biçimine dönüşmüştür²⁹⁴.

İttihat ve Terakki'nin artık devlete hâkim olduktan sonra uygulamaya koyduğu politikasının iki kilit kavramı vardı: Türkçülük ve Batıcılık. İşte Jön Türkler özellikle savaş yıllarında bu iki politikayı istedikleri biçimde uygulamak olanağını buldular²⁹⁵. İdeolojinin kültürel temellerini oluşturabilmek ve halk kitlelerinin bu ideolojinin yanında yer almasını sağlayabilmek için, dernekler kurulmuş, dergi ve gazeteler çıkarılmıştır. Ziya Gökalp'in çalışmaları ile Türkçülüğün kuramsal temelleri belirlenmiş, Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin resmi ideolojisi olmuştur²⁹⁶.

Durkheim'in toplum ve millet kavramına ilişkin düşüncelerini Osmanlı toplumuna uyarlamaya çalışarak, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu Milli Devlet'te gören Ziya Gökalp'in bu dönemdeki milliyetçiliği, sınırları belirsiz yurt ve soyut bir millet anlayışına dayanmaktadır²⁹⁷.

I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti açısından olumsuz geçmesi Pan-Türkist düşüncenin çekiciliğini kaybetmesine neden olmuştur. Halide Edip 30 Haziran 1917'de Vakıf gazetesinde Asya ve Kafkaslar'daki Türklere önderlik etmektense bu

²⁹³ Oran, *a.g.e.*, s.44.

²⁹⁴ Güneş, *a.g.e.*, s.115; Öğün, *a.g.e.*, s.118.

²⁹⁵ Oran, *a.g.e.*, s.58.

²⁹⁶ Güneş, *a.g.e.*, s.115.

²⁹⁷ Güneş, *a.g.e.*, s.116.

memleketin sorunlarıyla ilgilenilmesini istemesi, Gökalp'in Türkçülük yerine Türkiyeciliği savunmaya başlaması, Osmanlı İmparatorluğunda yeni bir devrin başlangıcını oluşturmuştur²⁹⁸. Aynı zamanda, Mustafa Kemal Paşa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece hızlı ve radikal bir dönüşüm içinde bulunduğu on yılda etkin bir rol oynadığını da unutmamalıdır²⁹⁹.

3.1.3. Eylem Ortamı:

Mustafa Kemal Atatürk, milliyetçilik akımının bütün imparatorlukları, bu arada Osmanlı Devleti'ni de derinden etkilediği, devletin temellerini çatırdattığı bir dönemde dünyaya gelmiş, gelişen olayları bizzat yaşayarak ve müşahade ederek, çok kuvvetli ve sağlam düşüncelerin sahibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini devam ettirmesi için düşünülen İslamcılık, Osmanlıcılık, Pan-Türkizm gibi çözüm yollarından hiç birine iltifat etmemiş, Osmanlı yöneticilerinin Türk milliyetçiliği'ne karşı olumsuz tavırlarını hiç tasvip etmemiştir. O'na göre Türk milliyetçiliği kuvvetlenmelidir ki, selametimiz mümkün olabilsin³⁰⁰.

Türk milleti'nin başına gelenler, milliyetçilik hissini bir türlü eylem hareketi olamayışındandır. Mustafa Kemal, bu konuda şunları söylemektedir:

“Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tembellik göstermiş bir milletiz. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, millet ülküsünü inhilale çalışmakta olan nazariyelerin dünya üzerinde tatbik kabiliyetleri kalmamıştır. Bizim milletimiz, milliyetinden gaflet edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı Devleti dahilindeki çeşitli kavimler hep millî akidelere sarılarak, milliyet ülküsünün kuvveti ile hep kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini

²⁹⁸ Güneş, *a.g.e.*, s.116.

²⁹⁹ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizm'e*, İstanbul, 1996, s.178–198.

³⁰⁰ Keskin, *a.g.e.*, s.102.

istiyorsak evvela bizim kendi benliğimize ve milliyetimizi bu hürmeti, hissen, fikren, fiilen bütün hareketlerimizle gösterelim; bilelim millî benliğini bulamayan milletler, başka milletlerin avıdır³⁰¹.”

Anadolu'nun haksız işgal edilişi, istiklal ve hürriyetten yoksun bir milleti kaderi ile baş başa bırakmış, millet olarak varlığını korumaya yönelmiştir. Türk milleti bu buhranlı devrede, kendini savunma ihtiyacının da sonucu olarak bir tek amaca yönelmiş ve tam bir dayanışma duygusu ile hareket etmek zorunda kalmıştır³⁰². İşte Atatürk milliyetçiliği fikir ve eylem ortamı olarak işte böyle bir ortamda doğmuştur.

Türk milletinin yeni bir devlet kurma gücü Türk tarihinden çıkarılan bir sonuç olarak görülür. Tarih boyunca nerede bir Türk Devleti ömrünü tamamlamış ise, bunun yıkıntıları üzerinde yeni devletler meydana getirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile yeni böyle tarihi an yaşanıyordu. İçinde bulunan şartlar ne kadar ağır olursa olsun, yeni bir devlet kurmak gücü Türk milletinde şimdi de mevcuttu ve bunu gerçekleştirmenin tam zamanı idi³⁰³.

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası İtilaf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesi konusunda aralarında gizli anlaşmalar yapmışlardır. Rusya savaşın başından beri İstanbul ve Boğazları elde etme arzusundaydı. Sykes-Picot Andlaşması diye anılan bu taksim anlaşması 26 Nisan 1916–9 Mayıs 1916 da teati edilen vesikalarla imzalanmıştır. İtalya İle 26 Nisan 1915 de İtalya ile İngiltere-Fransa arasında anlaşma imzalanır. Daha sonra yine bu üçlü itilaf arasında 19 Nisan 1917 de Saint Jean de Maurienne anlaşması imzalanır. Bu anlaşmalar ile İtalya'ya Osmanlı topraklarından nereleri verileceği kararlaştırılır³⁰⁴. Yapılan tüm gizli ve açık

³⁰¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.147.

³⁰² Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.63.

³⁰³ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.26; Bozdağ, *a.g.e.*, s.112.

³⁰⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.50-51; Bu andlaşmalar için ayrıca Bkz.: Osman Olcay, *Sevres Andlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)* Ankara, 1981; Fevzi Demir, *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Mersin, 2002, s.72; Âfetinan, *a.g.e.*, 1977, s.16.

anlaşmalarda Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı hangi ülkenin nereyi işgal edeceği belirlenir.

Millî Mücadele'nin sembolü olarak Atatürk'te millî bağımsızlık ve özgürlük fikri vardır. Aslında bu bağımsızlık ve özgürlük fikrinde yeni bir devlet kurma fikri de mevcuttur³⁰⁵. İstiklal ve hürriyet mücadelesi şeklinde görülen yeni devlet kurma fikri, Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesi, iktidar ve gücünü kaybetmesi, ata yurdunun işgal edilmesi ile belirtilmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu ile 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi imzalanır. Atatürk, mütarekeyi o zaman şu sözleri ile ifade eder:

“Osmanlı Hükümeti bu mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeğe muvafakat etmiştir. Yalnız muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilası için onlara yardımı da vaad eylemiştir. Bu mütareke olduğu gibi tatbik edildiği takdirde, memleketin baştan nihayete kadar işgal ve istilaya maruz kalacağı şüphesizdir³⁰⁶.”

Millî Mücadele'nin Atatürk tarafından dile gelen hikâyesinin ilk cümlesi, “1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım” ile başlar. Diğer bir deyişle, 19 Mayıs 1919 Millî Mücadelenin fiilen başladığı tarihtir. 19 Mayıs bir başlangıçtır, fikir ve karar sahibi Atatürk'ün hedefine varan yolda ilk adımdır. Şevket Süreyya Aydemir'e göre; “Mustafa Kemal'in yeni hayatı, yeni âlemi, onun, 1919 Mayısının 19'uncu günü Samsun kıyısında Anadolu karasına ayak basmasıyla başlar, yani onun zuhurunun, hem kendi kaderine, hem milletimizin tarihine, hem çağımızın akışına, çeşitli yönlerden yön ve şekil veren safhası o gün, orada ve Mustafa Kemal'in Samsun kıyısına ayak basmasıyla başlamıştır³⁰⁷.”

³⁰⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.64.

³⁰⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.56.

³⁰⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam: Mustafa Kemal (1881-1919)*, C.I, İstanbul, 1981, s.411.

Atatürk milliyetçiliği fikir evresini tamamlamıştır. Artık yeni bir yöne çevrilmiş, fikir aksiyonla güç ve kuvvet kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsuna varır varmaz 22 Mayıs 1919 tarihinde bir rapor hazırlar. Rapor özetle şu fikirleri kapsamaktadır:

a- Samsun Bölgesi Rumları siyasi emellerinden vazgeçerlerse asayiş kendiliğinden düzelir.

b- Türklüğün yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.

c- Yunanlıların İzmir’de hakları yoktur. İşgal geçicidir³⁰⁸.

d- Millet, milli hakimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır³⁰⁹.

Samsundan ayrılan Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919 da Havza’ya varır. Mustafa Kemal Paşa Havza’dan verdiği emirlerle Anadolu’nun her yerinde mitingler tertip edilmesini sağlar. 28–29 Mayıs 1919 günü Havza’dan şu tamimi gönderir:

“İzmir’e ve daha sonra ne yazık ki Manisa’ya ve Aydın’a düşmanın girişi, gelecek tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için ulusal tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekir. Ulusal yaşayışı ve bağımsızlığı bozan düşmanın yurda girişi ve yurt parçasını koparıp alması gibi olaylar, bütün ulusa kan ağlatmaktadır. Üzüntüler dindirilemiyor. Ulusun katlanamayacağı ve dayanamayacağı bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar uluslarla, büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre, pazartesi başlayıp Çarşamba gününe dek gerekli işlemin arkası alınarak yapılacak büyük ve coşkun toplantılarla ulusal gösterilerde bulunulması ve bunun köylere varıncaya dek her yerde yapılması ve bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Babıaliye etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara etki yapmakla birlikte, ulusal gösterilerde düzenin son

³⁰⁸ “15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ve ardından yaşananlar, Türk insanını çığırından çıkaran işte bu İzmir’in işgalidir.” Bkz.: Halide Edib, *Türk’ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1994, s.27.

³⁰⁹ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.83.

derece korunması ve Hıristiyan halka karşı bir saldırıya ve düşmanlık gösterisine benzer davranışlardan sakınılması gereklidir³¹⁰.”

Havza Tamimleri ile Mustafa Kemal Paşa, düşmana karşı halkın kaynaşmasını, uyanmasını ve milli birlik halini alarak bir hedefe yönelmesini istiyordu. Havzadan hareket eden Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya geçer. Amasya, bağımsızlık mücadelesinde ilk önemli adımın atılmasına imkân vermiş ve 21-22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesini yayınlanmıştır. Genelgenin kapsamı şöyledir³¹¹:

- a- Yurdun bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir.
- b- İstanbul'daki hükümet üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir.
- c- Milletin istiklalini yine milletin azim ve idaresi kurtaracaktır.

Tamim'de “Yurdun bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir” denilmektedir. Diğer önemli bir hüküm “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” parolasıdır.

Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919 da ilk toplantısını yaptı. Kongre oy birliği ile Mustafa Kemal Paşa'yı başkanlığa seçti. Kongre 7 Ağustos 1919'da sona erdi, kararları şunlardır³¹²:

- a- Milli hudutlar içindeki vatan bir bütündür. Ayrılık kabul edilemez.
- b- Yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılışı halinde millet hep birlikte savunma yapacak ve direnecektir.
- c- Vatanın istiklalini korumaya merkezi hükümet muktedir olmadığı takdirde, maksadı temin için bir geçici hükümet kurulacaktır.
- d- Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.
- e- Hıristiyan ahaliye siyasi hâkimiyet ve toplumsal dengeyi bozan imtiyazlar

³¹⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.84.

³¹¹ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.87; Güneş, *a.g.e.*, s.118.

³¹² Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.I, s.1-5.

verilemez.

- f- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- g- Mebuslar Meclisinin derhal toplanmasına ve hükümet işlerinin milletin murakabesine konulmasının temine çalışacaktır³¹³.

Temel fikir, kayıtsız şartsız istiklal ve kayıtsız şartsız milli hâkimiyettir. Kongrede vatanın bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı ilan edilerek, emperyalist ülkelere Türk yurdunun işgal edilemeyeceği anlatılmak istenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 2 Eylül 1919'da Sivas'a geçer. Burada halkın ona göstermiş olduğu ilgi, milli mücadelenin halka dayandığını göstermesi bakımından önemlidir. 4 Eylül 1919 günü Kongre açılır. Mustafa Kemal Paşa kongreyi açış konuşmasında, vatanın ve milletin içinde bulunduğu durumu ve bu durum karşısında ne yapılması gerektiğini açıklar³¹⁴.

Sivas Kongresinde, Erzurum Kongresinde alınan kararlar aynen kabul edildi. Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" adı ile tek bir cemiyet haline getirildi. Kongrece seçilen Heyeti Temsiliye, vatanın umumiyesini temsil etmek üzere genişletildi. Misakı Millinin esasları kabul edildi³¹⁵.

Sivas Kongresi etkilerini içte ve dışta göstermiştir. Kongrenin bitiminden bir hafta sonra Sivas'a gelen Amerikan Generali J.G. Harbord'la yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk Devleti kurmak arzusu ve amacını şu sözleri ile açıkça belirlemiştir:

"Her şeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak, özgür ve uygar bir Türk Devleti

³¹³ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.I, s.5; Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.98.

³¹⁴ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.I, s.6.

³¹⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.101-102.

kurmak, insan gibi yaşayabilmek için yapacağım bunu³¹⁶.”

Milli Mücadele hareketi Sivas Kongresinden sonra daha da güç kazanmıştır. İngiliz Amirali de Robeck'in 17 Eylül 1919 da Lord Curzon'a gönderdiği raporda, “artık milliyetçiler İstanbul'un emrini dinlememektedir”, “Türk milliyetçileri Türkiye'nin Türklere kalmasını istiyorlar. Yabancı himayesini reddediyorlar” sözleriyle, kongrenin yankılarını görebiliriz³¹⁷.

Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919'da Ankara gelişi ile artık bu şehir Milli Mücadele davasının ve millet egemenliğinin merkezi olur. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsileyesi adına Ankara'da “Hakimiyet-i Milliye” gazetesi kurulur ve Ocak 1920'den itibaren yayınlanmaya başlar³¹⁸.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920'de ilk toplantısında, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin aldığı kararlara uygun olarak Misakı Milliye bir beyanname halinde ilan ve kabul eylemiştir. Misakı Milli Beyannamesi ile milli ve bölünmez bir Türk Devleti'nin sınırları çizilmiştir. Türkler tam bağımsızlık şuuruna erişmişlerdir³¹⁹.

23 Nisan 1920'de Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile Türk milletinin tarihinde yeni sayfa açılmıştır. Bu devlet, İstanbul'a başkaldıran ve işgal kuvvetlerine karşı koyan millet iradesinin bir sonucudur. Meclisin açılması aksiyon evresi açısından oldukça önemlidir. Bu meclis İstiklal mücadelesini sevk ve idare eden bir meclistir.

Meclisin açılmasından sonraki günlerde Atatürk'ün teklifi ile Meclis aşağıdaki

---

³¹⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.101-104.

³¹⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.104.

³¹⁸ Giritli, *a.g.e.*, s.541; Lewis, *a.g.e.*, s.251.

³¹⁹ Giritli, *a.g.e.*, s.543.

esasları kabul etmiştir:

- 1- T.B.M.M'nin üstünde bir güç yoktur.
- 2- T.B.M.M yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır³²⁰.

T.B.M.M'de 29 Nisan 1920'de Hiyaneti Vataniye Kanunu çıkarılmıştır. T.B.M.M bu kanun ile karşı gelmeyi de cezalandırmıştır.

I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Türk toplumu ihaneti hep yaşamıştır. Avrupalılar kendi amaçları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Ermeniler, Yezidiler, Süryaniler, Asurîler ve bazı aşiretleri milli heveslerle umutlandırıp Türklere karşı harekete geçirmişlerdir. Bir zamanlar tebaa sayılan Yunanlıların Anadolu'yu işgal girişimi, Padişah'ın İtilaf Devletleri ile yaptığı anlaşma, Türkleri yapayalnız bırakmıştır. Günümüzde dahi siyasi anlamda Türk toplumunda komşularına karşı duyulan güvensizliğin temelleri o dönemde atılmıştır. İşte bu ihanetler Türklerin ulus kimliğini üst düzeyde pekiştirmiştir diyebiliriz. Türk milleti yeni yaşam hedefini Milli Mücadele'de başlayan bu milliyetçi kimlik üzerine inşa etmişti. Yeni Türk Devleti'nin milliyetçi bir tutum ile ortaya çıkması Türk milletinin istiklalini hedef alan emperyalist devletlerin siyasi emellerinden ileri gelmektedir³²¹.

“Tarih boyunca fedakârlık ve kahramanlıklarıyla şöhretini tanıtmış olan Türk askeri kendi köy ve kasabasını ve her şeyinden aziz çoluk çocuğunu Allah'ına emanet edip hudut boylarında ve hatta ecnebi ülkelerde bile boğazı tokluğuna namus ve şerefiyle dövüşerek, memleketlerini muhafaza ve müdafaaya uğraştığı bir takım milliyeti karışık unsurlar uğruna temiz kanını dökerken onlar Birinci Dünya Savaşının son günlerinde ellerine geçen fırsatı ganimet bilerek düşmanlarımızla birleşmek suretiyle Osmanlı ordusunu arkadan hançerlemek gibi ve bilhassa 7. Yıldırım Ordusu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın ordusuyla birlikte Suriye'den çekilip Halep'e gelmesi sırasında

³²⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.114.

³²¹ Aygün Atar, *Ulus Devlete Geçiş Süreci ve Türkiye Cumhuriyetinin Üniter Yapısı*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XX, (2004), Sayı:60, Ankara, s.655.

etrafını sararak gösterdikleri alçakça ve başka sahalarda irtikâp etmekten çekinmedikleri nankörce hareketlerini daha fazla açıklamaya hacet var mıdır³²²?”

I. İnönü Savaşı, II. İnönü Savaşı, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin ardından 24 Temmuz 1923'de Lozan Anlaşması imzalanır. Lozan'ın Türkiye için önemi, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin içine aldığı bütün topraklarda tam bağımsız olarak Türk egemenliğini yeniden kurmasıdır. Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın yenik devletleri arasında, ayağa kalkmayı başaran ve işgalci devletler tarafından kendisine zorla kabul ettirilmek istenen Sevr Anlaşması'nı reddederek, yeniden savaşarak kendi istediği gibi barış anlaşması imzalayan tek devlettir³²³.

Atatürk, milliyetçilik fikrini Milli Mücadele'de şaha kaldırarak, Milli Egemenliği canlandırmıştır. Tüm imkânsızlıklara rağmen kazanılan zaferler, millet olarak var olma ve yaşama duygusundan kaynaklanmaktadır. Milli Mücadele ve Cumhuriyetin kuruluş yılları, milliyetçilik inancının somut bir vatan anlayışı ile bütünleştiği dönemdir. Türk milliyetçiliği vatan kavramıyla birleşince açıklık ve güç kazandı. Diğer önemli bir adım, egemenliğin bir şahsa bir hükümdara değil, millete ait olduğu gerçeğinin açıkça ilan edilmesidir³²⁴. Bugün Anayasamızda da yer alan ve Atatürk tarafından belirlenen milliyetçilik kavramı ise temel bir ilke olarak, Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'yla başlayan süreçte, hâkimiyeti kendi iradesine aldığı dönem boyunca gerçek anlamını kazanmıştır. Atatürk bu ilkeye akılcı, gerçekçi, barışçı ve cumhuriyetçi bir özellik kazandırdıktan sonra Türk milliyetçiliğinin gerçek kapsamını ve sınırlarını çizmiştir.

³²² Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Ankara, 1995, s.134–135.

³²³ Lewis, *a.g.e.*, s.254.

³²⁴ Atar, *a.g.m.*, s.656.

3.2. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ İLE I. VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TÜRKÇÜLÜĞÜ'NÜN FARKLARI

Osmanlı Devletinin, imparatorluk yapısı Türkçülüğün ortaya çıkmasına imkân vermemiştir. İlk defa Tanzimat'ta beliren Türkçülük siyasi bir akım değil daha adı konulmamış bir duygu halindedir. II. Meşrutiyet ile Türkçülük bir akım haline gelmiştir. Modern anlamıyla Türk milliyetçiliği, Türk İnkılâbının eseridir.

Atatürk milliyetçiliği ile I. ve II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülüğü çeşitli noktalarda farklılıklar gösterir³²⁵. Bunlar:

a) Atatürk milliyetçiliği Meşrutiyet dönemleri Türkçülüğünden farklı olarak, laiktir. Din devlet ve millet anlayışından ayrılmıştır.

b) I. ve II. Meşrutiyet döneminin Türkçülüğü hem İslamietçi hem de Turancı idi. Meşrutiyet Dönemi Türkçülüğü, Atatürk milliyetçiliği'nin tersine, sınırlar ötesi bir ırkçılık, yani yayılmacı görünümündedir, ayrıca Alman emperyalizminin elinde kukla olduğu için de, ayırıcı özelliği emperyalizme karşı çıkmak olan Atatürk milliyetçiliği'ne ters düşmektedir³²⁶. Panturanizm ve Panislamizm bütün Müslümanları bir araya getirmeyi gaye ediniyordu. Bu iki hareketin gerçekleşmesi imkânsız olduğu gibi dış tehlikeleri devletin üzerine çekmekte idi. Osmanlı Devletinin çöküş anında içine düştüğü kötü durumdan çıkmak için kullandığı Panturanizm ve Panislamizm çare olmamıştır. Oysa Atatürk milliyetçiliği, milli sınırları hedef tutmuştur. Emperyalist değil, gerçekçidir.

c) I.ve II. Meşrutiyet dönemi Türkçülüğü büyük imparatorluk düşünerek, yine bir hükümdar ve halife sıfatını taşıyan Padişahı baş olarak kabul ediyordu. II. Meşrutiyet

³²⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.302-303; Giritli, *a.g.e.*, s.33.

³²⁶ Oran, *a.g.e.*, s.52.

Dönemi Türkçülüğü, bireylerin bağımlılığının yöneleceği odak noktasını gökten yere indirmiştir ama onu yanlış yere koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu olarak saptamıştır. Bireylerin bu odağa bağlılığını sağlamak için de durmadan çırpınıp formüller denemiştir³²⁷. Hâlbuki Atatürk milliyetçiliği, Cumhuriyetçidir. Esas prensip kayıtsız şartsız halk egemenliği, egemenliğin millete ait olmasıdır.

d) I.ve II. Meşrutiyet Türkçülüğü, Batılılaşmayı ya hiç kabul etmiyor ya da şeklen kabul eder. Oysa Atatürk milliyetçiliği, Batılılaşmayı toplumun ilerlemesi için esas şart olarak kabul eder.

e) Gerek I. Meşrutiyet gerekse II. Meşrutiyet Türkçülüğü gerçekçi ve uygulanabilir olmaktan uzaktır. Atatürk milliyetçiliği hayatın gerçeklerinden doğmuştur. Bağımsızlık davasını harekete geçiren güçtür. Yaşanan olayların içinde yoğrulmuş ve olaylara tatbik edilerek gelişmiştir³²⁸.

Atatürk'ün bize açtığı yol ile Osmanlı Devleti'nin I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemi Türkçülüğü arasında büyük farklar vardır. Ama Atatürkçü milliyetçilik anlayışının oluşmasındaki I. ve II. Meşrutiyet döneminde yaşanan Türkçülüğün önemini görmemezlikten gelemeyiz.

3.3. ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.3.1. Millî Birlik ve Beraberliği Sağlayıcı Bir Anlayışa Sahiptir:

Bir insan topluluğunun millet olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özelliklerin başında “bir arada yaşam isteği” gelir. Bir topluluğun bireyleri “bir arada yaşamak istemezlerse” o zaman millet düzeyine yükselemezler³²⁹. Milli birlik

³²⁷ Oran, *a.g.e.*, s.53.

³²⁸ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.302-303; Giritli, *a.g.e.*, s.33.

³²⁹ Mumcu, *a.g.e.*, 1987, s.373.

ve beraberlik duygusu, millet fertlerinin aralarındaki bütün ayrılıklara rağmen birbirlerine sıkı bir biçimde bağlar. Milleti oluşturan bireylerin doğup, büyüdüğü yerler, eğitimleri, mezhepleri, siyasi düşünceleri ayrı olabilir. Ancak, vatan birdir, millet birdir³³⁰.

Milli birlik ve beraberlik, Türk İnkılâbı'nın milliyetçilikle, milli egemenlikle ve milli bağımsızlıkla bütünleşen bir temel ilkesidir. Milli birlik ve beraberlik sağlanmadan, milliyetçilik, milli egemenlik ve milli bağımsızlık başarıya ulaşamazdı³³¹.

Mustafa Kemal Paşa, daha Millî Mücadele'ye başladığı ilk günlerden itibaren sürekli millî irade, millî hâkimiyet, birlik ve beraberlik konuları üzerinde ısrarla durmuştur³³². Turhan Feyzioğlu'nun da belirttiği gibi, bu durum O'nun başarısını sağlayan sebeplerden biri olmuştur³³³.

Atatürk'ün soruna bakışı ise şöyle özetlenebilir: “Olay, yerel değil, genel, bölgesel değil, ulusaldır. Karşımızdaki bir “cihan-ı husumet”, bir düşmanlık dünyasıdır, emperyalizmdir. Verilecek kavga bir var olmak, ya da yok olmak kavgasıdır. Bu kavga halkın katılmasıyla, halk desteğiyle verilebilir: Ulusal iradeye dayanan ulusal güçlerle. Mücadelenin tek yolu, son ve gerçek çareye, yani millete başvurmaktır. Zira “Millet, ancak devletlerin izmihlal ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği çok mühim ve tehlikeli anları yaşıyordu. Böyle anlarda tali ve mukadderatını kendi eline almakta gaflet gösteren milletlerin akıbetleri meçhul ve felakete bulanmıştır³³⁴.”

Atatürk, tarafından Millî birlik ve Millî irade üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, “Türk milleti'nin maddî ve manevî huzuruna her şeyden fazla önem vermektedir.” Millî varlığın esasını millî şuurda ve millî birlikte gören Türk

³³⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.41.

³³¹ Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.96.

³³² Bekir Tünay, “*Atatürk ve Milli Birlik*” *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara, 1998, s.205.

³³³ Feyzioğlu, *a.g.e.*, 1986, s.73.

³³⁴ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.359; Palaoğlu, *a.g.e.*, s.1156.

Devleti “Millî ideal sonuçlarının halkın güvenle çalışmasında, ilerleme hevesinde, Millî birlik ve Millî irade şeklinde” daha belirgin hale geleceğine inanmaktadır³³⁵.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk milleti'nin kendi varlığını sürdürebilmesi için milliyet bağıyla kenetlenmesi gerektiğini şöyle belirtir: “Milletin varlığını sürdürmek için fertleri arasında düşündüğü ortak bağlar, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, dinî ve mezhebi bağ yerine Türk milliyeti bağıyla fertlerini toplamıştır³³⁶.”

Atatürk'ün milli birlik beraberlik üzerinde çok durmuştur. O'nun bu konudaki düşünceleri şöyledir:

“Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır³³⁷.”

“Millet yekvücut olup hâkimiyet esasını, Türklük duygusunu hedef ittihaz etmiştir³³⁸.”

“Bağımsızlık Savaşı ve Türk Devrimi, her hamlesinde ve her evresinde, milletimizin yüksek siyasî ve uygar karakteriyle memleket işlerindeki bilinçli birliğine dayanarak başarılmıştır³³⁹.”

“Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir³⁴⁰.”

21/22 Haziran 1919'da yayınlanan Amasya Genelgesi'nde; “Yurdun bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir, Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı

³³⁵ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.405.

³³⁶ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.249.

³³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.10.1932.

³³⁸ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.13.

³³⁹ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.1; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.43.

³⁴⁰ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.318.

kurtaracaktır” ilkeleri benimsenmiştir. Böylece Amasya Genelgesi, Anadolu’da kurtuluş hareketlerini tek elden düzenlemek yolunda millî birliğe yol açmış ve millî bir kongrenin toplanmasını öngörmüştür³⁴¹. Amasya Tamimi’nin bir diğer önemi de, Türk milliyetçiliği akımının, inkılâbın temel prensibi olarak değerlendirilmiş olmasıdır³⁴².

Erzurum Kongresi’nde alınan kararlarda da millî birlik ve beraberlik vatanın birliği çerçevesinde vurgulanmıştır: “Millî hudutlar içindeki vatan bir bütündür. Ayrılık kabul etmez³⁴³.”

Mustafa Kemal Atatürk, 1935’te yaptığı bir konuşmada millî birliğin önemini yine şu şekilde vurgulamaktadır: “Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında ulusal birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Ulus varlığını ve yurt erginliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir ulusun yenilmez silahı ve koruma vasıtasıdır. Bu sebeple, Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir³⁴⁴.”

Atatürk, Türk milleti’nin bir bütün olması, hiçbir ayrıcı, bölücü unsura yer verilmemesi gereğini de önemle vurgulamıştır: “Bugün Türk milleti siyasi ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat geçmişin bu keyfî idare devirlerinin sonucu olan bu yanlış adlandırmalar, düşmana alet olmuş birkaç gerici, beyinsizden başka bir etki meydana getirmemiştir. Çünkü bu milletin fertleri de, genel Türk toplumu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka sahip bulunuyorlar³⁴⁵.”

³⁴¹ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.30; Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.294; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.31; *Atatürk’ten Mektuplar...*, s.64.

³⁴² Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.30; Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.294.

³⁴³ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.107.

³⁴⁴ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.205-206.

³⁴⁵ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.34; Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.206.

Türk milleti'nin ahlak yapısı, onun karakterinde önemli bir yer tutar. Türk ahlakı, millî değerlerin ve millî birliğin oluşmasında da etkilidir. Atatürk, Afet İnan'a yazdırdığı Medeni Bilgiler kitabında, "Türk milleti'nin ortak görünen bir hali vardır. Gerçekten dikkat edilirse Türkler'in aşağı yukarı ahlakları hep birbirine benzer. Bu yüksek ahlak hiçbir milletin ahlakına benzemez. Ahlakın bir milletin meydana gelmesinde yeri çok büyüktür önemlidir"³⁴⁶ demektedir.

Milli birlik ve beraberlik, Türk İnkılâbı'nın bir ilkesi olduğu kadar Anayasamızda yer alması bakımından önemli bir hukuk kuralıdır. 1921 ve 1924 Anayasalarında doğrudan doğruya milli birlik ve beraberlik konularıyla ilgili hükümler mevcut değildir. Ancak 5 Şubat 1937 yılında yapılan anayasa değişikliği ile yer alan milliyetçilik ilkesi bir sonuç olarak milli birlik ve beraberliği gerekli kılmaktadır³⁴⁷.

1961 Anayasasında milli birlik ve beraberlik ilkesine yer verilmiştir. Madde şu şekildedir; "Bütün fertlerinin kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler halinde toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak..." denilmekle bu madde de milliyetçiliğin tarifi yapılmakta ve bu tarifte Türk milliyetçiliğinin yapısında milli birlik ve beraberliğin yer aldığı görülmektedir³⁴⁸.

1982 Anayasasında, Başlangıç kısmında, Cumhuriyetin niteliklerinin açıklandığı ikinci maddesinde, devlet bütünlüğünü öngören üçüncü maddesinde ve devletin temel amaç ve görevlerini öngören beşinci maddesinde milli birlik ve beraberliğe doğrudan yer verilmektedir: "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta

³⁴⁶ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.30.

³⁴⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.93; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, C.XVI, 06.02.1937, s.81.

³⁴⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>.

belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir³⁴⁹.”

Atatürk, yeni bir dünya ortaya koyan Millî Mücadele'nin fikri temeline milliyetçiliği, millî egemenliği ve millî bağımsızlığı yerleştirmekle, hem Türk milleti'nin birliğini ve beraberliğini sağlamış hem de Millî Mücadele'yi zafere ulaştırmıştır. Atatürk, bu temel ilkeleri, siyaset biliminin verileri ile değerlendirerek, Türk milleti'nin bağımsız ve özgür yaşama kararını tek hedefte toplamış, böylece millî birlik ve beraberliği temin etmiştir³⁵⁰.

Milli birlik ve beraberliğin olmadığı bir ülkede milliyetçilik, dirlik ve düzen olmaz. Milli bağımsızlığın da ilk koşullarından biri milli birlik ve beraberliktir. Çağdaş medeniyet düzeyine çıkabilmek ve dünya milletleri arasında saygın yerimizi alabilmek için, mutlaka milli birlik ve beraberlik içinde bulunmamız gerekmektedir³⁵¹.

3.3.2. Sınıf Kavgası Fikrini Temelinden Reddeder; Sosyal Dayanışmayı Esas Alır:

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının önemli bir özelliği de sınıf mücadelesi fikrini reddetmesi ve sosyal dayanışmayı esas almasıdır. Atatürk, “Türk toplumunu teşkil eden köylü, çiftçi, esnaf, sanatkâr, sanayici, tüccar, memur gibi her çeşit meslek ve zümrelerin, aynı millî toplumun birer unsuru olarak, sosyal adalete uygun esaslar içinde, ahenkli bir tarzda iş birliği yapmalarını, bunlar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların millet yararını her şeyin üstünde tutarak uzlaştırılmasını ve bağdaştırılmasını” ön gören temel bir anlayışa sahiptir³⁵².

Atatürk, çeşitli konuşmalarında, Türk toplum yapısının sınıf mücadelesine uygun

³⁴⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm>.

³⁵⁰ Eroğlu, *a.g.e.*, 1974, s.295.

³⁵¹ Keskin, *a.g.e.*, s.114.

³⁵² Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.55.

olmadığını, bu yapıyı meydana getiren ögeler arasında çıkar çatışması bulunmadığını tersine bütün unsurların birbirlerine bağlı ve birbirlerinin tamamlayıcısı olduklarını, bu durumun bir iş bölümü olduğunu vurguluyor ve Halk Fırkası'nın tüm halkın ortak menfaatlerini savunacağını belirtiyordu. Buna örnek olarak da 16 Ocak 1923 tarihinde sarf ettiği şu sözleri gösterebiliriz:

“Bütün sınıfları birbirleri için ayrılmaz unsur olan, çünkü menfaatleri de birbirlerine karşı olmayan halkımızın ortak ve genel menfaatlerini ve saadetlerini temin için Halk Fırkası adı altında bir fırka kurulması düşünülmektedir. İsmi fırka olan bu halk teşekkülünden maksat, millet evlatlarından bir kısmının, halk sınıflarından bazılarının diğer evlat ve sınıfların zararına olarak menfaatlerini sağlamak değildir. Belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk adı altında bulunan bütün milleti, ortak ve birleşmiş bir şekilde, ortak ve genel olan gerçek refaha ulaştırmak için faaliyete geçirmektir³⁵³.”

Atatürk, sınıf kavgasına karşı olduğunu, sosyal dayanışmanın önemine ilişkin görüşlerini 17 Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında ortaya koymuştur:

“Bizim halkımız menfaatleri birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, aksine varlıkları ve çalışmalarının sonucu birbirine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi bir diğerine karşı olabilir? Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsinin birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir? Bugün mevcut fabrikalarımızda daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır. Hayatın gerçek tadını tadabilmelidirler ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin³⁵⁴.”

³⁵³ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.64.

³⁵⁴ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.116.

Atatürk, 5.8.1929 gecesi Eskişehir garında Sakarya Gazetesi Başyazarına verdiği demeçte, sınıf mücadelesine karşı olduğunu şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Türk milleti’nin toplumsal düzenini bozmaya yönelik didinmeler, boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti, kendinin ve memleketin yüksek çıkarları aleyhine çalışmak isteyen bozguncu, alçak, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirli emelleri anlayamayacak ve onlara hoşgörüyle davranacak bir topluluk değildir. O, şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, ortadan kaldırılmaya mahkûmdur. Bu hususta köylü, işçi ve özellikle kahraman ordumuz candan beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın³⁵⁵!”

Aynı şekilde Atatürk’e göre; “Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve sosyal hayat için iş bölümü itibarıyla çeşitli mesleklere ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir³⁵⁶.”

Atatürk, sosyal dayanışma ve millî dayanışma yanlısı idi. 1931 seçimleri sırasında millete hitaben yayınladığı beyannamede³⁵⁷ bu konudaki görüşlerini çok açık bir şekilde belirtmiştir: “Sınıf çatışması yok, sosyal dayanışma var” diyordu³⁵⁸.

Atatürk, sınıfsal yaklaşımı da kabul etmemektedir. Nitekim “Bizim nazarımızda; çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, asker, doktor, velhasıl herhangi bir içtimai müessesede faal bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir” sözleri de halk içinde oluşturulabilecek her türlü ayrımcılığın reddi anlamına gelmektedir³⁵⁹.

Atatürk, devletin adaletli bir gelir dağılımı gerçekleştirme görevini şu şekilde

³⁵⁵ *Aydın Tarihi*, C.20, Sayı:65, s.4791; Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.278.

³⁵⁶ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.308.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: *Atatürk’ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)*, C.II, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992, s.70.

³⁵⁸ Fezyoğlu, *a.g.e.*, s.56.

³⁵⁹ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.55.

vurgulamaktadır: “Millî servetin dağıtımında, daha mükemmel bir adalet ve emek sarf edenlerin daha yüksek refahı, millî birliğin muhafazası için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, millî birliğin temsilcisi olan devletin mühim vazifesidir³⁶⁰.”

Atatürk, bir toplumu güç ve baskıyla, bazı görüşlerin esiri gibi yaşatmanın ve böyle bir hükümet sisteminin akla uygun olmadığını her zaman belirtmiştir:

“Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz cümlece malumdur ki, Bolşeviklik ilkeleri değildir ve Bolşeviklik ilkelerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim inanışımıza göre, milletimizin hayatının temini ve yükselmesi, kendi hazım kabiliyetiyle mütenasip olan görüşlerdir. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim görüşlerimiz-ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır³⁶¹.”

3.3.3. Gerçekçidir, Somut ve Bölünmez Bir Vatan Anlayışına Dayanır:

Atatürk’ün milliyetçilik anlayışının temel özelliklerinden birisi de gerçekçiliktir. Atatürk, Türk milleti’nin varlığını Pan-İslamizm, Pan-Turanizm veya İmparatorluk gibi boş hayaller uğruna feda edilmemesi gerektiğini her zaman açıkça vurgulamıştır³⁶². Aynı kıtalarda yaşayan ayrı kavimleri çok geniş bir imparatorluğun çatısı altında tutmanın imkânsız olduğunu gören Atatürk:

“Büyük hayaller peşinde koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekâr insanlardan değiliz. Efendiler, büyük ve hayali şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın düşmanlığını, garazını, kinini bu memleketin ve milletin üzerinde topladık. Biz Pan-İslamizm yapmadık. Belki yapıyoruz, yapacağız

³⁶⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.62.

³⁶¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.I,1989, s.102.

³⁶² Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.436; Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.366.

dedik. Düşmanlar da yaptırmamak için bir an önce öldürelim dediler. Pan-Turanizm yapmadık. Yaparız, yapıyoruz dedik, yapacağız dedik yine öldürelim dediler! Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimizdeki baskıları arttırmaktan ise, tabii sınıra meşru sınıra dönelim. Efendiler! Biz hayat ve bağımsızlık isteyen bir milletiz. Ve yalnız ve ancak bunun için hayatımızı esirgmeden harcarız³⁶³.” Atatürk’ün bu sözünden Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki Türklerle ilişkilerin kesilmesi anlaşılmasın. Onlarla kültür bağıni kabul etmekle ve ilişkilerin devamını istemekle birlikte, Pan-Turanizm düşüncesinin imkânsızlığına da dikkat çekmektedir.

Millet her şeyden önce, sınırları tarihte hazırlanmış ve savaşlarla çizilmiş bir vatana dayanır. Milletle vatan arasındaki bağ, vatanın ulusal varlığın heyecan kaynağı olmasına, toplumsal varlığımızın devamını ve düzenini toprağa, ülkeye bağlı olarak sağlamış olmasına dayanır. Sınırları belli toprak parçasının bütünlüğü, birliği ve bölünmezliği, ülkenin millî birlik ve beraberlik içindeki rolünü de belirler³⁶⁴.

Atatürk’ün hayatı vatan topraklarını kurtarmakla geçmiştir. Trablusgarp’ta, I. Dünya Savaşında, Kurtuluş Savaşında. Vatan toprakları korunurken feda edilen hayatlar, vatan evlatlarının savaş meydanlarındaki ölüm iniltilerini O, hep işitmiş ve yaşamıştır. Vatan toprağını terk etmenin acısını yaşamıştır. Doğduğu, büyüdüğü ve inkılâp düşüncelerinin beslendiği şehir için, hayatının sonuna kadar hasret çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa, İzmir’e girdiği zaman, düşman ordusunu kovalamak için, Makedonya’ya girmek isteyebilirdi. Fakat Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşına başlamadan önce, Türk vatanının sınırlarını aşmamak üzere bu işe başlamıştı. Zafer coşkusu onda istila hırsı oluşturmamıştır³⁶⁵.

Mustafa Kemal Atatürk’te vatan fikri böyle şekillenmiştir. O, bu vatanın “hiçbir

³⁶³ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.216; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.194.

³⁶⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.387.

³⁶⁵ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.106.

kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir kül” olduğunu diğer devletlere de kabul ettirmiştir.

Atatürk’ün, “vatan” anlayışı sınırları belli, somut ve bölünmez bir vatan anlayışıdır. “Vatanımız Türk milletinin eski ve yüksek tarihi topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleriyle yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur. Vatan hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür³⁶⁶.” Atatürk’ün milliyetçilik anlayışında, vatana bağlılık önemli bir yer tutar.

Atatürk 30 Ağustos 1924’de Dumlupınar’da yaptığı tarihi konuşmada Türk milliyetçiliği ile Türk vatanı arasındaki nasıl bir bağlantı olduğunu şu sözleri ile açıklamıştır³⁶⁷:

“Arkadaşlar, sarayların içinde Türk’ten gayri unsurlara istinat ederek, düşmanlarla ittifak ederek Anadolu'nun, Türklüğün aleyhine yürüyen çürümüş gölge adamlarının Türk vatanından tard, düşmanların denize dökülmesinden daha rehakâr bir harekettir. Türk milletini mübarek vediai ecdat olan bu topraklarda tam manasıyla efendi olarak yaşaması ancak o fuzulî bîmâna olduktan başka, mevcudiyetleri mahzı zarar ve felkâket olan makamların bertaraf edilmesiyle mümkün olabilirdi.

— Efendiler, onlar yüzünden Türk vatanının ve Türk milletinin geçirdiği kederleri, elemeleri hissetmemiş bir ferdimiz yoktur. Bu kadar matemler ve felâketler geçirdikten sonra elbette Türk öğrenmiştir ki, vatanı yeniden yapmak ve orada mesut ve hür yaşayabilmek için behemehal hâkimiyetine sahip olmak ve Cumhuriyet bayrağı altında bütün evlâtlarını toplu ve dikkatli bulundurmak lâzımdır. Efendiler, asırlardan beri inleyerek feryad eden, fakat müstebitlerin, muğfillerin, cahillerin vucuda getirdikleri mânialarla canhıraş sedasını milletin kulağına isma edemeyen zavallı vatan, bugün diyor

³⁶⁶ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.57.

³⁶⁷ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, s.186.

ki, can kulağınızı harap olmuş, sinesinde en derin ıstıraplar duymuş valdenizin samimî hitabına daima açık bulundurunuz. Efendiler, Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da hükümlan olmak kudret ve kabiliyetini göstermiş olan ecdadımız vaktinde bu sedayı iştikten menedilmemiş olsalardı, Türk camiasının, Türk mefkûresinin, Türk menafiinin mahfuz ve feyizdar olacağı ana vatani bugünkü şekli harabisinde mi tevarüs ederdik? Efendiler, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor. İlim ve marifet, yüksek medeniyet, hür fikir ve hür zihniyet istiyor. Şeref, namus, istiklâl, hakikî varlık, vatanın bu taleplerini tamamen ve serian yerine getirmek için esaslı ve ciddi bir suratte çalışmayı emreder. Efendiler, asırlardan beri Türkiye'yi idare edenler çok şeyler düşünmüşlerdir; fakat yalnız bir şeyi düşünmemişlerdir: Türkiye'yi. Bu düşüncesizlik yüzünden Türk vatanının, Türk milletinin duçar olduğu zararları ancak bir tarzda telâfi edebiliriz: O da artık Türkiye'de Türkiye'den başka bir şey düşünmemek. Ancak bu zihniyetle hareket ederek her türlü selâmet ve saadet hedeflerine vasıl olabiliriz³⁶⁸.”

21 Haziran 1935'de bir gazeteci Atatürk'le yaptığı bir mülakatta, gazeteci “mesut musunuz?” sorusu üzerine Atatürk: “Mesudum, çünkü muvaffak oldum ...” der. O halde Atatürk'e göre muvaffakiyetinin sırları nelerdir? Mustafa Kemal Atatürk, her işte başarı sağlamayı prensip edinmiştir. Fakat bu başarılarının kaynağı; Bilgi, ilim, vatan ve millet sevgisidir³⁶⁹.

Atatürk, Türk milleti'nin oturduğu, yaşadığı toprak parçasını; “derin ve şanlı geçmişin, büyük kudretli atalarının mukaddes miraslarının saklandığı sınırları tarihte çizilmiş yer” olarak belirtmektedir. Atatürk'e göre, “vatan diye adlandırılan bu toprak parçası hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir kütledir³⁷⁰.”

Türk milliyetçiliği'nin şümul alanı, sınırları Misak-ı Millî ile belirlenen Türkiye'dir. Atatürk: “esaret altında yaşayan dindaşlarımızın buldukları yerlerde

³⁶⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, s.186.

³⁶⁹ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.105.

³⁷⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.29.

bağımsızlıklarını kazanmalarını, tam bir bağımsızlıkla ülkelerinin zenginleşmesine ve gelişmesine çalışmalarını dilemektedir³⁷¹.” Ayrıca “bugünkü sınırlarımız dışında yaşayan, isteyerek veya istemeyerek başka siyasi zümrelerle kader ortaklığı yapmış, bizimle dil, ırk, menşe birliğine sahip, tarihi ve ahlakî yakınlığı bulunan Türk toplulukları ile dayanışmayı”³⁷² öngörmektedir.

“Milli Devlet fikri” yeni devletin ilk günlerinde ortaya çıkan bu yeni fikir Türkiye’deki Türk milletine dayanıyordu. Kurtuluş Savaşı ile çizilen Misak-ı Milli sınırları Türk milletinin anavatanı olarak kabul edilmiştir. 1921 ve 1924 anayasalarında Türkiye ülkenin adı olarak kullanıldı. Böylece Türk milliyetçiliği milli vatan mefhumu ile bütünleşince anlam ve güç kazandı. Bundan sonra Türk milleti bütün gücünü bu vatan etrafında birleştirmiş, çağdaş medeniyeti benimsemiş milli bir devletin yücelmesine sarf etmiştir³⁷³.

Türkler tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda diğer milletlerin aksine yüzden fazla devlet kurmuş bir millettir. Türkler eski çağlardan beri ulaşabildikleri ya da İslam’dan sonra fethettikleri hangi toprak parçası olursa olsun, orayı yurt olarak benimseme özelliğine ya da yapısına sahip bir millettir. Anadolu Türklerin son yurdudur. Türkler XI. yüzyıldan itibaren bu toprakların sahibi olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Anadolu Türklerin çaresiz sığındıkları bir yer değil, tarihe mal olmuş olayların doğal seyri içinde vatan olmuş bir yerdir. Üzerinde yaşadığımız bu topraklarda kurduğumuz Türkiye Cumhuriyeti de elbette Atatürk’ün emanetidir³⁷⁴.

Atatürk, dış siyasetin iç siyasete bağlı olduğunu biliyordur³⁷⁵. Hayaller peşinde koşmamıştır. Nutukta bu konuda şöyle der:

³⁷¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1997, s.58.

³⁷² Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.31.

³⁷³ Derviş Kılınçkaya, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, 2004, s.515.

³⁷⁴ Erdoğan Merçil, “*Kitap Tanıtma*” *Belleten*, C.LXIII, (1999), Sayı:236, Ankara, s.281.

³⁷⁵ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.367.

“Bizim vuzuh ve kabiliyet-i tatbikiye gördüğümüz meslek-i siyasîye, milli siyasettir. Milletimizin kavi, mesut ve müstakar yaşayabilmesi için, Devletin tamamen milli bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin teşkilat-ı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lâzımdır. Milli siyaset dediğim zaman, kastettiğim mana ve medlul şudur: Hududu milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve ümrana çalışmak. Aleltilak tulü emeller peşinde milleti işgal ve ızrar etmemek³⁷⁶.”

“Efendiler, dış siyasetin en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı temel, devletin iç teşkilatıdır. Dış siyasetin iç teşkilatla uyumlu olması gerekir. Batı’da ve Doğu’da, başka başka karaktere, kültüre ve ülkeye sahip birbirinden farklı unsurları tek sınır içinde toplayan bir devletin iç teşkilatı, elbette temelsiz ve çürük olur. O halde, dış siyaseti de köklü ve sağlam olamaz. Böyle bir devletin iç teşkilatı özellikle millî olmaktan uzak olduğu gibi, siyasi ilkesi de millî olamaz. Buna göre, Osmanlı Devleti’nin siyaseti millî değil, belirsiz, bulanık ve kararsızdı³⁷⁷.”

“Çeşitli milletleri, ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu çeşitli unsurlardan oluşan kitleleri eşit haklar ve şartlar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasi görüştür. Fakat aldatıcıdır. Hatta hiçbir sınır tanımayarak, dünyadaki bütün Türkleri bile bir devlet halinde birleştirmek, varılması imkânsız bir hedeftir. Bu yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylarla meydana koyduğu bir gerçektir. Milletimizin güçlü, mutlu ve istikrarlı yaşayabilmesi için devletin bütünüyle millî bir siyaset izlemesi, bu siyasetin iç teşkilatımıza tam olarak uyması ve ona dayanması gerekir. Millî siyaset dediğimiz zaman kastettiğim anlam şudur: Millî sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanmakla varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak... Genellikle milleti uzun emeller peşinde yorarak zarara

³⁷⁶ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.436.

³⁷⁷ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.433–435.

sokmamak... Medeni dünyadan, medeni, insani ve karşılıklı dostluk beklemektir³⁷⁸.”

Gerçek bir vatansever olan Atatürk, her zaman vatan ve millet sevgisini vurgulamıştır:

“Türk Devrimi kurucudur. Türk İhtilâli, yüksek bir insani ülkü ile birleşmiş vatanseverlik eseridir. Çocuklarına, bütün güzellikleri ve bütün büyüklükleri görmek ve aynı zamanda bütün sefaletlere acımak sanatını öğretmektedir. Bu devrimin ateşli ve imanlı bir yapıcısı sıfatıyla dünyaya açık yürekle, samimiyetle ve dostlukla bakıyorum. Bu heyecan ve büyük sevinç gününde size bu samimî teminatı vermektedir ki, memleketlerinize karşı olan duygularımı en iyi bir şekilde ifade etmiş oluyorum³⁷⁹.”

3.3.4. Yurtta ve Dünyada Barışı Öngörür, İnsancıldır:

Atatürk milliyetçiliği barışçı ve insancıldır. O’na göre: “Türk milleti, millî hissi insani hisle yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında millî hissin yanında insani hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekten iftihar duyar. Çünkü Türk milleti bilir ki, bugün medeniyetin yolunda bağımsız bütün medeni milletlerle karşılıklı insani ve medeni ilişkiler, elbette gelişmemize devam için lazımdır. Türk milleti, her medeni millet gibi, geçmişin bütün devirlerinde keşifleriyle, buluşlarıyla medeniyet âlemine hizmet etmiş, insanların kıymetini takdir ve hatıralarını hürmetle muhafaza etmiştir. Türk milleti, insaniyet âleminin samimi bir ailesidir³⁸⁰.”

Atatürk, Türk milliyetçiliğinin saldırgan, kendi dışındaki milliyetleri küçümseyici, bencil ve gururlu bir milliyetçilik olmadığını 14 Ağustos 1920’de yaptığı meclis konuşmasında şu sözleri ile dile getirir: “Vakıa bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyet-perveranız ki, bizimle teşriki mesai eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz.

³⁷⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.436–437; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.195.

³⁷⁹ *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*, 30.10.1933, s.2.

³⁸⁰ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.32.

Onların bütün milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz herhalde hodbinane ve mağrurane bir milliyetpervelik değildir³⁸¹.” “Memleketin, fikrî ve ekonomik gelişmesine, yüksek ilerleme alanı olmasına çalışmak ülkümüzdür. Fakat bu gelişmenin, uygar ve millî sınır dışında seyretmesini ilkelerimize uygun bulamayız³⁸².”

Atatürk milliyetçiliği, şoven, düşmanca duygular içinde değildir; 1934 yılında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Çanakkale savaşlarının yıldönümü için yöreye gidecek ve dünyaya hitap eden bir nutuk söyleyecektir. Atatürk bu olayı önemser ve Şükrü Kaya'ya bizzat el yazısıyla hazırladığı bir not iletir ve bunu notu orada okumasını ister. Not şöyledir:

“Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan (İngiltere, Fransa, Hindistan, Nepal, Afrika, Yeni Zelanda, Avustralya)- evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır³⁸³.”

Fransız Büyükelçisi Charles de Chambrun Atatürk'e, Büyük İskender ile birbirlerine yakın yerlerde doğmuş olduklarını söyleyince:

“Benzeyiş orda kalır. İskender dünyayı fethetti; ben etmedim. O, bu fetihleri yaparken kendi yurdunu unuttu. Bense hiçbir zaman unutmadım ve unutmayacağım” der³⁸⁴.

³⁸¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.102.

³⁸² *Ayn Tarihi*, Sayı:68, 1929, s.5024.

³⁸³ Uluğ İğdemir, *Atatürk ve Anzıklar*, Ankara, 1985, s.6.

³⁸⁴ Celal Erikan, *Komutan Atatürk*, Ankara, 1972, s.10.

“...Millet hayatı tehlikeye uğramadıkça, harp bir cinayettir³⁸⁵” diyen, Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı barışçıdır. Türkiye’nin millî menfaatlerini düşünerek, Lozan’dan sonra içten ve dürüstçe barış idealini savunmuştur. Atatürk’e göre:

“İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirlerine boğazlatmak gayri insani ve son derece üzücü bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Cihan sulhu içinde insanlığın hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalmasa ve muvaffak olması ile mümkün olacaktır³⁸⁶.”

Atatürk, 17 Mart 1937’de Romanya Dış İşleri Bakanı ile yapılan görüşmede şöyle diyordu:

“İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü dünya milletlerinin saadetine de çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi kendisi için ne yaparsa huzurdan mahrumdur. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün tesir etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur³⁸⁷.”

Atatürk, yeni Türkiye’nin ve Türkiye halkının, artık kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur diyerek Türk milletini şu noktalarda uyarır: “Ulus

³⁸⁵ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.128.

³⁸⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.198.

³⁸⁷ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.324.

şunda uyardım ki kendini evrenin egemeni saymak aymazlığı, artık sürüp gitmemelidir. Gerçek yerimizi, dünyanın durumunu tanımamaktaki aymazlıkla, aymazlara uymakla ulusumuzu sürüklediğimiz felaketler yetişir! Bile bile aynı faciayı sürdürüremeyiz!³⁸⁸”

Atatürk’ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesi barışa verdiği değerin ifadesidir³⁸⁹. Şunu belirtelim ki, düşmana boyun eğmeye hazır, hayalcilerin tavrı ile Atatürk’ün barışçılığını kıyaslayamayız. Ne yazık ki çağımız da hâlâ kuvvetli olan güçsüzü ezilmektedir. Bu gerçeği görmemezlikten gelmek mümkün değildir. Bu sebeple Atatürk’ün barış politikası, dünya gerçeklerinden habersiz, her şeye rağmen barış veya millî menfaatlerin zararı pahasına da olsa barış, anlamında bir politika değildir³⁹⁰. Atatürk, barışın korunmasının millî güce ve askeri hazırlıklara bağlı olduğunu çok iyi görmüş ve bunun gereklerini yerine getirmiştir.

Dünya barışı konusuna sürekli dikkat çeken Atatürk her fırsatta bu konuyu dile getirmiştir:

“Bugün bütün dünya ulusları aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmağa uğraşmaktadırlar. Bu yüzden insan, bağlısı bulunduğu ulusun varlık ve mutluluğunu düşündüğü denli, bütün evren uluslarının huzur ve refahını düşünmeli ve kendi ulusunun mutluluğuna nice değer veriyorsa, bütün dünya uluslarının mutluluğuna hizmet etmeğe elinden geldiği denli çalışmalıdır... Bir vücudun parmağı ucundaki acıdan, bütün öteki organlar etkilenir... Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla ilgilenmeliyiz. Olay nice uzakta oluşursa oluşsun, bu temelden şaşmamak gerekir. İşte bu düşünüş; insanları, ulusları ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Kişisel olsun, ulusal olsun bencillik hep, kötü telakki edilmelidir³⁹¹.”

³⁸⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.712.

³⁸⁹ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.368.

³⁹⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.78.

³⁹¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.326; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.197.

Özgürlük ve bağımsızlık konusunda Atatürk diyor ki: “Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan istiklal aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bu güne kadar ailevi, hususi ve resmi hayatımın her safhasını yakından tanıyanlarca bu aşkım bilinir. Bence bir milletle şeref, haysiyet, namusun ve insanlığın yerleşmesi ve yaşaması mutlaka o milletin hürriyet ve istiklaline sahip olmasına bağlıdır. Ben şahsen bu saydığım özelliklere çok ehemmiyet veririm ve bu özelliklerin kendimde varlığını iddia edebilmek için milletimin de aynı özellikleri taşımasını şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım. Bu sebeple millî bağımsızlık bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin menfaatleri gerektirdiği takdirde insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet gereğinden olan dostluk ve siyaset münasebetlerini büyük bir hassasiyetle takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanım³⁹².”

Dünyanın bir ucundaki rahatsızlığın bile hepimizi ilgilendirmesi gerektiğini, en uzakta sandığımız bir olayın dahi bizi bir gün etkileyebileceğini, bütün “mazlum milletlerin” mutlaka kurtulacağını belirten ve “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesiyle geleceğe ışık tutan Atatürk, hiç şüphesiz çağının ilerisinde bir liderdi³⁹³.

3.3.5. Irkçılık Gibi Ayrıştırıcı Yaklaşımları Reddeder:

Atatürk, Türk milletini ırk esasına dayanarak tanımlamamıştır. Saf ırk, tanımlamalarının temelsiz olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Atatürk’ün Türk milletiyle ilgili analizleri onun ırkçılıktan ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Atatürk diyor ki:

a- “Siyasî varlığımızın haricinde, başka ellerde, başka siyasî zümrelerle isteyerek

³⁹² *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 23 Nisan 1921.

³⁹³ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.197.

veya istemeyerek kader birliği etmiş, bizimle dil, ırk, köken birliğine sahip ve hatta yakın uzak tarih ve ahlâk yakınlığı görölen Türk toplulukları vardır. Tarihin bir olayının sonucu olan bu hal, Türk milleti için acıklı bir hatıradır, fakat Türk milletinin tarih ve bilim bakımından oluşumundaki asalete, birliğe asla zarar getirmez.

b- Bugünkü Türk milletinin siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine kürdük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapamamıştır. Çünkü bu millet fertleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlâka, hukuka sahip bulunuyorlar.

c- Bugün içimizde bulunan Hıristiyan, Musevi vatandaşlara kader ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra kendilerine, yan gözle bir yabancı bakışıyla bakılmak, uygar Türk milletinin asil ahlâkından beklenebilir mi?³⁹⁴

Atatürk milliyetçiliği, sadece sınırlarımız dışındaki Türk toplulukları bakımından değil, kendi milli topluluğumuz açısından da ırkçılığı reddeder. Türk yurttaşlarını din ve etnik köken temelinde ayırdetmez³⁹⁵.

Orhan Türkdoğan'ın ayrılıkçılık konusunda görüşleri şöyledir; “Türkiye’de hiçbir milliyet azınlığı egemen guruptan ayrı düşünülemez. Herkes anayasa, sosyal faaliyetlere katılma ve meslek seçmede serbest ve eşit haklara sahiptir. Kaldı ki, öteki ülkelerde görüldüğu üzere ülkemizde ayırt edici bir toprak, ayırt edici bir tarih yolu mevcut değildir. Bu bakımdan bölgeselcilik hareketlerini meydana getiren etkenler milletimiz için geçerli sayılamaz. Toplumumuz insanında gerçekleştirilecek bir millet-

³⁹⁴ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.34.

³⁹⁵ Mumcu, *a.g.e.*, s.86.

olma veya “millet düşüncesini yayma şuuru” tarihi, kültürel ve antropolojik şartlara uyumu sağlaması bakımından bir bölgeselcilik hareketi değil, bütünü ile millet olma sürecini yansıtır³⁹⁶.”

Atatürk’ün modern milliyetçilik anlayışı ile ırkçılığı bir arada düşünmek mümkün değildir. 1937’de Anayasaya milliyetçilik ilkesi eklenirken Recep Peker, “Bizim milliyetçiliğimizin kan ve ırk milliyetçiliği”nden farklı olduğunu belirtmiştir³⁹⁷. Atatürk, millet hayatında kültürü esas almaktadır. Çağdaş milliyetçiliğin de gereği budur. Bu konuda Ziya Gökalp göre; “Millet, ne ırki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış, fertlerden mürekkep bulunan bir topluluktur. Türk köylüsü onu “dili dilime uyan, dini dinime uyan” diye tarif eder. Türküm diyen her ferdi Türk tanımaktan başka çare yoktur³⁹⁸.”

Millî birliğin gerçekleşmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında toplanan insanların önce ne oldukları bilincine varmaları, hangi ortak kültürden geldiklerini bilmeleri lazımdır³⁹⁹. Bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin tüm vatandaşları, hangi ırktan, hangi dinden, hangi mezhepten gelirse gelsin birlik ve bütünlük içinde hepsi Türk’tür. Bu anlayış ise Türk milliyetçiliği’nin temelini oluşturur.

Dünyanın pek çok bölgesinde ırkların birbirine karıştığı bir zamanda, aynı vatanda aynı devletin yurttaşları olarak vatana ve devlete sadakatle bağlanarak, aynı bayrak altında omuz omuza vatani savunarak, zaferleri, sevinçleri, üzüntüleri ve geleceğe ait arzuları paylaşarak kökleşen milli duygu ve ortak milli kültür, ırk unsurundan çok daha önemlidir. Irk ayrımcılığı millet bütünlüğünü yıkmak için bilerek körüklenmektedir. Irkçılık sadece uygulandığı ülkeyi değil, bütün insanlığı kanlı

³⁹⁶ Türkdoğan, *a.g.e.*, s.38.

³⁹⁷ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.45.

³⁹⁸ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.22-23.

³⁹⁹ Özkan İzgi, “Atatürk ve Millî Birlik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.IV, (1988), Sayı:12, Ankara, s.672.

maceralara sürüklemiş; insanlık dışı cinayetlere yol açmış “üstün ırk, aşağı ırk” kuramları ile Türk milliyetçiliğinin ilgisi yoktur⁴⁰⁰.

Türk milliyetçiliği, Atatürk ile birlikte ırkçı düşüncelerden arınmış ve çağdaş bir bağımsızlık ve kalkınma ideolojisine dönüşmüştür⁴⁰¹.

3.3.6. Millet Kavramını ve Milliyetçilik Prensibini Reddeden Akımlara Karşıdır:

Atatürk, demokrasiye ters düşen bütün ideolojileri eleştirmiştir. Atatürk milliyetçiliğinin, millet kavramını ve milliyetçilik prensibini reddeden fikir akımlarıyla bağdaşmayacağı açıktır. Bu anlamda millet ve milliyet mefhumlarının birer burjuva uydurması olduğunu, komünizmde bunun yerini proleteryanın milletlerarası dayanışmasının alacağı fikrini ileri süren Marksizm-Leninizm elbette Atatürk milliyetçiliği ile bağdaşmaz. Hâlbuki milliyet duygusu ve millet gerçeği, milleti inkâr eden ideolojilerden daha güçlüdür. Günümüzde Çin, Rus, Bulgar vb. milliyetçilikleri, ülkelerindeki rejimlere rağmen derinden derine sürüp gitmiştir⁴⁰². Ayrıca II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası gelişmeler de göstermiştir ki, bu savaşta sınıf menfaatlerinden veya iktisadi meselelerden çok, milletlerin varlığı, bağımsızlığı, düşünce ve inanç hürriyeti, demokratik yaşam tarzı gibi konular ağır basmıştır. Bu sebeple milletlerin talihini sadece sınıf kavgasına veya ekonomik ilişkilere bağlamak mümkün değildir⁴⁰³. Atatürk, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Bilirsiniz ki milliyet nazariyesini, millet idealini çökertmeye çalışan nazariyelerin dünya üzerinde uygulama kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, hadiseler ve müşahedeler, hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu

⁴⁰⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.45-46.

⁴⁰¹ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.119.

⁴⁰² Mumcu, *a.g.e.*, 1986, s.49.

⁴⁰³ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.60.

göstermiştir. Ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük ölçüde fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir⁴⁰⁴.”

Atatürk’e göre aynı zamanda insanlara milliyet duygularını unutturup onları bir dünya devleti halinde birleştirme düşüncesi de gerçekçi değildir⁴⁰⁵.

Marks, Engels ve Lenin’e göre milliyetçilik geri bir sosyal sistemin özelliğidir ve ilerici sosyalistlik ve komünistlik karşısında yok olmaya mahkûmdur. Marksizm, milleti ancak ekonomik koşullardan doğan ve bu koşulların değişmesi ile sona erecek geri bir sosyal düzen olarak görür. Marksizm, dünya işçilerinin vatanlarını unutarak, milletleri yok sayarak birleşmelerini istediği için millet ve milliyetçiliği reddeder⁴⁰⁶.

Atatürk, millet gerçeğini ve milliyetçiliği ret ve yok sayan komünizm tehlikesi ile daha Millî Mücadele’nin başlarında karşılaşmıştır. Sovyet Rusya’daki Bolşevik liderler daha o zamanlar Türkiye’de komünist hareketin yayılmasını ve başlayan Millî Mücadele’nin bir Bolşevik harekete dönüşmesini teşvik ve tahrik etmişlerdir. Bolşevik liderler Türkiye’de millî ve bağımsız bir devletin kurulmasını istememişlerdir. Kourdurdıkları Türkiye Komünist Partisi ve benzeri cemiyetlerle kendilerine bağımlı Bolşevik bir yönetim kurmak için büyük gayret sarf etmişlerdi. İşte Sovyetler Birliği’nin Türk Millî Mücadelesi’ne bakışı ve yaptıkları yardımların temel gayesini bu şekilde değerlendirmek gerekir. Fakat Mustafa Kemal Paşa bu komünist faaliyetleri bertaraf ederek, Sovyetlerin amaçlarını gerçekleştirmelerine engel olmuştur. Zira o milliyetçi bir ruhla Millî Mücadele’ye atılmıştı ve bunun sonucunda da millî Türk Devleti’ni kurmuştur⁴⁰⁷.

Atatürk, komünizmin Türkiye’de gerçekleşme durumunun bulunmadığını, onun

⁴⁰⁴ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.147.

⁴⁰⁵ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.436.

⁴⁰⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.34.

⁴⁰⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1990, s.401.

ne kadar tehlikeli ve mahzurlu olduğunu çeşitli vesilelerle değişik zamanlarda şöyle ifade etmektedir: “Komünizm içtimaî bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin içtimaî şartları, dinî ve millî ananelerinin kuvveti, Rusya’daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanatan teyit eder bir mahiyettedir⁴⁰⁸.”

“Şurasını unutmamalı ki bu tarz-ı idare, bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü biz ne Bolşevik’iz ne de komünist; ne biri ne diğeri olamayız. Çünkü biz milliyetperver ve dinîmize hürmetkârız⁴⁰⁹.” “Türkiye’de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk hükümetinin ilk gayesi, halka hürriyet ve saadet vermektir⁴¹⁰.”

Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı demokratik karakteri bakımından da; demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan, totaliter ideolojilerle bağdaşmaz. Atatürk, demokrasi kavramını siyasal demokrasi anlamında kullanmıştır, O’na göre;

“Demokrasi esas itibariyle siyasi mahiyettedir. Demokrasi bir sosyal yardım veya bir iktisadi teşkilat sistemi de değildir. Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bizim bildiğimiz demokrasi bilhassa siyasidir. Onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasi hürriyeti temin etmektir⁴¹¹.”

Atatürk, sağ ya da sol totaliter dikta rejimlerin hepsine daima karşı cephe alarak, bu ideolojilerin görüşlerini kökünden reddetmiştir. Hitler ve Mussoli’nin temsil ettikleri demokrasi düşmanı, millet egemenliği ile bağdaşmayan, totaliter devlet anlayışlarını da, Atatürk temelinden yanlış bulmuştur. Atatürk milliyetçiliği, faşist ve nasyonal

⁴⁰⁸ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.26.

⁴⁰⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.72.

⁴¹⁰ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.222.

⁴¹¹ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.43.

sosyalistlerin demokratik rejimi reddeden milliyetçilik anlayışlarından farklıdır⁴¹².

Türk devriminin esas prensibi olarak milliyetçilik, Türk devrimin itici gücüdür. Eşitlik, demokrasi, barış ve özgürlük Atatürk milliyetçiliğinin temel dayanağıdır⁴¹³. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde kişi özgür iradesine hâkim olduğunda, milliyetçilik gelişme alanı bulur; baskıcı yönetim, adı ne olursa olsun, gerçek milliyetçiliğin gelişmesine engel olur⁴¹⁴.

3.3.7. Laiklik İlkesi ile Bağlantılıdır; Din ve Mezhep Ayrımcılığını Reddeder:

Din ile devlet işlerinin ayrılması olarak tanımlanan laiklik, din ve vicdan özgürlüğünü de içerir. Lakin sadece din ve vicdan özgürlüğünün tanınmış olması, o toplum düzeninin laik olduğu anlamına gelmez. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda dinî hoşgörü vardı, laiklik yoktu. Laik toplum düzeni, hangi din ve mezhepten olursa olsun, insanların, eşit koşullarda aynı kurallara uymak zorunda oldukları, hiç kimseye dinsel ayrıcalık ve üstünlük tanımayan bir toplum düzenidir⁴¹⁵.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının bir diğer özelliği de laik bir anlayışa sahip oluşudur. Atatürk milliyetçiliği, her türlü din ve mezhep ayrımcılığını reddeder. Teokratik devlet düzeni anlayışına asla yer vermez. Laiklik ve laik devlet, Atatürk milliyetçiliğinin temelini oluşturur. Laiklik tüm devlet hizmetlerinin tesir ve zorlayış altında kalmaksızın, yurttaşlara eşit hizmetlerin yapılmasını sağlar. Atatürk, din işlerinin millet ve devlet işleriyle karıştırılmasına asla müsaade edilmeyeceğini belirterek, milliyetçiliğin laik devlet anlayışı ile bir arada alınması gerektiğini ifade eder⁴¹⁶.

---

⁴¹² Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.74.

⁴¹³ Eroğlu, *a.g.e.*, 1981, s.285.

⁴¹⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.38.

⁴¹⁵ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.62; Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Ankara, 1982, s.183.

⁴¹⁶ Eroğlu, *a.g.e.*, 1992, s.83.

Atatürk laikliğini tanımını şu şekilde yapmıştır: “Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi dini yoktur. Devlet yönetiminde bütün yasalar, kurallar, bilimin çağdaş medeniliğe sağladığı esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılır ve uygulanır. Din anlayışı vicdani olduğundan, Cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin çağdaş ilerleyişinde de başlıca başarı etkeni görür⁴¹⁷.”

Ziya Gökalp göre, Türkçülük “hiçbir zaman klerikalizmle, teoraksi ve istibdat ile bağdaşamaz⁴¹⁸.”

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nde her ergin kişinin dinini seçmekte hür olduğunu, ibadet hürriyetinin tanındığını, ancak asayişe ve genel töreye aykırı olamayacağını, siyasal gösteri şeklinde de ibadet yapılamayacağını uzunca anlatır⁴¹⁹ ve şöyle devam eder:

“Herkes vicdanının sesine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye muhalif değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyoruz, kaste ve fiile dayanan bağnaz hareketlerden sakınıyoruz ve buna asla meydan vermeyeceğiz⁴²⁰.”

“Dinîme, bizzat gerçeğe nasıl inanıyorsam ona da öyle inanıyorum⁴²¹” diyen Atatürk, laiklik ilkesini uygulamakla dine karşı cephe almamıştır⁴²². Tersine dinî değerlere hürmeti ortaya koymuştur. O’nun karşı çıktığı husus, dinin içine karıştırılmış yadurca bilgiler, yanlış inançlardır.

Atatürk, Çanakkale Savaşı sırasında bilerek ölüme giden askerlerin dinlerine bağlı

⁴¹⁷ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.73.

⁴¹⁸ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.183; Klerikalizm: Dinin insanların özel ve genel hayatlarına karışmasını amaçlayan toplumsal akım; Teokrasi; Dini bütün varlığı ile benimseyen, Tanrı adına hüküm sürdüğünü iddia eden devlet şekli.Bkz.: Altay, *a.g.e.*, s.254-452.

⁴¹⁹ Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.72.

⁴²⁰ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.228.

⁴²¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.93.

⁴²² Eroğlu, *a.g.e.*, 1981, s.287.

olduklarını ve duadan sonra rahatlıkla ölüm kucakladıklarını, dini inançlar ile takviyeli Türk askerinin ruh gücünün nelere muktedir olduğunu şu sözleri ile açıklamaktadır:

“Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size “Bombasırtı Olayı”nı anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulamamacasına kâmilan düşüyor, ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz! Ölenleri görüyor, üç dakika kadar sonra öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler, ellerinde Kur’an-ı Kerim Cennet’e girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler, Kelime-i şهادet çekerek yürüyorlar. Bu Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesi’ni kazandıran bu yüksek ruhtur⁴²³.”

Atatürk’ün din adamlarının yetiştirilmesi konusunda ise görüşleri şöyledir: “Nasıl ki her hususta yüksek mektep ve ihtisas sahipleri yetiştirmek gerekli ise, dinimizin hakikatini tetkik, tettebbu ilmi ve fenni kudretine sahip olacak güzide ve hakiki din adamlarını da yetiştirecek yüksek müesseselere sahip olmalıyız⁴²⁴.”

Atatürk, 1930 yılında laikliğin dinsizlik olmadığını şu şekilde açıklar: “Laiklik asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyücülükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkânını temin etmiştir. Laikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerleme ve canlılığın düşmanları ile gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamaz⁴²⁵.”

Feyzioğlu’na göre, “Türk cumhuriyeti lâik bir devlettir. Fakat lâiklik elbette dinin reddi, inanç ve ibadet hürriyetinin tanınmaması, dinî inançlara saygı duyulmaması anlamına gelmez. Ancak lâik bir devlette, mezhep ayrılıklarının yurttaşlar arasında nifak

⁴²³ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1997, s.238.

⁴²⁴ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1997, s.230.

⁴²⁵ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Atatürk, Din ve Laiklik, Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara, 1998, s.103.

yaratma için sömürülmesine de göz yumulamaz. Din veya mezhep ayrılığını sömürerek, milli beraberlik ve bütünlüğü parçalamaya çalışmak, laiklik ilkesine olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve kanunlarının açık hükümlerine aykırıdır⁴²⁶.”

Atatürk, Türk insanının İslam Dini'nin kendi dilinden okuyup anlayabilmesinin yolunu açacak çalışmalar yapmıştır. Mustafa Kemal, 1 Mart 1922 tarihinde T.B.M.M'nde yaptığı konuşmada camiler hakkında şunları söylemiştir:

“...Efendiler! Camilerin mukaddes minberleri halkın ruhani, ahlakî gıdalarına en âli, en feyyaz menbaalardır. Binaenaleyh, camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı tenvir ve irşadedecek kıymetli hutbelerin muhteviyatına halkça ittıla imkânını temin Şer'îye Vekâlet-i Celilesinin en mühim vazifesidir. Minberlerden halkın anlayabileceği lisanla ruh ve dimağa hitabolunmakla ehl-i İslamın vücudu canlanır, dimağı saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur...⁴²⁷”

3 Mart 1924'de çıkarılan 429 ve 431 sayılı yasalarla hem Halifelik hem de Şer'îye ve Evkaf Bakanlığı kaldırılmıştır. Aynı gün 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Yasası çıkarılmış, böylece hukukun ve eğitimin laikleşmesi ve çağdaşlaşması yolunda önemli adımlar atılmıştır⁴²⁸.

Atatürk, laiklik ilkesini Anayasa'ya koymadan önce iki mühim adım atmıştır. Birincisi, 3 Mart 1924'de kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu⁴²⁹. Bu yasa ile eğitim birliği bir sistem olarak benimsenmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu, laik eğitim yolunda büyük bir hamledir. Atatürk'ün laikliğe gidişte attığı ikinci adım, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi suretiyle gerçekleştirilen, hukuk inkılâbıdır⁴³⁰.

⁴²⁶ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.50.

⁴²⁷ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.I, s.246.

⁴²⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.848; Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.III, s.97.

⁴²⁹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923–1938)*, Ankara, 1995, s.68.

⁴³⁰ Kışlalı, *a.g.e.*, 1993, s.68; Medeni Kanun'un kabulü için ayrıca Bkz.: Demir, *a.g.e.*, s.188.

Atatürk, 5 Mart 1925’de Ankara Hukuk Fakültesi’nin açılışında eski hukuk sisteminin değişeceğini yeni laik yasaların uygulanacağını bu konuda en büyük vazifenin profesörlere ve onların yetiştirdiği talebelere düştüğünü belirtir:

“Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek hukukî esasları temelinden değiştirmek teşebbüsündeyiz. Ve yeni hukukî esaslar ile alfabesinden tahsile başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu kurumları açıyoruz. Bütün bu uygulamalardaki dayanağımız milletin anlayış, kabiliyeti ve kesin arzusudur. Bu teşebbüslerde arkadaşlarımız, yeni hukuku, bizimle beraber, bahsettiğim mahiyette anlatmış olan güzide hukukçularımızdır⁴³¹.”

1924 Anayasası’nın 2.maddesi: “Türkiye Devletinin dini, dinî İslâm’dır: Resmi dili Türkçedir; makkarı Ankara şehridir.” şeklindedir.

Madde yapılan 1222 sayılı kanun değişikliği ile: “Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir; makkarı Ankara şehridir.” halini alır⁴³².

1924 Anayasası’nın 88. maddesi Türk tanımı şu şekilde yapmaktadır: “Türkiye halkına, din ve ırk ayırt edilmeksizin, vatandaşlık bakımından Türk denir.”

Laikliğin, Türk toplumunun temel ilkelerinden biri haline gelmesiyle dinin birlik sağlayıcı fonksiyonunu Türk milliyetçiliği almıştır. Böylece ümmet yapısından çağdaş manada millete geçiş süreci başlamıştır. Bu gerçeği Atatürk, 5 Kasım 1935’te yaptığı konuşmada şöyle vurgulamaktadır:

“...Milletin varlığının devamı için, fertleri arasında düşündüğü ortak bağ yüzyıllardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş yani millet, dinî ve mezhebi

⁴³¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.252.

⁴³² 1222 sayılı ve 10.4.1928 tarihli kanun hakkında Bkz.: *Resmi Gazete* 14.4.1928, s.863.

bağlılık yerine Türk milliyeti bağı ile fertleri toplamıştır⁴³³.”

Atatürk'ün laiklik konusunda daha duyarlı olduğunu anlamak zor değildir. Laiklik, devletçilik dışındaki diğer ilkelerin hepsinin ön koşulları içinde yer alır. Demokrasinin ön koşuludur; çünkü laiklik olmadan gerçek bir düşünce özgürlüğü de olamaz. Milliyetçiliğin de ön koşuludur; çünkü laiklik olmayan yerde önem taşıyan ulus değil, ümmettir⁴³⁴.

1982 Anayasası'nın 24. maddesinde din ve vicdan hürriyeti hakkında şöyle denilmektedir: “Herkes vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir... İbadet dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınamaz ve suçlanamaz. Dinle, ahlâk, eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi, ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan mecburi dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır. Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasî ve hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma ve siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez⁴³⁵.”

Laiklik ilkesi, aynı vatan içinde yaşayan yurttaşlar arasındaki mezhep çatışmalarına son vererek, milli bütünlüğü sağlamıştır⁴³⁶. Milli ve laik bir devlet anlayışı içinde Türk milliyetçiliği, ümmet anlayışından koparak yepyeni bir mana ve nitelik kazanmıştır.

⁴³³ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.249.

⁴³⁴ Kışlalı, *a.g.e.*, 1995, s.30.

⁴³⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm>.

⁴³⁶ Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.50.

3.3.8. Millî Egemenlik İlkesiyle Bağlantılıdır; Bütün Kişisel Yönetim Biçimlerini Reddeder:

Millî Egemenlik, dış görünüşü itibariyle özgür ve bağımsız yaşamayı, milletin bütünlüğünü ve birliğini ifade eder. Milli Egemenlik, iç görünüşü itibariyle de milletin kendi kendini idare etmesini, kendini idare edecek hükümeti seçmesini konu alır. Milleti kendini oluşturan fertlerin toplamından farklı ve ayrı olarak onların bileşiminden ortaya çıkmış bağımsız bir kişiliktir. Egemenlik ise millet denilen mevcudiyetin, toplumun genel iradesidir. İrade iktidar ve güç olarak millete aittir. Egemenliğin kaynağı ilahi bir irade değil, milli iradeye dayanmaktadır. Milli Egemenlik, milletleşme olayına bağlı bir iradedir. Milli Egemenlik, milletin bölünmez iradesidir⁴³⁷.

Atatürk'ün egemenlik anlayışı: “Egemenlik, kayıtsız şartsız milletlidir⁴³⁸.” “Kayıtsız şartsız” tabiriyle belirtilen egemenliği, milletin üzerinde tutmak demek, bu egemenliğin bir zerresini, sıfatı, ismi ne olursa olsun, hiçbir makama vermemek, verdirmemek demektir. Bununla kastettiğim manayı kolaylıkla anlayabilirsiniz⁴³⁹.”

“Bir millet kayıtsız, şartsız egemenliğine malik ve sahip bulunmadıkça, o devlet ve millet için hayat, refah ve şeref olamayacağını takdir eden milletimiz, bu amaçlarını temin etmedikçe yaşamanın mümkün olmayacağına inanmıştır⁴⁴⁰.”

Türkiye’de Milli Egemenlik, bağımsızlık savaşı ile gerçekleşmiş ve gelişmiştir. Millî İrade ve Millî Egemenlik kavramlarının Türk toplum hayatına girmesi, Atatürk ve Millî Mücadele ile olmuştur. Atatürk, Nutuk’ta, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktığı zaman memleketin içinde bulunduğu durumu anlatırken, Osmanlı Devleti’nin temelini çöktüğünü, ömrünü tamamlayarak dağıldığını, ortada bir avuç Türk’ün barındığı ata

⁴³⁷ Eroğlu, *a.g.e.*, 1973, s.313.

⁴³⁸ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.62.

⁴³⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.84.

⁴⁴⁰ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.86.

yurdunun kaldığını ve son mesele, bunun da elimizden alınmak istendiğini söyledikten sonra, bu durum karşısında yapılacak tek şeyin “Hâkimiyeti Millîyeye müstenid, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk devleti tesis etmek” olduğunu ifade etmiştir⁴⁴¹.

Türk İstiklal Savaşı'nın başarıya ulaşabilmesi için her şeyden önce milletin azim ve bu konuda kesin kararlılığını belirtmek ve bunu açıkça ilan etmek zorunluluktadır⁴⁴². Amasya Tamimi'nde yer alan “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” parolası ile Millî Egemenlik esası devrimin temel prensibi olmuştur⁴⁴³.

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'de izlenecek yolun esaslarını ortaya koyarken, sorunu tüm yanlarıyla görmüş, kongrelerin ve meclisin demokratik olan tek yol olduğunda direnmişti. O'na göre topyekûn bir mücadelenin verilebilmesi için ülke çapında büyük ve millî iradeye dayalı bir örgütlenme gerekliydi. Bunun aksi düşünülemezdi⁴⁴⁴.

Milletin azim ve kararını tecelli ettirmek üzere Erzurum'da 23 Temmuz 1919'da toplanan milli kongrede, “Kuvay-ı milliyeyi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır” prensibi kabul edilir.

23 Nisan 1920'de T.B.M.M.'nin Ankara'da açılmasıyla, olağanüstü zamanlara mahsus bir hükümet tarzı kabul edilerek, Milli Egemenlik prensibi mecliste ve kararlarında ifadesini bulmuştur. T.B.M.M. hilafet ve saltanata makamına hükümranlık hakkını tanımış olan Kanunu Esasi'yi reddetmiş Milli Egemenlik prensibini kabul etmişti. Egemenliğin millete ait olduğunu kabul etmek demek saltanat ve hilafet makamlarının mevcudiyetlerinin artık bir anlamı kalmamış oluyordu⁴⁴⁵.

⁴⁴¹ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.12; Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.7.

⁴⁴² Eroğlu, *a.g.e.*, 1973, s.315.

⁴⁴³ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.31; Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.13; *Atatürk'ten Mektuplar...*, s.64.

⁴⁴⁴ Palaoğlu, *a.g.e.*, s.1156.

⁴⁴⁵ Eroğlu, *a.g.e.*, 1973, s.317.

25 Eylül 1920’de mecliste yaptığı bir konuşma ile saltanat ve hilafet makamları için ne düşündüğünü şu sözleri ile belirtmiştir:

“Türk milletinin ve onun yegâne mümessili bulunan Meclis-i âlinin vatan ve milletin istiklâlini, hayatım temin için çalışırken; hilâfet ve saltanatla, halife ve sultanla bu kadar çok meşgul olması mahzurludur. Şimdilik, bunlardan hiç bahsetmemek menafi-i âliye iktizasındadır. Eğer maksat, bugünkü halife ve padişaha muhafaza-i merbutiyet ve sadakat edildiğini ifade ve teyit etmekse, bu zat haindir. Düşmanların, vatan ve milletin aleyhinde vasıtasıdır. Buna halife ve padişah deyince millet, onun emirlerine mutavaat ederek düşman amalini yerine getirmek mecburiyetinde kalır. Hain veyahut makamının kudret ü salâhiyetini kullanmaktan memnu olan zat, zaten padişah ve halife olamaz. O halde, onu hal’edip yerine derhal diğerini intihap ederiz demek istiyorsanız, buna da, bugünün vaziyet ve şeraiti müsait değildir. Çünkü hal’i lâzım gelen zat, milletin nezdinde değil, düşmanların elindedir. Onun vücudunu keenlemyekûn addederek diğer birine biat edilmek tasavvur olunuyorsa, bugünkü halife ve sultan hukukundan feragat etmeyerek İstanbul’daki kabinesiyle, bugün olduğu gibi muhafaza-i makam ve idame-i faaliyete devam edebileceğine nazaran, millet ve Meclis-i Âli, asıl maksadını unutup halifeler dâvâsıyla mı uğraşacak? Ali ile Muaviye devrini mi yaşayacağız? Hulâsa, bu mesele vâsi, nazik ve mühimdir. Halli, bugünün işlerinden değildir. Meseleyi esasından halle girişecek olursak, bugün içinden çıkamayız. Bunun da zamanı gelecektir. Bugün vazedeceğimiz esasat-ı kanuniye, mevcudiyet ve istiklâlimizi kurtaracak olan Millet Meclisi’ni ve millî hükümeti takviyeye matuf mana ve salâhiyeti zâmin ve natık olmalıdır⁴⁴⁶.”

Mustafa Kemal Paşa daha sonra “Böyle bir hükümet, hâkimiyet-i milliye esasına müstenit Halk Hükümetidir, Cumhuriyetidir” diyerek o günkü hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Lakin Mustafa Kemal Paşa Misak-ı

⁴⁴⁶ Sadi Borak, *Gizli Oturumlarda Atatürk’ün Konuşmaları*, İstanbul, 1977, s.138–139; Kazım Öztürk, *Atatürk’ün T.B.M.M. Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, Ankara, 1981, s.296.

Millî'yi gerçekleştirmek amacıyla olduğu için, millî davaya zarar verebilecek bir rejim tartışmasına girmek istememiştir. Bu durumu şöyle dile getirir:

“Milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadım, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak peyderpey, bütün heyet-i ictimaiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim⁴⁴⁷.”

Atatürk, manda rejimi niçin reddedildiğini Nutuk'ta şu sözleri ile anlatmaktadır:

“Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak! İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur. Ya istiklal ya ölüm. Bu kararın dayandığı en güçlü muhakeme ve mantık şuydu: Temel ilke, Türk milleti'nin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklalden yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez. Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez⁴⁴⁸.”

30.10. 1922 tarih ve 307 Numaralı Karar saltanatın kaldırılması:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun münkariz olduğuna ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül ettiğine ve yeni Türkiye Hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olup onun hudud-ı millî dahilinde yeni vârisi olduğuna ve Teşkilat-ı Esasiye

⁴⁴⁷ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.16.

⁴⁴⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.12–13; Manda konusunda ayrıca Bkz.: Berthe Georges Gaulis, *Kurtuluş Savaşı Sırasında, Türk Milliyetçiliği*, İstanbul, 1999, s.83.

Kanunu ile hukuk-ı hükümrani milletin nefesine verildiğinden İstanbul'daki padişahlığın madum ve tarihe müntakil bulunduğu ve İstanbul'da meşru bir hükümet mevcut olmayıp İstanbul ve civarının Büyük Millet Meclisi'ne ait ve binaenaleyh oraların umur-ı idaresinin de Büyük Millet Meclisi memurlarına tevdi edilmesine ve Türk Hükümeti'nin hakk-ı meşru olan makam-ı hilafeti esir bulunduğu ecnebilerin elinden kurtaracağına karar verildi⁴⁴⁹.”

“...Türk milleti saray ve Bab-ı âli'nin hıyanetini gördüğü zaman... Hâkimiyeti padişaktan alıp bizzat millete ve onun yed-i kudretine vermiştir...⁴⁵⁰,”

“...Binaenaleyh o zamandan beri eski Osmanlı İmparatorluğu tarihe intikal edip yerine yeni ve Millî bir Türkiye Devleti, yine o zamandan beri padişahlık merfu olup yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi kaim olmuştur⁴⁵¹.”

Mustafa Kemal Paşa yapılan anayasa değişikliğinin Cumhuriyetin kurulmasına yönelik olduğunu, 27 Eylül 1923'de Neue Freie Presse muhabirine verdiği bir demeçte şöyle açıklıyordu:

“Yeni Türkiye Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddelerini size tekrar edeceğim, Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir⁴⁵². İcra kudreti teşrîf salâhiyeti milletin yegâne hakiki temsilcisi olan mecliste tecelli ve temerküz etmiştir, bu iki kelimeyi bir kelimedede hulâsa etmek kabildir: Cumhuriyet⁴⁵³.”

Lozan Antlaşması'nın onaylanması⁴⁵⁴ ve Ankara'nın başkent olarak ilân

⁴⁴⁹ *Düstur*, 3. Tertip, C.III, s.149.

⁴⁵⁰ *Düstur*, 3. Tertip, C.III, s.152.

⁴⁵¹ *Düstur*, 3.tertip, C.III, s.152.

⁴⁵² Âfetinan, *a.g.e.*, 2000, s.46.

⁴⁵³ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.86.

⁴⁵⁴ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.750.

edilmesinden⁴⁵⁵ sonra, 29 Ekim 1923'te mecliste “yaşasın cumhuriyet” sesleri arasında kabul edildi. Sonunda adından başka her şeyi ile cumhuriyet olan yeni Türk Devleti'nin adı “Türkiye Cumhuriyeti” olarak konmuş oldu⁴⁵⁶.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilânı, özgür bir Türk devleti kurma yolundaki Millî Mücadele Savaşı'nın, Millî Egemenlik ilkesine ulaşan kesin zaferidir. Türklüğün, çağdaş bir devlet yapısı, çağdaş bir millet ve milliyetçilik telakkisi içinde, kendi tarihsel ve toplumsal gelişme şartlarına uygun ölçülerle yeniden doğuşudur⁴⁵⁷.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Paşa alkışlar arasında kürsüye gelerek:

“Muhterem arkadaşlar, çok önemli ve cihan şumul hadisatı fevkalade karşısında muhterem milletimizin teyakkuz ve intibahı hakikisine bir vesikayı kıymettar olan, Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzun bazı maddelerini tavzih için encümeni mahsus tarafından heyeti celilenize teklif olunan kanun lahiyasının kabulü münasebeti ile yeni Türkiye Devleti'nin zaten cihanda malum olan malum olması lazım gelen mahiyeti beynelminel maruf unvanı ile yad edildi. Bunun icabı tabisi olmak üzere, bu güne kadar doğrudan doğruya meclisinizin riyasetinde bulundurduğunuz arkadaşınıza ifa ettirdiğiniz Reisi Cumhur unvanı ile yine aynı arkadaşınıza, bu aciz arkadaşınıza (Estağfurullah, Hakkınızdır. sesleri) tevcih buyurdunuz. Efendiler Asırlardan beri, şarkta mağdur ve mazlum olan milletimiz Türk milleti, hakikatte meftur olduğu hasaileden muarra telakki ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak, kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak, zevahir perest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatını hükümetinin yeni ismiyle cihanı medeniyete daha çok suhuletle izhara muaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Cihanda işgal ettiği mevkie layık olduğunu asariyle ispat edecektir. Daima muhterem arkadaşlarımin ellerine,

⁴⁵⁵ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.796.

⁴⁵⁶ Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.796–812.

⁴⁵⁷ Korkmaz, *a.g.e.*, s.47–60.

çok samimi ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi, bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletın teveccühünü daima noktayı istinat telakki ederek, hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti Mesut, muaffık ve muzaffer olacaktır⁴⁵⁸.”

Atatürk, Milli Egemenliğin önemini şu sözleri ile belirtmektedir:

“Milli Egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar batar, mahvolur. Milletlerin esirliğı üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mahkûmdurlar⁴⁵⁹” diyen Atatürk’ün tüm gayesi Türk milletini özgürlük ve demokrasiye kavuşturmaktı.

“Hürriyetin de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası Millî Egemenliktir⁴⁶⁰.”
“Millî Egemenlik uğrunda canımı vermek benim için vicdan ve namus borcu olsun⁴⁶¹” diyen Atatürk, Millî Egemenlik esasını Türk Devleti’nin temel taşı yapmıştır.

3.3.9. Aklın ve Bilimin Öncülüğünde, Türk Kültürünün, Çağdaş Uygarlık Düzeyi Üzerine Çıkarılmasını Hedefler:

Çağdaşlaşmayı hayat tarzı kabul eden Türk Devrimi içinde çağdaşlaşma ayrı bir önem ve değer taşır. Atatürk’ün Türk milliyetçiliğı’ne kazandırdığı çağdaş içerik sonucu Türkiye’de çağdaşlaşma ile milliyetçilik paralel olarak gelişmiştir. Atatürk milliyetçiliğı, batıya karşı bir tepki milliyetçiliğı değil, Türk milleti’nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını hedefleyen ileriye dönük bir milliyetçiliktir⁴⁶². Atatürk milliyetçiliğini içe yönelik hedefi, çağdaş bir ulus yaratmaktır⁴⁶³.

⁴⁵⁸ *Atatürk’ten Mektuplar...*, s.1167. Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.814.

⁴⁵⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.185.

⁴⁶⁰ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.326.

⁴⁶¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.80.

⁴⁶² Feyzioğlu, *a.g.e.*, s.46.

⁴⁶³ Kışlalı, *a.g.e.*, 1995, s.37.

Çağdaşlaşma konusunda kendisinden evvelki muvaffakiyetsizlikleri gören Atatürk, medeniyet ile kültür arasında ayırım yapmamaktadır. Atatürk'e göre; "Medeniyet harstan (kültür) başka bir şey değildir. Hars, Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında, yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda, İktisadî hayatında yapabileceği şeylerin muhassalasıdır⁴⁶⁴."

Çağdaş toplum olabilmenin ilk koşulu, uluslaşma evresini geride bırakmaktır. Ayrıca "ulus" olma, demokrasiye geçebilmenin de bir ön koşuludur. Aşiret, boy, kabile safhasını geride bırakmadan çağdaş ve demokratik bir toplum oluşturmak imkânsızdır⁴⁶⁵.

Atatürk, 30 Ağustos 1924'te Başkumandanlık Muharebesi'nin yıldönümünde verdiği söylevde kendisiyle birlikte Türk halkının hedefini ortaya koymaktadır:

"Efendiler, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi bütün cihanda tam manasıyla medenî bir heyeti içtimaiye olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti kıymeti, hakkı hürriyet ve istiklâli, malik olduğu ve yapacağı medenî eserlerle mütenasiptir. Medenî eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve istiklâllerinden tecrit olunmaya mahkûmdurlar. Tarihi beşeriyet baştanbaşa bu dediğimi teyid etmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, şartı hayattır. Bu yol üzerinde tevakkuf veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar, medeniyeti umumiyenin huruşan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar⁴⁶⁶."

Ziya Gökalp'e göre dini ve vatani tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır o da "ilimlerde, sanayide, askerlik ve hukuk teşkilatında Avrupalılar kadar ilerlemektir." "Biz medeniyetçe, irfanca, iktisatça ve tehzibce Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Fakat

⁴⁶⁴ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.43.

⁴⁶⁵ Kışlalı, *a.g.e.*, 1995, s.39.

⁴⁶⁶ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, s.C.II, s.179.

kültür itibariyle, hiçbir milleti kendimizden üstün görmeyiz. Bize göre Türk kültürü dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir. Buna göre, ne Fransız kültürünün, ne de Alman kültürünün taklitçisi ve tabii olmamıza imkân yoktur⁴⁶⁷.”

Atatürk, Türk milleti’ni çağdaş medeniyete yöneltmek gayesindedir, yapılan inkılâplar bu yödedir:

“...Efendiler! yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti Halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkali ile medeni bir heyeti içtimaiye haline irsal etmektir. İnkılâplarımızın umdei asliyesi budur... bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir. Şimdiye kadar bu milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihinlerde mevcut hurafeler kâmilten tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır⁴⁶⁸.” Yine başka bir konuşmasında, “Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır⁴⁶⁹.”

Medeniyet yolunda ilerlemek ve başarılı olmak, yaşamanın da şartıdır. Atatürk’e göre; “Dünyada her milletin varlığı, kıymeti hürriyet ve istiklâl hakkı, ancak gösterdiği ve göstereceği medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum milletler, hürriyet ve istiklâllerinden soyunmağa mahkûmdurlar⁴⁷⁰.”

Atatürk’e göre çağdaş uygarlık bilime dayanmaktadır: “Dünyada her şey için; medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlmin ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir⁴⁷¹.” “Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale,

⁴⁶⁷ Gökalp, *a.g.e.*, 1970, s.110.

⁴⁶⁸ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.II, s.224.

⁴⁶⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.91.

⁴⁷⁰ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.191.

⁴⁷¹ Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.II, s.202.

müspet ilimdir⁴⁷².” “Düşmanlarımızın asırlardan beri milletimiz hakkındaki düşünce ve amaçlarını son zaferimizle silip atabildiğimizi sanmamalıyız. Biz milletimiz hakkındaki onların duygularını yalnız askeri zaferlerle değil çağdaş ilerlemeyi benimsemek suretiyle ve bugünkü uygarlığın gerektirdiği bütün girişimleri yaparak, onların bilim seviyelerine ulaşarak sağlayacağız⁴⁷³.”

Atatürk, gerçekten uygar olan bir insanın, yalnız içinde yaşadığı, bağlı olduğu ulus çapında değil; tüm dünya çapında, bütün insanlık çapında, bütün insanlığın yararına ülküleri'nin olması gerektiği inancını besliyordu⁴⁷⁴.

Atatürk milliyetçiliği, çağdaş ve çağdaşlaştırıcı bir milliyetçiliktir. Çağdaşlaştırıcı milliyetçiliğin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz: milli bağımsızlık, hızlı ekonomik kalkınma, milli devletin kurulması ve bu devletin yönetimin biçiminin halkçı bir kimliğe dayatılması. Atatürk milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını korumayı ve aynı zamanda Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaç edinmiştir⁴⁷⁵.

Atatürk'ün çağdaşlaşma konusunda, ısrarla üzerinde durmuş ve her fırsatta dile getirmiştir:

“Memleketimizi asrileştirmek (çağdaşlaştırmak) istiyoruz. Bütün mesaimiz (çalışmamız) Türkiye'de asri, binaenaleyh garbi bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?...fakat tahaddüs eden vakayı, Türkiye'nin bila-kaydü şart Türkiye'nin hakimiyeti müstakilesine sahip olması neticesine vardı⁴⁷⁶.”

“Memleketin, fikri ve ekonomik gelişmede, yüksek ilerleme sahası olmasına

⁴⁷² Atatürk, *a.g.e.*, 1989, C.II, s.318.

⁴⁷³ *Hâkimiyeti Milliye*, 18 Mart 1923.

⁴⁷⁴ Emin Faik Üstün, *Ülkücü Atatürk*, 1964, s.79.

⁴⁷⁵ Suna Kili, *Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk*, 1996, s.24.

⁴⁷⁶ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.91; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.192.

çalışmak, idealimizdir. Fakat bu gelişmenin, medeni ve millî sınırlar haricinde cereyan almasını prensiplerimize uygun bulamayız⁴⁷⁷.”

“Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile atinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır⁴⁷⁸” diyen Atatürk, Türk tarihinin bilimsel esaslara göre ele alınması ve tarih bilincinin uyandırılması için çalışmalarını bizzat başlatmıştır.

“Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir” şeklinde izah etmiştir⁴⁷⁹. O, Çağdaşlaşmayı bir var olup olmama sorunu olarak görmüştür:

“Memleket kesinlikle çağdaş, uygar ve yepyeni olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Bütün özverimizin faydalı bir sonuç vermesi buna bağlıdır. Türkiye, ya yeni fikirle donatılmış, namuslu bir yönetim olacaktır ve yahut olamayacaktır. Halk ile çok temasım vardır. O saf kitle, bilmezsiniz ne kadar yenilik taraftarıdır. Yapacağımız işlerde hiçbir zaman bu engeller, kesif tabakadan gelmeyecektir. Halk refaha kavuşmuş, bağımsız, zengin olmak istiyor; komşularının refahını gördüğü halde, fakir olmak pek ağırdır. Gericî fikirler besleyenler belli bir sınıfa dayanabileceklerini zannediyorlar. Bu kesinlikle bir kuruntudur, bir zandır. Gelişme yolumuzun önüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz. Yenileşme yolunda duracak değiliz. Dünya müthiş bir gelişmeyle ilerliyor. Biz bu uyumun dışında kalabilir miyiz?⁴⁸⁰”

Atatürk’ün C.H.P.’nin dördüncü kurultayını açarken yaptığı konuşmada Türk İnkılâbının hangi aşamalardan geçtiğini ve millet için daha neler yapılması gerektiğini şu sözleri ile belirtir:

⁴⁷⁷ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.378; Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.215.

⁴⁷⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.84; *Atatürk’ten Mektuplar ...*, s.179.

⁴⁷⁹ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.419; Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.111.

⁴⁸⁰ Atatürk, *a.g.e.*, C.III, 1989, s.95.

“Uçurum kenarında yıkık bir ülke... türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... yıllarca süren savaş..., ondan sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... işte, Türk genel devriminin bir kısa düzeni...”⁴⁸¹”

Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisinin 15–20 Ekim 1927 tarihleri arasında Ankara’da toplanan İkinci Kurultayında okuduğu tarihî Nutuk’a şu sözleri ile son verir:

“Ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun, bağımsızlığını nasıl kazandığını; bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım. Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. Bu sonucu, Türk gençliğine kutsal bir armağan olarak bırakıyorum”⁴⁸².

Türk gençliğine önem veren Atatürk: “Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve irfanın müspet fikirlerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler tatbik mevkiine konduğu vakit Türk milleti yükselecektir”⁴⁸³.” diyerek gençliğin eğitilmesini her fırsatta dile getirmiştir.

Çağdaşlaşmayı bir hayat felsefesi olarak gören Atatürk, aynı zamanda millî benliği yok edebilecek taklitçiliğe de karşıdır⁴⁸⁴. “Milletimizi en mutlu millet yapayım, başka milletler nasıl olmuşsa, onu da aynen öyle yapayım der... Lâkin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye, hiç bir devirde muvaffak olmuş değildir... Bir millet için saadet olan bir şey, diğer millet için felâket olabilir. Aynı sebep ve şartlar, birini mesut ettiği gibi diğerini bedbaht edebilir. Onun için, bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden keşfiyatından istifade edelim, lâkin unutmayalım ki asıl

⁴⁸¹ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, 1989, s.398.

⁴⁸² Atatürk, *a.g.e.*, 1973, s.897.

⁴⁸³ Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.36.

⁴⁸⁴ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.86; Âfetinan, *a.g.e.*, 1971, s.37.

temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz⁴⁸⁵” diyen Atatürk, taklitçiliğin sonunun zarar olduğunu daima vurgulamıştır.

Atatürk 1 Kasım 1937’de T.B.M.M.’ni açış konuşmasında: “Büyük davamız, en uygar ve refah düzeyi yüksek bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarda değil, düşüncelerinde de köklü bir devrim yapmış olan büyük Türk milleti’nin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı, ancak yasal bir planla ve en akılcı bir şekilde çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşını ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak kişi ve kurumları yaratmak...⁴⁸⁶” Diyerek, milli davasının millet varlığını yükseltmek olduğunu dile getirir.

Atatürk, Türk milleti’nin ebediliğinin ancak günün koşullarına uyumla mümkün görmektedir: “Artık duramayız, kesinlikle ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet açıkça bilmelidir. Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona bigane olanları ilgisiz kalanları yakar ve mahveder. İçinde bulunduğumuz aile-i medeniyette layık olduğumuz mevki bulacak, onu muhafaza ve ilan edeceğiz. Refah, saadet mutluluk ve insanlık bundadır, memleket behemahal asri, medenî ve müteceddit (yenilenmiş) olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün fedakârlığımızın semere vermesi verimli olması buna bağlıdır⁴⁸⁷.”

Türk toplumu çağdaşlaşma hareketleri karşısında modernleşmenin stratejisini rasyonalist, yöntemli ve kendi değere sistemlerine uygun bir biçimde seçmek zorundadır. Modernleşmenin sağlıklı ve dengeli olabilmesi için her şeyden önce millet olma sürecini sosyolojik anlamda gerçekleştirmesi gerekir. Modernleşme ancak böyle

⁴⁸⁵ Atatürk, *a.g.e.*, C.II, 1989, s.145.

⁴⁸⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.e.*, 1983, s.111.

⁴⁸⁷ Kocatürk, *a.g.e.*, 1999, s.83.

bir ortamda verimli sonuçlar doğurabilir. Modernleşme, milli birliğin güçlü olduğu ülkelerde siyasi ve ideolojik kutuplaşmalara, bölünmelere köklü çözümler getirebilir⁴⁸⁸. Batıdan aktarılan yeni kurumlar, eğer toplum yapısının tarihsel gelişim çizgisi ve kültür birikimi ile uyum sağlayacak şekilde yoğrulup biçimlendirilirse “yerlilik” kimliğini kazanabilir. Bu husus, Türk aydınına düşen en büyük görevdir. İlk önce aydınımızın kendi değerlerine yabancılaşmaması gerekir⁴⁸⁹.

Türk çağdaşlaşması, Millî Mücadele hareketimizin amaçlarından birisi ve hatta Türk İnkılâbı'nın her safhasında ve her çağda yenilenen hedefi olmuştur. XX. yüzyıl başında Türk düşünce ve zihniyet ortamı ile batının çağdaş, sosyal, politik, ekonomik uygulamaları arasındaki bağlantı, Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Atatürkçü zihniyet ile kurulmaya çalışılmış ve büyük mesafeler alınmıştır⁴⁹⁰.

---

⁴⁸⁸ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1996, s.83.

⁴⁸⁹ Türkdoğan, *a.g.e.*, 1996, s.98.

⁴⁹⁰ Suat İlhan, *Evrimeşen Türk Devrimi*, Ankara, 1998, s.170.

SONUÇ

Türk milliyetçiliğinin öncülü olarak kabul ettiğimiz Osmanlı Türkçülüğünün fikri ve ideolojik kaynakları, Fansız İhtilali sonrasında XIX. yüzyılda sivrilen milliyetçi akıma dayanmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa’da etkisini gösteren milliyetçi akım daha sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan topraklarına da yayılmıştır. Avrupa devletlerinin gayret, aldatma ve teşvikleri neticesinde azınlıklar arasında ırkçılık ve milliyetçilik düşüncelerinin başlaması, imparatorluğun dağılma sürecine girmesi ve ardından yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Osmanlı Devleti parçalanmış ve yeni milletler, yeni devletler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı yöneticileri, ayrılıkçı hareketlere karşı devleti kurtarmak için çeşitli çareler aradılar ve ilk olarak “Osmanlı” kimliğini ön plana çıkardılar. Daha sonra, “İslamcılık” gündeme geldi. Farklı yapılardan oluşmuş bir harcı bir arada tutmaya ne Osmanlıcılık ne de İslamcılık politikaları yetmemiştir. İşte bu ortamda, Türk milliyetçiliğinin gelişmesi oldukça geç gerçekleşmiştir. Bu gecikme daha çok, ülkede ne feodaliteden millî devlete geçme durumunun, ne de bir bağımsızlık savaşımına yönelik bir gereksinimin var olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu’nda parçalanmayı önlemek için, etnik ayrıma değer vermemeye ve bilhassa Türk ögesini ön plana çıkarmamaya büyük özen gösterilmiştir. Millet yerine ümmet gayesi amaçlanmıştır. Giderek imparatorluk parçalanmaya ve bünyesinde yer alan diğer uluslar kendi bağımsızlıklarını kazanmaya başlayınca, Türk milliyetçiliği de filizlenmeye başlamıştır.

Türkçülüğün Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkmasından evvel Avrupa’da özellikle Fransa’da “Turquerie” denilen Türk hayranlığı oluştu. Türk dili ve sanatına ilgi arttı. Türkiye’de yapılan dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demir ve marangozluk işleri Avrupa konaklarının salonlarını süsler oldu. Avrupa’da Türkoloji gelişmeye başladı. Türklerin eski bir ulus olduğu, büyük devletler ve medeniyetler

kurmuş oldukları ortaya kondu. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka, Fransa, İngiltere birçok bilim adamları eski Türklere dair tarihi ve arkeolojik araştırmalar yapmaya başladılar. Türklerin çok eski bir millet olduğu ve geniş bir sahaya yayıldıkları ve birçok devlet ve yüksek medeniyetler kurduklarını kanıtladılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik önce yabancı propagandası ve siyasi amaçlarla Hıristiyan unsurlar arasında yayılmaya başlamıştır. Sonuçta Fransız İhtilali ile tohumlanan ve hürriyet fikriyle desteklenen milliyetçiliğin gayrimüslimler arasında yayılması, Osmanlı devletinde ayaklanmalara yol açarak devletin bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır. Osmanlı devlet adamları Fransız İhtilali sonucu yayılan ideolojik vasıflı milliyetçilik cereyanını başlangıçta kendilerini rahatlatıcak olan batının bir iç problemi olarak görmüşlerdir. Ancak, XIX. yüzyıl dünyasında büyük değişiklikler yapacak olan milliyetçiliğin gücünü ayaklanmalar çıkınca anlamaya başladılar.

Türk milliyetçiliğinin selefi olan Türkçülük Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde beliren en önemli akımlardan biridir ve bu akımın doğuşuna çok uluslu imparatorluğun yapısından kaynaklanan siyasal gelişmeler neden olmuştur. Türkçülük, bu akımın temsilcilerinin kendi tutumlarını açıklamak için tercih ettikleri sübjektif bir kavramdır. Türkçülük, imparatorluğun kozmopolit yapısı içerisinde Türk unsurunu öne çıkaran bir akım olarak doğmuştur. Osmanlı ülkesindeki milliyetçilik akımının ortak bir vasfı vardır. Bu milliyetçilik, Batının meydan okumasına karşı cevap verme yoluyla ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki'nin devlete hâkim olduktan sonra uygulamaya koyduğu politikasının iki kilit kavramı vardır: Türkçülük ve Batıcılık. İşte Jön Türkler özellikle savaş yıllarında bu iki politikayı istedikleri biçimde uygulamak olanağını buldular. İdeolojinin kültürel temellerini oluşturabilmek ve halk kitlelerinin bu ideolojinin yanında yer almasını sağlayabilmek için, dernekler kurulmuş, dergi ve gazeteler çıkarılmıştır. Ziya Gökalp'in çalışmaları ile Türkçülüğün kuramsal temelleri

belirlenmiş, Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin resmi ideolojisi olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, milliyetçilik akımının bütün imparatorlukları, bu arada Osmanlı Devleti'ni de derinden etkilediği, devletin temellerini çattırdığı bir dönemde dünyaya gelmiş, gelişen olayları bizzat yaşayarak ve müşahede ederek, çok kuvvetli ve sağlam düşüncelerin sahibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini devam ettirmesi için düşünülen İslamcılık, Osmanlıcılık, Pan-Türkizm gibi çözüm yollarından hiç birine iltifat etmemiş, Osmanlı yöneticilerinin Türk milliyetçiliği'ne karşı olumsuz tavırlarını hiç tasvip etmemiştir.

Anadolu'nun haksız işgal edilişi, istiklal ve hürriyetten yoksun bir milleti kaderi ile baş başa bırakmış, millet olarak varlığını korumaya yöneltmiştir. Türk milleti bu buhranlı devrede, kendini savunma ihtiyacının da sonucu olarak bir tek amaca yönelmiş ve tam bir dayanışma duygusu ile hareket etmek zorunda kalmıştır. İşte Atatürk milliyetçiliği fikir ve eylem ortamı olarak işte böyle bir ortamda doğmuştur.

Türk milleti Mustafa Kemal Atatürk, önderliğinde yapılan Millî Mücadele'yi olağanüstü gayret ve mücadeleyle, nefsi müdafaa yaparak binbir güçlkle kazanabilmiştir. Atatürk, yıkılmış bir imparatorluktan genç Türkiye Cumhuriyeti'ni çıkarmıştır. Bütün bunları yaparken tek güvencesi Türk ulusu olmuştur.

Milliyetçilik İlkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biridir. Türk milliyetçiliği'nin ilk uygulayıcısı Atatürk olmuştur. Atatürk milliyetçiliği, ırk esasına dayanmaz. Turancılık politikası izlemez. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı Faşist ya da Nasyonel Sosyalist milliyetçilikte olduğu gibi komşularından toprak talebinde bulunan saldırgan, yayılcı bir milliyetçilik anlayışı değildir. Yurtseverlikle eş anlamlı olan Atatürk milliyetçiliği, barışçıl bir milliyetçilik olarak örnek oluşturmuştur.

Atatürk milliyetçiliği, barışçıl, insancıl, birleştirici, laik ve çağdaştır. Atatürkçü

milliyetçilik anlayışı, toplumu oluşturan bireyleri ortak duygular etrafında topladığı için, bölgecilik, kabilecilik ve hatta etnik bölünmelere karşı birleştiricidir. Ulusal çıkarları koruma, kaynak yaratma ve çağdaşlaşmayı sağlama amaçları doğrultusunda gelişmecidir. Ulusal iradeyi, laik hukuk sistemini ve ulusal gücü etkin kılmayı amaçlar.

Bu araştırma için son söz olarak: Atatürk'ün belli bir ırka, mezhebe, siyasi görüşe dayanmayan, kendini içtenlikle Türk sayan herkesi kapsayan, tam bağımsız milliyetçilik anlayışı ile tarih boyunca özgür ve bağımsız yaşamış olan Türk milletinin, birlik ve beraberlik içinde bir bütün durumunu her zaman korumak zorunda olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA**BASILMIŞ RESMİ YAYINLAR:**

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genkur. ATASE Başkanlığı, Sayı:89, 2178 Nolu Belge, Ankara Kasım 1989.

Aydın Tarihi, Sayı:65, 1929.

Aydın Tarihi, Sayı:68, 1929.

Aydın Tarihi, Sayı:44, 1937.

Aydın Tarihi, Sayı:49, 1938.

Düstur, Üçüncü Tertip, C.III.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, C.I.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, C.III.

TBMM Zabıt Ceridesi, II. Devre, C.III.

TBMM Zabıt Ceridesi, V. Devre, C.XVI.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.III, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

KİTAPLAR VE MAKALELER:

ACAROĞLU, Türker, AHMAD, Feroz ve diğerleri, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C.XVII, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

ADIYEKE, Nuri, “*Osmanlı Siyasal Söyleminde Cemaat-Millet ve Anadolu Uygulaması*” *Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler*, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin 1997.

A.ÂFETİNAN, *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

A.ÂFETİNAN, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, T.T.K, Ankara 1977.

A.ÂFETİNAN, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984.

A.ÂFETİNAN, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, T.T.K, Ankara 1998.

A.ÂFETİNAN, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, A.A.M, Ankara 2000.

AHMAD, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizm'e*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.

AHLERS, Elçin Kürşat, “*XIX. ve XX. Yüzyıllarda Almanya'da Türk ve Türkiye İmajının Değişim Süreci*” *Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler*, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin 1997.

AKÇAM, Taner, “*Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler*” *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

AKÇURA, Yusuf, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayınları, İstanbul 1978.

AKÇURA, Yusuf, *Türkçülük ve Dış Türkler*, Toker Yayınları, İstanbul 1990.

AKÇURA, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, T.T.K Yayınları, Ankara 2007.

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1987.

AKTAN, C.Can, “*Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet*”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:5, Sayı:25, Ankara 1999.

AKYOL, Taha, “*Liberalizm ve Milliyetçilik*”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

ALPAY, Şahin, “*Milliyetçilik, Özgürlükçü Demokrasiyle Nasıl Bağdaşır?*” *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı:23, Ankara 1993.

ALTAY, Şakir, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.

ARAI, Masami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Anthony D.Smith, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

ARIK, Remzi Oğuz, *Coğrafyadan Vatana*, M.E.B Yayınları, Ankara 1969.

ARMAĞAN, Mustafa ve diğerleri, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1990.

ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih 1789–1960*, Alkım Yayınları, Ankara 1973.

ARSLAN, Süleyman, “*Atatürk Milliyetçiliği*”, *100.Yıl Atatürk Konferansları*, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayını, Ankara 1981.

ARSAL, Sadri Maksudi, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1971.

ATAR, Aygün, *Ulus Devlete Geçiş Süreci ve Türkiye Cumhuriyetinin Uniter Yapısı*, A.A.M. Dergisi, C.XX, Sayı:60, Ankara 2004.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Ankara 1973.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU, *Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara 1990.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU, *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991.

ATAY, Falih Rıfkı, *Çankaya*, Sena Matbaası, İstanbul 1980.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam, Mustafa Kemal C.I, (1881–1919)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.

BALÇIK, Mehmet Berk, “*Milliyetçilik ve Dil Politikaları*” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

BAYDAR, Mustafa, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

BAYDUR, Mithat, “*Ulus-Devlet ve Ötesine Teorik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Birkaç Not*” Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:23, Ankara 1993.

BAYDUR, Mithat, *Milliyetçilik*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1994.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1996.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Atatürk Anadolu’da, (1919–1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1959.

BİLA, Hikmet, *CHP (1919–1999)*, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

BİSMARCK, Otto Von, Çev. AKİPEK, Nijad, *Düşünceler ve Hatıralar*, C.I, M.E.B Yayınları, İstanbul 1991.

BORAK, Sadi, KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1972.

BORAK, Sadi, *Gizli Oturumlarda Atatürk’ün Konuşmaları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1977.

BOZDAĞ, İsmet, *Atatürk’ün Evrensel Boyutları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

CEBESOY, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967.

CİHAN, Erol, *Atatürk Milliyetçiliği ve Ceza Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1981.

ÇUBUKÇU, Agâh, “*Atatürk ve Milliyetçilik*” *Atatürk Milliyetçiliği Sempozyumu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van-Hakkari 1985.

DAVİSON, Roderic, Çev. MORALI, Mehmet, *Osmanlı Türk Tarihi (1774–1923)*, Alkım Yayınları, İstanbul 2003.

DEMİR, Fevzi ve diğerleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi*, T.C. Mersin Üniversitesi Yayınları, Mersin 2002.

DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005.

EDİB, Halide, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1994.

ERCİLASUN, Ahmet, “*Atatürk'ün Milliyetçilik ve Dil Anlayışı*”, *100.Yıl Atatürk Konferansları*, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayını, Ankara 1981.

ERENDİL, Muzaffer, “*Atatürkçü Düşünce Işığında Milli Birlik*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, Sayı:4, Ankara 1985.

ERİKAN, Celal, *Komutan Atatürk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1972.

EROĞLU, Hamza, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1974.

EROĞLU, Hamza *Atatürkçülük*, Olgaç Matbaası, Ankara 1981.

EROĞLU, Hamza, “*Milli Birlik ve Beraberlik*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, Sayı:7, Ankara 1986.

EROĞLU, Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara 1990.

EROĞLU, Hamza, *Atatürk ve Milliyetçilik*, A.A.M, Ankara 1992.

ERÖZ, Mehmet, *Atatürk Milliyetçilik Doğu Anadolu*, Türk Dünyası Araş. Vakfı, İstanbul 1987.

ERÖZDEN, Ozan, *Ulus-Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara 1997.

FEYZİOĞLU, Turhan, *Atatürk ve Milliyetçilik*, A.A.M Yayınları, Ankara 1986.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, “*Atatürk, Din ve Laiklik*”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, A.A.M, Ankara 1998.

GAULİS, Berthe Georges, *Kurtuluş Savaşı Sırasında, Türk Milliyetçiliği*, Yeni Gün Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1999.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, *Atatürkçülük (Birinci Kitap)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, *Atatürkçülük (İkinci Kitap)*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1983.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, *Atatürkçülük (Üçüncü Kitap)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

GEORGEON, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura (1876–1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 1986.

GİRİTLİ, İsmet, “*Fransız İhtilali ve Etkileri*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, Ankara 1989.

GÖKALP, Ziya, Haz.: Mehmet, Kaplan, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1970.

GÖKALP, Ziya, Haz.: Yusuf Çotuksöken, *Türk Uygarlığı Tarihi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1991.

GÖZLER, Kemal, “*Devletin Bir Unsuru Olarak ‘Millet’ Kavramı*”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı:64, Ankara 2001.

GÜNEŞ, İhsan, *I.Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünce Yapısı*, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

GÜNGÖR, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1987.

GÜNGÖR, Erol, “*Elie Kedouri’nin Avrupa’da Milliyetçilik Kitabına Önsöz*”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, *Milliyetçilik*, Sayı:50, Ankara 1998.

HANİOĞLU, Şükrü, “*Türkçülük*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

HANİOĞLU, Şükrü, “*Osmanlıcılık*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

HEYD, Uriel, Çev. GÜNAY, Kadir, *Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, Kültür Bak. Yayınları, Ankara 1994.

HOBBSAWM E.J., *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik* Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

İĞDEMİR, Uluğ, *Atatürk ve Anzıklar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985.

İLHAN, Suat, “*Türk Çağdaşlaşması*”, *Atatürkçü Düşünce*, A.A.M Yayını, Ankara 1992.

İLHAN, Suat, *Evrimsen Türk Devrimi*, A.A.M Yayını, Ankara 1998.

İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.

İNALCIK, Halil, “*Osmanlı İmparatorluğu*”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, No:93, Ankara 1994.

İNAN, Abdülkadir, “*Atatürk ve Dış Türkler*”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı:13, Ankara 1963.

İSLAM, İbrahim, *Türkiye’de Milliyetçilik Düşüncesinin Toplumsal Gelişme Bakımından Değeri, Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler*, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin 1997.

İZGİ, Özkan, “*Atatürk ve Millî Birlik*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.IV, Sayı:12, Ankara 1988.

İZZET, Mehmet, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

JUNG, Dietric, Piccoli, Wolfgang, Çev. KURT, Berna, *Yol Ayrımında Türkiye*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

KABASAKAL, Mehmet, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908–1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.

KADIOĞLU, Ayşe, “*Tarihsel Açından Alman Milliyetçiliği, Vatandaşlık Kavramı ve Göç Politikaları*”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Ankara 1991.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, M.E.B Yayınları, Ankara 1970.

KANSU, Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, T.T.K, Ankara 1997.

KARABEKİR, Kazım, *İttihat ve Terakki 1896–1909*, Emre Yayınları, İstanbul 2000.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, T.T.K, Ankara 1988.

KAVCAR, Cahit, “Atatürk'ün Dil ve Edebiyat Konusundaki Görüşleri”, *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1981.

KAYMAZ, Nejat, *Türk Kurtuluş Savaşının Tarihsel Konumu ve Niteliği*, *Belleten*, C.XL, Sayı:160, Ekim, T.T.K, Ankara 1976.

KAYNAR, Reşat, “Atatürk ve Milli Birlik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, Sayı:7, Kasım 1986, Ankara 1986.

KESKİN, Mustafa, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, A.A.M. Yayınları, Ankara 1999.

KILIÇBAY, M.Ali, *Modern Ulus kavramı ve Ulus Devlet, Tarih ve Milliyetçilik I.Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler*, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin 1997.

KILINÇKAYA, Derviş, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2004.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara 1993.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Kemalizm Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara 1995.

KİLİ, Suna, Şeref, Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, T.İş Bankası Yayını, Ankara 1985.

KİLİ, Suna, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, T.İş Bankası Yayını, Ankara 1995.

KİLİ, Suna, *Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk*, YKY Yayınları, İstanbul 1996.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, T.T.K, Ankara 1983.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün fikir ve Düşünceleri*, A.A.M, Ankara 1999.

KORKMAZ, Zeynep, *Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:10, C.IV, Ankara Kasım 1987.

KÜÇÜK, CEVDET, “*Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat*” *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

KÜLTÜR BAKANLIĞI, *Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919–1923)*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1992.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, T.T.K, Ankara 2004.

MARDİN, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895–1908*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1964.

MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

MERÇİL, Erdoğan, “*Kitap Tanıtma*” *Bellekten*, T.T.K, Ankara 1999.

MOREAU, Odile, “*Fransız Belgelerinin Işığında 1908 Jön Türk Devrimi ve Askeri Reformlar*”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, 12–16 Eylül 1994, Ankara 1999.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, Ankara 1982.

MUMCU, Ahmet, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II*, Yükseköğretim Kurulu Yayını, Ankara 1986.

OLCAY Osman, *Sevres Andlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

ORAN, Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

ORTAYLI, İlber, “*Osmanlı İmparatorluğunda Millet*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

ÖGEL, Bahattin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, C.II, M.E.B 1000 Temel Eser, İstanbul 1971.

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Basın Yayın, İstanbul 2000.

ÖZDOĞAN, Günay Göksu, *Turan’dan Bozkurt’a*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

ÖZEL, Mustafa, *Tarih Risaleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

ÖZKIRIMLI, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1979.

ÖKTEM, EMRE, “*Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Cumhuriyetin Niteliklerinden Milliyetçilik*”, *Türkiye Günlüğü Dergisi, Milliyetçilik*, Sayı:50, Ankara 1998.

ÖZ, Esat, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992.

ÖZDEN, Mehmet, “*Türkçülük: Sınırlar ve Hayaller*”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No:33, Mart-Nisan 1995, Ankara 1995.

ÖZDEN, Mustafa, *II. Meşrutiyetin İlanı Öncesi ve Sonrası*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

ÖZTÜRK, Kazım, *Atatürk’ün T.B.M.M. Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

PALAOĞLU, Kemal, “*Mütareke ve Milli Mücadele/TBMM Nasıl Kuruldu?*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500–1914*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1981.

SAFA, Peyami, *Nasyonalizm, Büyük Fikir Cereyanları:3*, Babıâli Yayınevi, İstanbul 1961.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

SHAW, Stanford, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar Sorunu*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, İstanbul 1994.

SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

SARINAY, Yusuf, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, M.E.B Yayınları, İstanbul 1996.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali C.I-2*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1987.

SORGUN, Taylan, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2003.

TANERİ, Aydın *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993.

TANSU, Yunus Emre, “*Türk Milliyetçiliğinin Teşekkülünde İki Tesir: Balkanlar ve Rusya*”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.VII, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1995.

TEZER, Şükrü, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, T.T.K, Ankara 1995.

TİMUR, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara 1971.

TOROS, Taha, “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslim Azınlıklar*”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılulaşma Hareketleri, Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki*, İstanbul 1999.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

TURAN, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C.I, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1980.

TURAN, Refik, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1994.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923–1938)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995.

TURAN, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, T.T.K, Ankara 1999.

TÜFEKÇİ, D.Gürbüz, *Atatürk Milliyetçiliği*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 3, Cilt: I, Ankara 1985.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Niçin Milletleşme; Milli Kimliğin Yükselişi*, Alfa Kitabevi, İstanbul 1997.

TÜNAY, Bekir, *“Atatürk ve Milli Birlik” Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, A.A.M, Ankara 1998.

UÇARAL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.

UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1999.

UYSAL, Halil, *Arapça- Türkçe-İngilizce İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü*, Uysal Kitabevi, Konya 1996.

ÜLKER ŞİRKETLER TOPLULUĞU, *Atatürk'ten Mektuplar Hatıralar*, Ülker Yayınları, İstanbul 2003.

ÜSTEL, Füsün, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912–1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

ÜSTÜN, Emin Faik, *Ülkücü Atatürk*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1964.

YALÇIN, Semih, “Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIV, S.41, Ankara 1998.

YETKİN, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930–1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.

YILMAZ, Mustafa ve diğerleri, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998.

GAZETELER:

Anadolu Gazetesi, 6 Şubat 1937.

Ankara Gazetesi, 2 Nisan 1921.

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1928, 5 Ekim 1932.

Hâkimiyeti Milliye, 28 Mart 1921, 23 Nisan 1921, 23 Nisan 1924, 30 Ekim 1933.

Tevhidi Efkâr, 20 Nisan 1922.

Ulus Gazetesi, 12 Aralık 1935, 20 Mart 1937, 16 Ekim 1938.

Vakit Gazetesi, 30 Haziran 1917, 19 Şubat 1931, 5 Şubat 1937, 6 Şubat 1937.

Yeni Asır, 6 Şubat 1937.

ANSİKLOPEDİLER:

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul 1989.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Türk Ansiklopedisi, M.E. B Yayınları, Ankara 1969.

Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1988.

CONSTANTINOPLE, le 16 Mars 1920.

Handwritten note: Handwritten text

ALTESSE,

Les Hauts Commissaires de France, de Grande Bretagne et d'Italie sont chargés par le Conseil Suprême Allié de porter à la connaissance de Votre Altesse qu'à partir du 16 Mars à 10 heures la ville de Constantinople sera placée sous l'occupation militaire des Puissances Alliées.

Votre Altesse trouvera ci-joint le texte de la décision prise à ce sujet par les Hauts Commissaires.

De plus nous sommes chargés d'exiger que le Gouvernement Ottoman désavoue immédiatement Moustapha Kemal Pacha, ainsi que les autres dirigeants du mouvement soi-disant "nationaliste", dont la responsabilité pour les événements et les excès qui viennent de se produire sur plusieurs points et notamment en Cilicie, ne peut être mise en doute.

Nous devons porter à la connaissance du Gouvernement Ottoman qu'en cas de renouvellement de semblables événements ou d'excès analogues, les conditions envisagées pour la paix avec la Turquie deviendraient plus rigoureuses et que les concessions déjà faites seraient retirées.

Nous sommes chargés d'ajouter que l'occupation militaire alliée de Constantinople sera maintenue jusqu'à ce que

A SON ALTESSE
LE GRAND VIZIR
A CONSTANTINOPLE

les conditions du traité de paix soient acceptées et mises à exécution. Veuillez agréer, Altesse, les assurances de notre haute considération.

Handwritten signature: A. Defrance

EK-1: Fransa, İngiltere ve İtalya'nın 16 Mart 1920 tarihinden itibaren İstanbul'un işgal edildiğine, Mustafa Kemal Paşa ve milliyetçilerin Osmanlı Devleti tarafından açıkça kınanması gerektiğine ve Sevr Barış Antlaşması'nın şartları kabul edilinceye kadar işgalin devam edeceğine dair Sadaret'e verdikleri nota.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, BOA, HR. SYS, 2606/10-14.

EK:1 Tercüme

İstanbul

16 Mart 1920

Sadâret'e

Ekselansları,

Fransa, İngiltere ve İtalya yüksek komiserleri, 16 Mart saat 10:00'dan itibaren İstanbul şehrinin Müttefik Kuvvetleri'nin askerî işgali altında olacağını zât-ı âlînizin bilgisine sunmak için Müttefik Yüksek Konseyi tarafından görevlendirilmişlerdir.

Zât-ı âlîniz, ekte, bu husûsta yüksek komiserler tarafından alınan karar metnini bulacaktır.

Ayrıca, Osmanlı Hükümeti'nden birçok yerde ve özellikle Tarsus'ta meydana gelen olaylar ve aşırı davranışlardan sorumlu olduğu şüphe edilmeyen Mustafa Kemal Paşa ve sözde "milliyetçi" hareketin diğer yöneticilerini derhal kınamasını ısrarla talep etmekle yükümlüyük.

Benzer olayların ve aşırı davranışların tekrarlanması halinde, Türkiye ile tasarlanan barış şartlarının daha sertleşeceğini ve evvelce verilen tavizlerin geri alınacağını Osmanlı Hükümeti'nin bilgisine arz etmek zorundayız.

İstanbul'da Müttefik askerî işgalinin, barış antlaşması şartları kabul edilip yürürlüğe konuluncaya kadar devam edeceğini ilâve etmekle görevlendirilmiş bulunuyoruz.

Saygılarımızın kabulünü rica ederiz.

M. Defrance

S. J. de Robeck

Maissa

EK:2 Transkripsiyon

Aded: 6/1475

Telgraf / Makine başında

Ankara

12/9/[13]38

Saat: 17.35

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reîsi

Başkumandan Müşîr Gâzî Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Türklüğe hâs, geniş ve yümlü görüşünüz ve dâhiyâne kumandanız tahtında Türk ve İslâm târihine yeni ve mu'azzam bir şeref ilâve ederek yeni bir baht ve devir açan ve milletlerin hür ve müstakil yaşamasını kendisine şî'âr telakkî eyleyen Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının yıldırım sür'atiyle Anadolumuz'un düşmandan tahlîsini te'mîn eden yüksek ve kat'î zaferini zât-ı devletlerinin muhterem şahıslarında sürûr u fahr ile tebrîk etmekle mübâhî ve bahtiyârız. Cenâb-ı Hak kahraman millî ordularımızı tevfiât-ı sübhâniyesine dâima mazhar buyursun.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekîlleri Hey'eti Reîsi Hüseyin Rauf	Şer'îye Vekîli Abdullah Azmi	Müdâfa'a-i Milliye Vekîli Kâzım Paşa	Adliye Vekîli Celaleddin Arif
Dâhiliye Vekâleti Vekîli (İmza) Nâfi'a Vekîli Fevzi Bey	Hâriciye Vekîli Yusuf Kemal	Mâliye Vekîli Hasan Fehmi	Ma'ârif Vekîli İsmail Safa
	İktisâd Vekîli Mahmud Esad	Sıhhiye ve Mu'âvenet-i İctimâ'îye Vekâleti Vekîli Fuad	

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ BEYANNAMESİ

Arkadaşlar,

Bir milletin namuskâr bir mevcudiyet, şayanı hürmet bir mevki sahibi olması için, o milletin yalnız âlim ve mütefennin bulunması kâfi değildir. Her ilmin, her şeyin fevkinde bir hassaya sahip olması lâzımdır ki, o da o milletin muayyen ve müspet bir seciyeye malik bulunmasıdır. Böyle bir seciyeye malik olmayan fertler ve böyle fertlerden mürekkep milletler birer fesat ocağı olurlar. Benim bildiğime göre memleketimizde çok senelerden beri açılmış ve elân mukaddes ateşlerle yanan ve alevi her mensup olanın kalb ve vicdanını münevver kılan Türk Ocakları'nın esas gayesi millete böyle müspet bir seciye vermektir. Türk Ocakları milletin harsı üzerinde mühim tesirler yapmalıdır. Zaten bunu yapıyorlar ve daha ziyade yapacaklardır. Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tekâsül göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle, telâfiye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, millet mefkûresini inhilâle sâi olan nazariyatın dünya üzerinde kabiliyeti tatbikiyesi bulunamamıştır. Çünkü tarih, vukuat, hâdisat ve müşahadat hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasta fiilî tecrübelere rağmen yine milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir.

Bahusus bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı eczalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvamı muhtelif hep millî akidelere sarılarak, milliyet, mefkûresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden, koğulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda bizi tahkir, tezlîl ettiler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün ef'al ve harekâtımızla gösterelim: bilelim ki millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikârıdır.

Mevcudiyeti milliyemize düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı bir Türk şairin dediği gibi, (Karşı duvardaki levhayı işaret ederek)

Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi diyelim. Düşmanlarımıza bu hakikatı ifade ettiğimiz gün, kanaatimize, mefkûremize, istikbalimize yan bakan her ferdi düşman telâkki ettiğimiz gün, millî benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, milletin önüne dikilecek her haili derhal devirdiğimiz gün, halâs-ı hakikiye vasıl olacağız. Ve sizler gibi münevver, azimli, imanlı gençler sayesinde bu halâsa vasıl olacağımıza emin olabilirsiniz.

EK-3: Atatürk'ün Konya Türk Ocağı'ndaki konuşmasından (20 Mart 1923). **Kaynak:** Atatürk, Söylev ve Demeçler, C.II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.146-147.

EK-4: 29 Ekim 1933 Hâkimiyeti Millîye Gazetesi Onuncu Yıl İlavesi.

Kaynak: Anadolu Üniversitesi Mikrofilm Arşivi.

Millet Mektepleri.

Milli Maarif Bakanlığı'nın emriyle bütün il ve kaza merkezlerinde bulunan Millet Mektepleri, her hafta bir gün, bütün ilkokul ve ortaokul öğrencilerine ders vermektedir. Bu dersler, öğrencilerin milli duygularını geliştirme ve vatanseverlik duygularını aşılamaya yöneliktir. Her hafta bir gün, bütün ilkokul ve ortaokul öğrencilerine ders vermektedir. Bu dersler, öğrencilerin milli duygularını geliştirme ve vatanseverlik duygularını aşılamaya yöneliktir.

İzçilik

Milli Maarif Bakanlığı'nın emriyle bütün il ve kaza merkezlerinde bulunan Millet Mektepleri, her hafta bir gün, bütün ilkokul ve ortaokul öğrencilerine ders vermektedir. Bu dersler, öğrencilerin milli duygularını geliştirme ve vatanseverlik duygularını aşılamaya yöneliktir.

Neşriyat.

Milli Maarif Bakanlığı'nın emriyle bütün il ve kaza merkezlerinde bulunan Millet Mektepleri, her hafta bir gün, bütün ilkokul ve ortaokul öğrencilerine ders vermektedir. Bu dersler, öğrencilerin milli duygularını geliştirme ve vatanseverlik duygularını aşılamaya yöneliktir.

Halkçı Maarif.

Milli Maarif Bakanlığı'nın emriyle bütün il ve kaza merkezlerinde bulunan Millet Mektepleri, her hafta bir gün, bütün ilkokul ve ortaokul öğrencilerine ders vermektedir. Bu dersler, öğrencilerin milli duygularını geliştirme ve vatanseverlik duygularını aşılamaya yöneliktir.

Türk Milleti, en büyük TBMM toplantılarında.

“Yurtta Sulh Cihanda Sulh...” Gazi M. Kemal

Cumhuriyetin en müstesneli-
sini temsil eden, Lozan müabedelerinde
Gazisi en yet, her zaman meclis-
man geçirmiş, birleşen ve ömür-
teğre geçirmişin sadık kalımları.
Lozan müabedelerinde, birleşen ve ömür-
teğre geçirmişin sadık kalımları.
Lozan müabedelerinde, birleşen ve ömür-
teğre geçirmişin sadık kalımları.

Yurtta Sulh Cihanda Sulh.

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...
Yurtta sulh, cihanda sulh...

KON HABERLER

TELEFON RASYO

Harbiye ve bahriye bütçeleri müzakere edilmeden kabul edilmiştir

Balkan antantı, Avrupa sulhunu muhafaza için vücuda getirilmiş siyasal bir teşekküldür

Belgrad, 5 (Radyo)—Şopçinonun bugünkü toplantısında, Harbiye ve Bahriye Nezareti bütçelerinin kabulü münasefetiyle bir nutuk okuyan Dr. Faik Muhiddin, Yugoslavya'nın dahili vaziyetinin tahribatını ve Yugoslavya'nın bu bütçeleri kabul etmesiyle yüksek vatan sevgisini göstermiş olduğunu, Biz, şimdi, her hükümete istiyebileceği şekilde tanzime yapıyoruz. Geçen sene Harbiye Nazarı ile yaptığımız seyahatlerde, ordumuzun mükemmeliyetini gördüm ve iftihar ediydim. Bu sene top malzemesinin mükemmeliyetini gördüm. Bu sene top malzemesinin mükemmeliyetini gördüm. Bu sene top malzemesinin mükemmeliyetini gördüm.

Balkan antantı, Avrupa sulhunu muhafaza için vücuda getirilmiş siyasal bir teşekküldür. Balkan antantı, Avrupa sulhunu muhafaza için vücuda getirilmiş siyasal bir teşekküldür. Balkan antantı, Avrupa sulhunu muhafaza için vücuda getirilmiş siyasal bir teşekküldür.

Teşkilatı esaslıye kanunundaki tadilat ittifakla kabul edilmiştir

Büyük Millet Meclisinin dünkü celsesi çok heyecanlı geçti

Ankara, 5 (Husus)—Büyük Millet Meclisi bugün öğleden sonra toplandı. Bitkin Saygılar bu celsede hazırlanmış. Teşkilatı esaslıye kanunundaki değişiklikler müzakere ettirildi. Bu münasefette mevzuat komisyonu tarafından hazırlanan tasarılar her halde kabul edilmiştir.

Tekaüd
Eülecek hakimler
İstanbul, 5 (Husus)—Kamunî yadarmakal emniyet dairesi hakimlerini, tekaüd haklarında kararlaştırıldı.

Gümürük
Müfettişleri kongresi toplanıyor.
Ankara, 5 (Husus)—Müfettişler kongresi, bugün toplanıyor.

ANADOLU

Düşünce dikrim

Toprağımız..

Memlekette bu yıldan itibaren, modern, teknik ve bilhassa bünyemize çok uygun bir ziraat sistemi başlayacaktır. Ziraat kombinalleri, adını alan bu yeni sistemden kurtulmuş, topraklarımızın doğurduğu verim kabiliyetini, bu ve fennî itihlallı kudretleri ile berecece yürüterek bir an evvel yeni ziraat bünyeyi kurmağa başlamıştır.

Türkiye'de toprağın kendi öz çeşitliliğindeki yükseklikli emsalları, yeni asrın istidinde durduğumuz bu kabukta, geçirdiğimiz atalet ve yaşatılmıştığımız iptidai ziraat sistemle, açıklıkta ölen dedelerimizin kemiklerinden başka birşey bulamazsak...

Toprakta, tarlada beslediğimiz, sülün, yününü, etini, derisini, gübresini aldığımız hayvan sürülerine benzer. Onların ağzına yıla bir tutam ot vermek suretiyle heşgin onar kilo sil almaya kalkmak ne kadar abes ve gılgıdır bir arzu ise, toprağın üst tabakasına saplanıp aynı çürümüş aletle, aynı bozulmuş ve sozlaşmış tohumla, aynı ziraat usulü ile ondan dünya anbarlarını dolduracak mahsul toplanması da aladur garib ve kım bir düşüdü. Ne keşif, ne de kemiyet bakımından, fennin ve manığın buna yanacağına artık kimlerin aklı ermez olmuştur.

Binaenaleyh, tekniğin, modern ziraat kafasına ve alemlinin, bu haybes, yarıyızdır nisbetti nisbetsiz toprak istihlalları kendi ellerine alarak organize etmesi, genç Türkiye'nin misalet ve şürelü teklükünden beklenen birşeydir. Kayalıklar üstünde dünyamızın en güzel çiçek bahçelerini ve ormanlarını yetiştiren fenn, metodu ve devlet yarımında da dayanacak suretle, bu ve bu toprağın verimini ve bu verimin nefesini, hem kasa bir zamanda, hem de büyük bir kolaylıkla mükemmel temin edebilir.

Kombina, gelli mülhasaslı, programı, alet, iyi tuluşu bir nevi halk çiftliklerinin sembolü demektir. Orada çiftçi, bir toprak sahibidir. Yani tarihi toprak esaretinden kurtulmuş, ekildiği yere ve yetiştirildiği şeye sahib ve malik bir insanıdır. Onun hürriyeti, ancak itihassan ve fennin emirleri dahilinde tahdit edilebilir. O da gene onun lehine. Mesela, kara sahanla sümriye gükten beklemeyecektir. Kast-pede tohumu toprağa atılmayacaktır. Tarlaların mukine ile sürülecektir vesaire. Elbette ki, Türk çiftisi, böyle bir devlet müdahalesine ve sarmıt, saadetin en hüviyü olarak teşakki eder. Hakimiyet fonda malikiyet çiftçiden, muavenele devlet kavendicidir.

Yeni ziraat kalkması isteğidir. Yeni ziraat kalkması isteğidir. Yeni ziraat kalkması isteğidir.

Orhan Kaimi Göke
Öğretmen İyini
Ödem., Cumhuriyet mektebi öğretmen Fethiye İltan, sülhi mazreti nazarı dikkate alınarak İsmail Veli Küzupasa mektebi öğretmenliğine nakledilmiştir.

Fenni bir hadise

Bir hasta, karanlıktan ışığa kavuştu

Dr. Faik Muhiddin'in elde ettiği fennî, güzel bir netice..

Gözleri kör olan bir genç, oniki saat sonra babasını tanıdı

Dr. Faik Muhiddin izmir bekimlik muhiti, iki üç gündünceleri, mühim bir meslekî hadise ile alâcazın bulunmakta ve bir Türk hekiminin elde ettiği mühim neticeyi takdir ve iftiharla konuşmaktadır.

Hadis e şudur: İlgalıprazın civarında 20-22 yaşlarında Alberto namında bir genç, ani bir şekilde rahatsızlanmıştır. Şiddetli bir baş ağrısı, kusmak, nabız belnet, ahvâlı umumiyyede çok düşüklük gibi teşahhât göstermiştir. Yani şiddetli ve gribüsini birşey. Bunu müteakip derhal gözleri görmez olmuştur. Ne gecinin, ne de gündüzün farkında, Hekimlik bu illele "Menenjit söz" ismini vermektedir. Hastalık malin olmakla beraber vaktinde yetişmek, tam bir teşahhât kusmak ve buna laboratuvar maneleri ile tesbit ve teyid cylemek lazımdır. Bunu müteakip derhal cerrahi bir müdahale yapılması şarttır. Hastalığın teşhisinde tereddüd ve teşahhât vuku bulur, cerrahi müdahale de geciktirir, hasta gözlerini ebediyen kaybetmeğe mahkumdur. Ameliyatın dimağın yapılması icap ettiğine göre, burada da aynı bir teşahhât vardır.

Hastalıklardan çok müteakip olan asabî hastalıklardır. O, tazyik altında kalınca, hürey medeki ozuna da müteakip olayır. Binaenaleyh tedavi için tam zamanında beyni açarak, esaslı ve tam bir müdahale ile asabî basıyıcı tesir altından kurtarılmalıdır. Fakat bu iş, asabta huşu ile gelen tahribatı dolayısıyla gözün gönmek istediğinin bazen kurtulup istediğini manî olmaktadır.

Kaldı ki, teşahhât çok zorudur. Çünkü hastalık dimağın ve aynı zamanda müdahale kazaasını vermek, hekim için çok ezal, emel ve ruhi bir hadisedir. Keza, müdahaleyi tablik ile ayrıca bir safha arz etmektedir. Nihayet üç gün zarfında teşahhât komnes, laboratuvar tedavileri ile bunnı teyid etmiş, müdahaleye karar vermiş ve müdahaleyi yapmış olmaksızın, burarda burada sık sık "gelmişiz ve" "Bakar kör" dediklerimiz hastalar, işte bu şekilde, tam teşahhât konanman şüya vaktinde müdahale edil-

miven bu hastalığın ortada kalma bedahat simalarından onlar için artık ekil kütük kudretini elde edebilmek, itir, kânsızdır. İste bütün bu sebebledir ki, böyle bir hastalık karşısında bulunan teşhisi vaz eden veya tereddüd gösteren veya işte bu teşhisi vaz edemeyen hekim manevi ünütlerini karşış-karşıya kalır. Bahsettiğimiz hastada bu teşahhât olunca, sillesi efradı kymelli aklive ve asabiyecimiz Faik Muhiddin'e bayyarak hastanın tedavisini istemiyelerdir. Aileinin mali vaziyeti de pek iyi değildir. Faik Muhiddin mesleğinin insani cephesi ile hareketle geleceğe hastaya güdünce bu tevkalede vaziyette karşılığını, dimağa aid bir hadise olmaksızın görünce, derhal teşahhât koymuştur.

Menenjit söz. Bunu müteakip de laboratuvar manelerine bayyırmuş ve netice, bu ilk teşahhât teyid etmiştir. Doktor bu vaziyette, derhal bir cerrahi müdahaleye karar vermiş ve madli, manevi her mes'uliyeti, her fedakârlığı göre almıştır. Ameliyat için Fransız hastanesi operatörleri Mitali ameliyatı beraberce takip için de doktor İsmail Vâsfi' temin etmiştir. Ameliyat yapılmış ve neticele, hastanın bir gözü tamamen kurtulmuştur, diğerine hiçbir sıkıntı yoktur.

Hadis eyi itihassa Dr. Faik Muhiddin'e müdahale izahat istedik. Doktor, bu meslekî hadisenin sadece kendi meslekdaşları arasında kalmasını istediğini söyleyerek büyük bir müshvetye ve hadise göstermiştir. Viki istanmış karşında, nihayet çok izahat vermiştir.

—Evet, onbeş seneberi, üçüncü defadır ki böyle bir hadise ile karşılaşım. Bunlardan birisi, Derğime dağında oturan bir kadıncığıdır. O ilk vakandır. Gözlerinin birisi birden açılmış. Diğer hastam, Cumaovası civarında bir köylü kadındır. Hatı hadise, Fransız tıbbi mecmualarında mevzu bahis olmuştur. Bu son neticeden duyduğum sevine, evvelâ müs'ul ilmin neler yapmağa kabiliyetli olduğunu, aynı zamanda Türk tababetinin, birçok defalar iddia edildiği gibi, Avrupa'ya meslektaşlarına karşı açta v-

Sona 7 inci sahifede

TAKVİM
Rumi - 1353 | Arabi - 1355
24 kışım 21 | Zilkale 21

ŞUBAT

9	9
3	3
7	7
6	6
Cumartesi	

ANADOLU GAZETESİ MÜDÜRLÜĞÜNDEN BAŞLIYOR

ABONE SERATI... ANKARA... 2776... 2024...

Eden Pariste görülecek

Paris, 5 (A.A.) — Önce gazete - sine göre, in - hariciye nazırı Eden, Côté d'Anar - paçığı sayıhatan la - fide ederek Pa - ste durmak ve Fran - suz hariciyenile mübâkatlarda bulun - cakur.

Sayısı Her Yerde 3 Kuruş

KURUN

20 - 3 Üncü Yıl • Sayı 681 - 791 • CUMARTESİ 6 ŞUBAT 1937

Bugünkü sayımız
üdevimizle beraber
24
SAYIFA

Teşkilâtesasiyedeki Değişiklik

Mecliste ittifakla kabul edildi

Uzun müzakereler oldu. Birçok mebuslarımız söz aldı

Bir suale cevap veren Teşkilâtesasiye encümen reisi izah ediyor

Partinin esasları Teşkilâtesasiye kanununda yer bulunca bunlara muhalif fikirler serdedilmeyecek mi? Bir liberal liberalizm, bir komünist komünizm neşir ve tamin etmeyecekler mi? Hayır, etmeyecekler, edemeyecekler!

Dahiliye Vekili beyanatta bulundu

Türk için doğru yol ve tarikat milliyetçiliktir

Ankara, 5 (Husulî muhabirimiz - den, telefona) — Büyük Millet Meclis'inde Reza Adilîhanlık Kurulunun toplantısında, bir idare mahab - tasile iki münakale ve askerî memur - lar hakkında M. kamunun beşinci mad - desinin terfisine ait olan Bayveketlet - keserine 1400 sayılı kanununa beşin - di maddesi ve bu maddeye bir fıtra ilâvet, 2016 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin değiştirilmesi ve bir mu - vakkat maddesi eklenmesine dair ka - nun projeleri görüşüldükten sonra Mahiyâ mebusu İsmet İnönü ile yâni epli üç arkadaşınun Teşkilâtesasiye kanununun bazı maddelerinin değiştir - ilmesine dair olan kanun terfilerinin müzakeresine başlandı.

Teknik teklif eden Teşkilâtmeasit (Soma: Sa. 2 S. 1)

Hariciye Vekilimiz

Mühim beyan - larında bulundu

Habeşistanın ilhakı

Bütün Balkan devletleri tarafından ilten tanınmıştır

Beskrat, 5 (Husulî) — Türkiye Hariciye Vekili bu sabah Milanodan meşhûr gazeteye gönderdiği bildiren evvel ve üçüncüde sonra olmak üzere üç kez Bayveketi Stoyadinovic'e görüşmüştür. Mübâkatın sonunda, neşredilen bir tebliğe nazaran doktor Aras Xupodav ya Bayveketi'e Milanodaki temalarını, ne - - - - - ve İtalyanın Balkan dev - letine olan davasına in - nasbetimden memnun olduğunu izah etmiştir.

Türkiye Hariciye Vekili bu akşam Beğrattaki beyanattır.

DOKTOR ARASIN BEYANATLARI

Roma, 5 (Husulî) — Doktor Aras "Piccolo" gazetesinde bahşunharirine (Soma: Sa. 7 S. 4)

Hafızada Bir

Dünya Siyasetine Toplu Bir Bakış

Türkiye - Suriye

Dostluğu için iyi bir istikbal işareti

Suriye devlet adamları "Türkiye bizim büyük ağabeyimizdir," diyorlar

İtalya ile Almanya Fransa ve İngiltere'ye karşı muavazeli kuvvetlerin temin etmekte istiyorlar — İtalya ile Almanyanın komünizmi mücadete anlaşması kuvvetini kaybetmiş değildir

ROMA mülakatı

Türk - İtalyan dostluğunun yenilenmesi yolunda ilk adım olmuştur

Yazan: ASİM US (Yazan 4 üncü sayısında)

Tramvay Şirketi

Gümüşe usullük olarak vermediği

3000 Lirayı şindi vermek istiyor!

Ankara, 5 (Husulî muhabirimizden telefona) — İstanbul Elektrik Şirketi - inden sonra Tramvay şirketinin de harışten Türkiye'ye ihâl ettiği malları mahallinde kullanmadığı ve malları mahallinde kullanmadığı (Soma: Sa. 2 S. 2)

Radyolarımızdaki Arapça neşriyat

Türk - Suriye dostluğunun anlaşılmasına yaradı

Ankara, 5 (Telefona) — Radyo işleri meşgul dâiresinde Suriye'den bir mektup gelmiştir. Bu mektupta yirmi'den fazla imza vardır. İmza sahipleri Ankara ve İstanbul radyolarındaki Arapça neşriyattan dolayı memnuniyetlemini izah etmekte ve bu neşriyatın bir kez ABİD niyeti, müstemleke - lid propagandasına tahlin ve tahrirlerine razıdır. Türkiye - Suriye müabakatına çok dost - ane olduklarına anlatılmıştur. Aras evvel ilâde olmaktadır.

Suriyeliler, Büyük Ünder Ata - lık'ı sevir ve saygı besledikleri - ni, Atatürk'ün Şarkta bir yoldaşı - lık doktriniyle, müstemle Şark milletlerini rehberi oldukları - nı bildirmektedirler.

Fransa ile

Askeri bir anlaşma

aktetmişiz

Paris, 5 (A.A.) — Paris gazetele - rinin bildirdiklerine göre, Fransa, Tür - kiye'ye bir umumî yardım paketi teklif etmiştir.

Humanite gazetesine ise, Pariste An - kara arasında askerî bir anlaşma mat - neline teklif edilmiş olduğunu tasvir etmektedir.

KURUN sayfalarında

okuyacağınız yeni roman

AÇLIK

Yazan: Refik Ahmet Sevengil

Pek yakında

Suriye heyeti Parise hareket etti

Hariciye Nazırı "Simdilik birşey söyleyemelim," diyor

Suriye Başveketi Cemil Merdüm ile Dahiliye ve Hariciye nazırı Sadullah Cabiri

Cenevreye gitmek üzere pehrizile den geçen Suriye heyeti dün akşamki cenevreye Parise doğru hareket etmiş - tir.

Suriyenin yeni başveketi Cemil Mer - düm ile hariciye ve tahkiliye nazırı Sa - dullah Cabirinin bulunduğu heyet, gazetele beyanatta bulunmamış terah - cilerdir.

Dün kendille Perapalıs etilinde gör - ültüç KURUN muhabirimine Suriye ha - ricieye nazırı Sadullah Cabiri demiş - tir ki:

"Mukadderem Bayveketinin istihaz et - tiği yola istahim, şimdilik bir şey söy - leyemeyim. Başta Parise gidiyoruz. O - rada Cenevreye gideceğimizi anı - tıyordum. Yirmi yirmi beş gün sonra yine dönüşeceğiz. O zaman onun u - zadıya konuşuruz. Biri bu seferlik af - fediniz."

Tahmin edilmişine göre Pariste Fransa - Suriye muhabeteli iki mem - leket delegeleri arasında yarıden ko - nuşulacaktır.

Felemenk gemisi ve gemi kumandanı

Felemenk gemisi ve gemi kumandanı

Felemenk gemisi geldi

Limanımızda beş gün kalacak

(Yazan 7 üncü sayısında)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

4509

Hariciye Wekilliğinden yazılan 6/IO/937 , 14/IO/937 tarih ve 21594/593 , 22257/603 sayılı tezkerelerde Fransa Donanmasına mensup "Aigle" adlı Torpito muhribinin Askerî mezarlıkları ziyaret etmek üzere Tegrinievvelin 19 uncu günü Seddülbahr ve Gelibolu'ya gelerek aynı gün akşamı Gelibolu'dan Ege Denizine döneceğinden bahsile bu Geminin Seddülbahr ve Geliboluyu ziyareti muvafık görüldüğü takdirde iktiza eden müsaadenin verilmesi istenilmiş ve Genelkurmay Başkanlığından yazılan 8/IO/937 tarih ve 61450 sayılı mutalâanamede, adı geçen Torpito Muhribinin bu ziyaretinin uygun olduğu bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 15/IO/937 tarihinde görüldüğü gibi, bahsi geçen "Aigle" adlı Torpito muhribinin Askerî mezarlıkları ziyaret etmek üzere 19/IO/937 tarihinde Seddülbahr ve Geliboluya gelmesine ve aynı günün akşamı Geliboludan Ege Denizine dönmesine izin verilmesi onanmıştır.

15/IO/937

BEİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.V. ve İK.V.

C. Başoğlu

Ad. V.

Z. Sarıoğlu

M. M. V.

K. Başoğlu S. Kaya

Da. V.

Ha. V.

S. B. Çiğdem

Ma. V.

A. Çiğdem

Mf. V.

S. Çiğdem

Na. V.

A. Çiğdem

İk. V.

S. İ. M. V.

S. P. Çiğdem

G. İ. V.

Rana Çiğdem

Zr. V.

İ. Çiğdem

080	18	01	02	79	85	18
-----	----	----	----	----	----	----

EK-13: Fransız Eski Muharıpleri Cemiyeti'nin Türkiye'deki Fransız Askeri Mezarlığını ziyaretlerine izin verilmesi. 15 Ekim 1937 tarihli İcra Vekilleri Kararnamesi.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

18 İnci yıl - Ulus İlavesi

40

Şiysal partiler, millî yüksek menfaatleri temin edici prensiplerde kanunları birleşmiş fertlerin teşkil ettikleri cemiyetlerdir. Millet arasında politik kanunları birbirine uygun olanlar, kendi halinde değiniktir. Bu husustaki görüş ve anlayışları birbirine uygun olan veya ayabiles insanları ancak bir (şef) birleştirir ve hep aynı bir teşkilât altında toplar.

Şefin rolü her yerde ve bilhassa parti hayatına çok alışılmamış memleketlerde emîndir. Çünkü bu politik kanunları esaslıya prensipler halinde birleştirip olgunlaştırarak ve bu prensipleri zihinlere aşılayacak ve mütemadiyen besleyecek, memleket siyasetine istikamet verecek, millet efrafinin şiiysal terbiyesini tamamlayacak olan (şef) tir.

Cumhuriyet Halk Partisi bu şefi istiklal davasını açmak kararıyla 1919 mayısında Anadolu'ya geçmiş olan büyük Atatürk'ün dâhi ve şahraman şahsiyetinde bulmuştur. Filhakika yaratıcı Şef, vatanı kurtarmak için bütün bir milleti tek maksat etrafında toplayarak Anadolu ve Rumeli Müdafesi Hukuk Cemiyetini kurduğu zaman C. H. Partisinin temellerini de atması bulunuyordu.

Sonradan Halk Partisi adını alan Müdafesi Hukuk cemiyetinin o zaman bir tek gayesi vardı: Düğmanı yurttan atsak milletini hakikî istiklalini kazanmak.

CÜMHURİYETÇİYİZ
MİLLİYETÇİYİZ
HALKÇİYİZ
LÂYİKİYİZ
DEVLETÇİYİZ
İNKILÂPÇİYİZ

madığı harbi umumiyeleki teşrûhe ila bir kere daha sabit olmuştur. Cümhuriyet için bir tehlike olan bu müessesenin de artık yıkılması elemesidi. Büyük Atatürk'ün 1. Mart - 1924 tarihinde sikkedilen bu ilham, 2. Mart - 1924 Parti grup toplantılarında Şer'iye ve Etkaf vekâletinin teğve, tedrisatın tevhidî teklifleriyle birlikte ittifakla kabul olundu ve 3. mart - 1924 de Büyük Millet Meclisinde kanunlaştırıldı. Bu kararın tabii neticesi olarak halife ile beraber eski saltanatın büyük hanedanı Cümhuriyet topraklarından çıkarıldı. Türkiye Cümhuriyeti teşkilât esaslıye kanunu da 20 - nisan - 1924 de bu yeni şekillere göre tadil edildi.

10 - teğrinisani - 1924 tarihindeki bir grup toplantısında partinin adına yeni devletin adı olan Cümhuriyet kelimesi sikkendi ve Halk Partisi esaslıki prensipleri muhafaza ederek Cümhuriyet Halk Partisi oldu.

15-20 - Teğrinivel - 1927 de Ankara'da toplanan kongre, Cümhuriyet Halk Partisi adına göre birinci olmakla beraber partinin kökünden bağılı olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafesi Hukuk cemiyetinin emadisi olmasına göre hakikatte ikinci kongre idi.

İkinci parti kongresinin esaslı maksadını millî reisini kurtulup ve millî inkilâbın her cepheden tahvil ve hakşesini yapan büyük nutukları teşkil eder. Bu nutuk, hâdiselerin doğuşunu ve her vakânın oluş şartlarını canlı ve hakikî bir belâğatle anlatır. Kongre, salâh ve akşam devam eden toplantılarda altı gün süren bu nutuk derin veet ve takdir hisleriyle ve candan tasavvif tezahürleri içinde dinledi. Nutukun tasvibi ile partinin büyük reisine teşekkür edilmesi teklifi ittifakla kabul olundu. Bu kararın ehemiyetli, dükün sene evvel toplanmış olan Elvan kongresinden bugüne kadar devlet ve parti hayatında yapılmış olan işlerin yeni parti kongresi tarafından kabul ve takdir edilmiş olmasında, Türk inkilâp tarihinin en değerli bir eseri olan nutukun hâyük bir emek mahsulü olarak bir şefin el yarasıyla yazılmış olması, ona ayrıca kıymet verdiğini gösterir.

Bu kongrede ilk nizamnamenin

Bu umumi gaye etrafında birleşen Müdafesi Hukuk teşkilâtı, milletin bizzat kendisi kendini idare etmesi ve milletini ancak kendisi benliğine ve kuvvetine dayaması lâzımı en büyük hakikat olarak ileri sürmüştü. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu temel üstüne kuruldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adı altında kanunlaştırılan halk idaresi, henüz adı konmamış cümhuriyet idaresinden başka bir şey değildi. Vaziyet bu şekli almaya partininin amacı olan Müdafesi Hukuk teşkilâtı, vatanın, kur-

tarınması maksadı yanında hakikatte iki büyük şiiysal prensip, Cümhuriyet ve milliyet esaslarına dayanan tam bir parti olmuştur.

Millî Şef, bir çok temaslara fırsat veren bir seyahatten avdetinde Halk Partisi nizamnamesiyle meşgul olmuştur. Yeni Parti nizamnamesi, o zaman, henüz itihap edilmiş olan İkinci Büyük Millet Meclisinin Parti kongresi yerine geçen Parti meclisleri toplantılarında münakaşaya edilmek bu toplantıların sonucununun tarihi olan 9. Eylül - 1923 de kabul olunmuş ve hatî şeklini bulmuştur. Bu program daha o zaman partimize bugün esas olan modeldir ilham ediyordu. Millî Halkçilik, devletçilik kanununa saygı halkçılık bu nizamnamenin başlıca vasıfları idi.

Bundan 15 yıl evvel, 29 - teğrinivel - 1923 saat 20.30 da Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği bir kanunla Türkiye de cümhuriyet ilan olundu ve Büyük Şef Atatürk ittifakla yeni Türkiye Cümhuriyeti'nin Birinci Cümhur Reisi seçildi.

Yeni devlet bu suretle adını aldıktan sonra Halife unvanı ile istikbal'da bırakılan şahsın, adı değişmiş bir saltanatın isimli mahiyetinde olan hareketleri gittiğe daha ziyade gürş görmeye başladı. Türkiye de hâkifetin savlılarından birisi manası kalmamıştı. Adına istikbal edilen müfessan da hiç bir kuvveti kal-

EK-14: 29 Ekim 1938 Ulus Gazetesi 15. Yıl Özel İlavesi.

Kaynak: Anadolu Üniversitesi Mikrofilm Arşivi.

Millet Türkiye Cumhuriyetini
 Kuran Türkiye Halkına
 türk Milleti denir .
 millet sözünden ne anlaşı
 lir ? ne anlaşılacak lazı
 mdir ? bunun anlattığı
 sözlerimin kolay anlaşılması
 için, yine türk milletine
 bakacağım : Çünkü, dünya
 tarihinde ondan daha büyük
 ondan daha eski, ondan
 daha temiz bir millet yok
 tur ve bütün insanlar
 tarihinde görülmemiştir .
 Bugünkü türk milletine bir
 Resim tablasına bakar gibi
 bakalım ve o şimdikiye kadar
 edindiğimiz bilgilerin yard
 ıyla düşünelim ! bu tabloda
 neler görüyoruz, bu tablo
 bize neler hatırlatıyorsa,
 onları, birer birer söyleyelim !

EK-15: Atatürk'ün El Yazısı ile Milletin Tanımı.

Kaynak: A.Âfetinan, Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, 2000, s.435.